

UiT

NORGES
ARKTISKE
UNIVERSITET

Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning

Hvordan begripe det ubegripelige?

En kvalitativ studie av pedagogisk personale i barnehagen og deres erfaringer og refleksjoner rundt barn utsatt for seksuelle overgrep.

—

Andrea Kristine Rasmussen Berntsen

Masteroppgave i spesialpedagogikk PED-3901 - November 2016

Sammendrag

Bakgrunn og problemstilling

Bakgrunnen for studien var det store antallet barn som blir utsatt for seksuelle overgrep, og mørketallet på omfanget er stort (Redd Barna, u.å.). Det pedagogiske personalet står derfor i en unik posisjon til å avdekke seksuelle overgrep.

Formålet med studien var å belyse fenomenet barn og seksuelle overgrep sett fra det pedagogiske personalets standpunkt. Hvordan opplever og beskriver de fenomenet, hvilke erfaringer har de og hvordan vurderer de sine egne kunnskaper og kompetanse. Med dette var ønsket for studien å gi belyse hvilke utfordringer personalet står ovenfor og hvilke tiltak som gir personalet bistand i arbeidet med barn utsatt for seksuelle overgrep.

Studien ble gjennomført med følgende problemstilling: **"Hvilke tankemessige refleksjoner og erfaringer har det pedagogiske personalet i barnehagen, når det gjelder å melde fra til barnevernet ved mistanke om seksuelle overgrep?"**.

Metode og materiale

Det ble gjennomført en kvalitativ studie, med en hermeneutisk-fenomenologisk vitenskapeteoretisk forankring. Det ble utført to empiriske forskninger som supplerte hverandre. En dokumentanalyse av ni dokumenter for å belyse hvilket ansvar og retningslinjer som lå til grunnlag for det pedagogiske personalet, samt hvilke satsninger som var å finne på samfunnsnivå rundt temaet barn og seksuelle overgrep, barnehage og barnevern. Og det ble gjennomført dybdeintervju med fem informanter ansatt i barnehage. Analysen av dybdeintervjuene ble utført ved å kombinere temasentrert og personsentrert analytisk tilnærming.

Resultater

Det pedagogiske personalet hadde generelle kunnskaper på å fange opp signaler hos barn som vekker bekymring, men var usikker i å se hvilke signaler som var knyttet spesifikt mot seksuelle overgrep. Selv om informantene hadde til dels god teoretisk kunnskap om signaler, slet de med å omgjøre det til praktisk kompetanse.

Barn og seksuelle overgrep har ikke fått nok fokus, hverken i utdannelsene knyttet til barnehagepersonalet eller i kursing og kompetanseheving arrangert av arbeidsplassen. Dette påpekte informantene ved flere anledninger i intervjuene, og det samsvarer med det jeg fant i dokumentanalysene. Barn og seksuelle overgrep har ikke vært dekket godt nok i blant annet utdannelsene og rammeplanen. Det ble funnet gode tiltaksplaner for å forbedre fokuset,

konkretisere lover og retningslinjer, i tillegg til et kraftig tiltak på kunnskapsheving i dokumentanalysen.

I prosessen om å sende bekymringsmelding til barnevernet ble spesielt konsekvenser for samarbeidet og forholdet til foreldrene, engstelse for å ta feil i mistanken og personlige konsekvenser vektlagt. Samtidig framsto det pedagogiske personalet som meget bevisst på at barnas sikkerhet og velvære kom først, uansett personlig risiko.

Informantene beskrev et godt samarbeid med kollegaer. Informantene brukte sine medansatte som kilde til kunnskap, diskutere bekymringer og ta avgjørelser i fellesskap. De følte de fikk god støtte fra kollegaer, barnehagestyrer og følte seg ikke alene i mistankene og det å sende bekymringsmelding.

Det informantene ofte kommenterte på i forbindelse med erfaring og samarbeid med barnevernet, var manglende oppfølging. Det pedagogiske personalet følte deres meldinger ikke førte fram eller bare "forsvant", og de fikk ikke avsluttet bekymringen.

Konklusjonen var at informantene hadde noe mangelfull kunnskap og kompetanse for å oppdage og håndtere mistanke om seksuelle overgrep. Temaet var ikke på dagsorden og informantene ytret et sterkt ønske om mer kursing og kompetanseheving. Det pedagogiske personalet trenger sterkere, mer konkret oppfølging og støtte fra både arbeidsplass og barnevernet, som kom tydelig fram av risikovurderingene og erfaringene deres med barnevernet.

Forord

Endelig er dagen her. Dagen som virket evig langt unna, og samtidig kom så alt for fort. Å forske på tematikken barn og seksuelle overgrep har vært tungt psykisk og tidskrevende. Men det er viktig, og det er et interessant fenomen å utforske. Det sto klart for meg da jeg startet på masterstudiet for to år siden at jeg ønsket å fordype meg i nettopp dette temaet. Det har vært uendelig lærerikt og opplysende. Ved studiens ende sitter jeg igjen med en følelse av å ha bidratt med noe rundt tematikken, og at studien har verdi i seg selv.

For å fullføre masterstudien hadde jeg mange støttespillere, og hver og en av dem spilte en viktig rolle i at studiet og oppgaven ble fullført.

Tusen takk til alle informantene, som tok seg tid til å delta og åpent dele sine erfaringer og refleksjoner med meg. Uten deres innsikt og velvilje hadde ikke prosjektet eksistert.

Spesielt takk til min veileder Vivian Nilsen som fikk samlet alle mine tanker og ideer til et konkret konsept, og for glimrende konstruktiv veiledning fra start til siste slutt.

Takk til min familie og venner: Hanne Karoline Stellander Fosland, Emilie Eriksdatter Isaksen, Nina Camilla Hansen, Bjørnar Hauken, Fredd Berntsen og Loni Berntsen for deres mange gode diskusjoner, kritiske synspunkter, veiledning og korrekturlesing.

En siste stor takk rettes til mine fantastiske foreldre, besteforeldre og min samboer Kim Daniel Hanssen – som alle har gitt utrolige mengder verdifull støtte, oppmuntring og hjelp gjennom fem år på universitetet og når det sto på som verst på slutten. Uten deres utømmelige støtte hadde dette prosjektet ikke kommet i mål.

Tromsø, 1. november 2016

Andrea Kristine Rasmussen Berntsen

Innholdsfortegnelse

Sammendrag	iii
Forord	v
Tabelloversikt.....	ix
1 Innledning.....	1
1.1 Målsetting og problemstilling	2
1.2 Avgrensing og begrepsavklaringer	3
1.3 Oppgavestruktur	4
2 Teoretisk og empirisk bakgrunn	5
2.1 Juridisk og sosialpsykologisk forståelse	5
2.1.1 Juridisk forståelse.....	5
2.1.2 Sosialpsykologisk forståelse	6
2.2 Omfang	7
2.2.1 Aktuell forskning.	7
2.3 Barnevern	8
2.4 Tegn og signaler	9
2.4.1 Fysiske tegn.	9
2.4.2 Psykiske tegn og signaler.....	9
2.5 Skadevirkninger av seksuelle overgrep	10
2.5.1 Beskyttelses- og risikofaktorer.....	10
2.5.2 Internalisert og eksterntalisert atferd.	12
2.6 Barns seksualitet og seksuell lek og atferd.....	12
2.7 Hvordan forteller barn om seksuelle overgrep	13
2.7.1 Den vanskelige samtalen.	14
2.8 Barrierer og konsekvenser.....	15
3 Metode.....	16
3.1 Kvalitativ metode.....	16
3.1.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag.	17
3.2 Forskerrollen	18
3.3 Forskningsdesign: Dokumentanalyse	18
3.3.1 Søket etter dokumenter.....	19
3.3.2 Presentasjon av dokumentmaterialet.	20
3.3.3 Bearbeidelse av dokumentmaterialet.	21
3.4 Forskningsdesign: Intervju.....	22
3.4.1 Utvalg og kriterier.....	22

3.4.2	Kjønnsfordeling.....	23
3.4.3	Rekruttering av informanter.....	23
3.4.4	Endelig utvalg.....	24
3.5	Semistrukturert dybdeintervju.....	24
3.5.1	Utforming av intervjuguide.....	25
3.5.2	Utførelse av intervju.....	26
3.5.3	Opptak og personvern.....	27
3.5.4	Transkribering.....	28
3.5.5	Analytisk tilnærming til intervjuene.....	28
3.5.6	Kategorisering.....	29
3.6	Reliabilitet, validitet og generaliserbarhet.....	30
3.6.1	Reliabilitet.....	31
3.6.2	Validitet.....	32
3.6.3	Generaliserbarhet.....	33
3.7	Etiske refleksjoner.....	33
3.7.1	Personvern.....	33
3.7.2	Intervju.....	34
3.7.3	Analyse.....	34
4	Resultater og drøfting av dokumentanalyser.....	35
4.1	Opplysningsplikten, barnevernloven og barnehageloven.....	35
4.2	Forskrift om politiattest i barnehager.....	36
4.3	Rammeplan for barnehagens innhold og ansvar.....	37
4.3.1	Seksualitet i rammeplanen.....	38
4.4	Stortingsmelding nr. 19.....	39
4.5	Spørsmål til Barnehage-Norge 2015.....	39
4.6	Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017.....	40
4.7	Tiltaksplanen En god barndom varer livet ut (2014).....	42
4.8	Konklusjon.....	43
5	Resultater og drøfting av dybdeintervju.....	44
5.1	Erfaringer.....	44
5.1.1	Første mistanke.....	46
5.2	Observasjon, dokumentering og diskusjon.....	47
5.2.1	Samtaler med barn om seksuelle overgrep.....	51
5.2.2	Tid og ressurser.....	55
5.3	Avgjørelsen: Melde eller ikke.....	57
5.3.1	Barn og seksuelle overgrep som tema på arbeidsplassen.....	59

5.4	Erfaringer med barnevernet og Barnehuset.....	62
5.5	Refleksjoner.....	66
5.6	Risikovurdering.....	68
5.6.1	Positive konsekvenser.....	72
5.7	Refleksjoner i ettertid	73
5.8	Avsluttende kommentarer fra informantene	79
6	Konklusjon	81
6.1	Avsluttende kommentar	83
	Litteraturliste.....	85
	Vedlegg	92

Tabelloversikt

Tabell 1: Presentasjon av dokumentmateriale, med årstall, navn og hentet fra.	21
Tabell 2: Oversikt over informantene som deltok i studien	24
Tabell 3: Oversikt over intervjulengde i minutter	27
Tabell 4: Eksempel på transkribering, kodeord og kategorisering	30

1 Innledning

Et stort antall barn blir årlig utsatt for seksuelle overgrep. Seksuelle overgrep mot barn er et ømfintlig tema, ofte dypt skjult og preget av både skam og tabu. Signalene hos barn utsatt for seksuelle overgrep er variert, tvetydige og vanskelige å oppdage og tolke. Noen få ganger forteller barna selv om seksuelle overgrep, men det er sjeldent og et langt større antall barn viser signaler innenfor atferd og psyke. Dert er derfor viktig at disse barna møter voksne i barnehagen som har kompetanse, kunnskap om og er åpne for signalene som vises.

Hvor stor mørketallene er på uoppdagede eller umeldte tilfeller av seksuelle overgrep er vanskelig å fastslå, men disse tallene er sannsynligvis høye (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Seksuelle overgrep er fortsatt et tema som er tabulagt. Det er forbundet med skam, fortielse, skjult, fornektet og skyld. Redd Barna (u.å) beskriver seksuelle overgrep som et av Norges mest underkommuniserte og tabulagte temaer, selv om det er av de største samfunnsproblemer vi står ovenfor. Mange av barna lever med seksuelt misbruk i flerfoldige år, uten at noen voksne oppdager eller hjelper til med å ende misbruket. Mens andre opplever at selv om de forteller, eller at voksne vet hva de blir utsatt for, så får de fortsatt ikke hjelp (Redd Barna, u.å.). Forskning på området bekrefter dette. En stor andel barn i Norge opplever seksuelle overgrep i ung alder, og for mange er det vanskelig å betro seg til noen om hva de har blitt utsatt for. (Thoresen & Hjemdal, 2014).

I Norge er alle som arbeider med barn innenfor offentlig omsorg forpliktet til å følge FNs Barnekonvensjon. Konvensjonen sier blant annet at alle barn har rett til beskyttelse mot skadelige forhold som seksuelle overgrep (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006). I tillegg er alle som arbeider med barn og offentlige ansatte pålagt å følge *opplysningsplikten* uhemmet av taushetsplikten (Barnevernloven, 1992). Opplysningsplikten sier at alle som mistenker at et barn blir utsatt for overgrep eller omsorgssvikt er lovpålagt å sende bekymringsmelding til barnevernet.

Når man har både FNs barnekonvensjon og opplysningsplikten innlemmet i så å si alle yrker som har kontakt med barn, hvorfor er det så store mørketall på seksuelle overgrep? Er det fordi mange barn ikke tør eller kan fortelle om misbruket? Det er fryktelig vanskelig for barn å finne ord, tid og trygghet til å fortelle om hva de blir utsatt for. Men er det virkelig sånn at år etter år er det ingen voksne rundt barnet som fanger opp tegnene og signalene? Er ikke kunnskapen og kompetansen rundt temaet godt nok blant pedagogisk personale? Setter frykt for konsekvenser for barnet, familien eller dem selv, hindringer? Terskelen for å bryte

inn i andres liv, og spesielt innenfor hjemmets vegger og en families private liv, er høy og skummel. Men barn trenger, og har rett på, oppmerksomme, beskyttende voksne, som tør å være sterke, tør å se signalene og sende bekymringsmeldinger.

Ved å belyse hvilke erfaringer det pedagogiske personalet i barnehage har, og deres refleksjoner, ønsker studien å gi økt viten om hvilken hjelp, kunnskap og kompetanse personalet behøver i deres arbeid. Denne studiens målsetting var å belyse fenomenet, slik det oppleves og beskrives fra personalets side.

1.1 Målsetting og problemstilling

Denne studien hadde som målsetting å få innblikk i, og økt kunnskap om, hvilke erfaringer det pedagogiske personalet i barnehager har rundt barn utsatt for seksuelle overgrep. For å belyse dette ble det undersøkt hvilke vurderinger som lå til grunn for å oppdage og sende bekymringsmelding om seksuelle overgrep. Og hvordan det pedagogiske personalet vurderer sin egen kunnskap og kompetanse når det gjelder signaler og avdekking. Personalets egne refleksjoner rundt erfaringene var en sentral del. Målsettingen ble søkt nådd ved hjelp av teori og empiri. I teoridelen inngår opplysningsplikten, omfanget, hvordan barn forteller og uttrykker seg om seksuelle overgrep og barns seksualitet. Empiridelen består av dokumentanalyse og dybdeintervju. Overordnet mål for studien var å finne ut hvilken kunnskap det er behov for å øke kompetansen, slik at flere overgrepsutsatte barn blir oppdaget og sakene blir meldt videre til barnevernet.

Utarbeidet problemstilling er som følgende "**Hvilke tankemessige refleksjoner og erfaringer har det pedagogiske personalet i barnehagen, når det gjelder å melde fra til barnevernet ved mistanke om seksuelle overgrep?**". Det ble også utarbeidet fire forskningsspørsmål:

- Hva utløste første bekymring og hvilke signaler lå til grunn?
- Hvilken informasjon, faktorer og vurderinger var avgjørende for å melde bekymringen videre til barnevernet?
- Hvordan vurderer de sin egen spesifikke kunnskap og kompetanse rundt seksuelt overgrepsutsatte barn, som signaler, skadevirkninger og håndtering?
- Hva har de lært av erfaringene, og hvordan ønsker de å møte og håndtere neste møte med bekymring for et barn?

Disse forskningsspørsmålene ble benyttet i utarbeidelse av intervjuguiden og analysearbeidet.

1.2 Avgrensning og begrepsavklaringer

Å definere hva som ligger bak begrepet *seksuelle overgrep* er ikke enkelt, men det er viktig å være bevisst på dette. Senter mot incest og seksuelle overgrep (SMISO) sin betegnelse var som følger: "Seksuelle overgrep er fysisk og/eller psykisk utnyttelse av barn eller voksnes seksuelle integritet, og ovenfor barn ofte begått av en tillitsperson" (SMISO, u.å.). Videre ble seksuelle overgrep beskrevet som:

Når barn og unge trekkes inn i seksuelle handlinger som de ikke er modne for, samtykker til eller forstår, regnes det som seksuelle overgrep. Barnets integritet blir krenket når den seksuelle handlingen baserer seg på den voksnes/overgriperens behov. Aktiviteten bryter med sosiale tabuer innenfor familie og sosialt miljø og er ulovlig.

SMISOS definisjon og beskrivelse av seksuelt overgrep ble benyttet i denne studien. Seksuelle overgrep forstås ganske ulikt i det juridiske og i det sosialpsykologiske, og begge er viktig på hvert sine områder. Disse to områdene går jeg inn på under "2.1 Juridisk og sosialpsykologisk forståelse".

Termen *seksuelle overgrep* ble bevisst benyttet gjennomgående i studien, dette inkluderer både intervjuguiden og oppgaven. Å benytte seg av termen *seksuelle overgrep* kontra kun *overgrep* ga en nødvendig avgrensning. *Overgrep* er en term som har et større betydningsomfang, og knyttes til blant annet fysisk og psykisk vold. Ofte blir vold og seksuelle overgrep omtalt sammen, men i denne forskningen ble kun seksuelle overgrep studert.

Kunnskap og *kompetanse* var to begreper jeg valgte og bevisst holde adskilt i drøftingen. Kunnskap betegnes som teoretisk viten om noe, mens kompetanse er ferdigheten til å gjennomføre noe (Språkrådet, u.å.). Beskrivelsen *erfaring* ble benyttet i intervjuguiden og i analysen når det handler om informantenes fortelling om en bestemt hendelse.

Noen av informantene var utdannet *førskolelærer*, mens andre hadde tatt utdannelsen under den nye tittelen *barnehagelærer*. Dette kommer opp i beskrivelsen av hvilken utdanning informantene hadde og i diskusjon om hvorvidt barn og seksuelle overgrep ble tatt opp i utdannelsene. Titlene ble beholdt slik informantene selv benyttet dem. *Pedagog* er ikke en beskyttet yrkestittel, og jeg betraktet alle som arbeider i barnehage som personer som utfører *pedagogisk* arbeid. Derfor ble tittelen *pedagogisk personale* benyttet i oppgaven, på både førskolelærere, barnehagelærere og ufaglærte barnehageassistenter.

Saken, *hendelsen* og *barnet* var alle beskrivelser av spesifikke erfaringer når informantene fortalte. Disse ble brukt om hverandre av informantene, og jeg anvendte deres

terminologibruk. *Bekymringsmelding* hadde samme betydning som *melding*. Alle informantene arbeider i *basebarnehager*, derfor ble termen *base* brukt i oppgaven. Basen er hovedområdet til en fast gruppe barn, med faste voksne. I tillegg er det tilhørende aktivitetsrom og barna kan bevege seg mellom basene mer fritt enn på tradisjonelle avdelingsbarneager (Evenstad, 2010).

1.3 Oppgavestruktur

Denne oppgaven er bygd opp av seks hoveddeler. Første del inneholder innledning, avgrensing og oppgavestruktur. Den andre delen gjør rede for prosjektets teoretiske og empiriske bakgrunn. Først en gjennomgang av den juridiske og sosialpsykologiske forståelsen av seksuelle overgrep, omfanget og barnevernet. Videre tar det for seg signaler og tegn på seksuelle overgrep, etterfulgt av skadevirkningene barn utsatt for seksuelle overgrep kan utvikle. Deretter en redegjørelse hvordan barn forteller om seksuelle overgrep, samt om barn og seksualitet. Avslutningsvis tas det opp hva forskning sier om konsekvenser som en barriere for å sende bekymringsmelding.

I del tre gjøres det rede for den metodiske tilnærmingen som ble benyttet i studien. Det gjøres rede for og beskriver valg av vitenskapsteoretisk forankring og forskerrollen. Utvalg, gjennomføring og analyse av dokumentanalyse og dybdeintervjuer. Videre blir reliabiliteten, validiteten og generaliserbarheten gjennomgått og avslutningsvis tas det opp etiske refleksjoner.

Den fjerde delen av oppgaven legges de sentrale resultatene fra dokumentanalysene fram, som fokuserte på nåværende retningslinjer og framtidige satsninger.

I del fem presenteres og drøftes resultatene fra dybdeintervjuene. Drøftingen knyttes opp mot relevant teori og forskning, informantenes egne refleksjoner og dokumentanalysen.

Sjette del er hvor konklusjonen dras opp mot problemstillingen. Det gjøres rede for sentrale funn som besvarer problemstillingen. Delen avsluttes med hvordan videre arbeid og forskning kan knyttes til denne studien.

2 Teoretisk og empirisk bakgrunn

2.1 Juridisk og sosialpsykologisk forståelse

Det finnes ulike forståelser av begrepet seksuelle overgrep. Hvilken forståelse som benyttes har betydning for de ulike resultatene som er konkludert frem i forskningsfeltet. Det er derfor viktig å vite hvor skillet går mellom de ulike begrepsforståelsene, og hvilken definisjon som blir brukt i de ulike forskningsresultatene, da feltet konkluderer med ulike omfangstall (Stiftelsen fellesskap mot seksuelle overgrep, u.å.).

2.1.1 Juridisk forståelse.

Den juridiske forståelsen av seksuelle overgrep beskrives og framgår av straffelovens andre del, kapittel 26 "Seksuallovbrudd", og skiller mellom forskjellige straffbare seksuelle overgrep. Lovens strafferammer er basert på lovgivers syn på grovheten av handlingen, og om handlingen(e) er straffbare. Hovedsakelig gjenspeiler strafferammene gradering av fysiske eller ytre kjennetegn (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Det er egne bestemmelser for overgrep mot barn. I Norge er den seksuelle lavalderen 16 år, dermed er all seksuell omgang med barn under 16 år i utgangspunktet ulovlig uavhengig om barnet har samtykket eller tatt initiativet til seksuelle handlinger. Det er også straffeskjerpene dersom barnet er under 14 år. Ved seksuell omgang er strafferammen ytterligere skjerpene om barnet er under 10 år og om det har skjedd gjentatte overgrep (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress [NKVTS], 2011).

Straffeloven skiller mellom *seksuelt krenkende* eller *uanstendig atferd*, *seksuell handling* og *seksuell omgang*. Loven forbyr *seksuelt krenkende* eller *uanstendig atferd*, via handling eller ord, enten ovenfor eller i nærvær av barnet. Eksempler på uanstendig atferd og krenking kan være blotting, få barnet til å blotte seg for overgriper, eller verbale seksuelle forslag. *Seksuell handling* kan være beføling av bryster eller kjønnsorganer. *Seksuell omgang* innebærer samleie, eller samleielignende handlinger som oralsex og masturbasjon (NKVTS, 2011). Seksuell omgang er ansett som et grovere lovbrudd enn seksuell krenkelse og seksuell handling. Loven har adskilte paragrafer for voldtekt og seksuelle overgrep mot barn under 16 og 14 år (Straffeloven, 2005).

Loven skiller på hvilken relasjon barn og overgriper har. Det er forskjell på om de er i slekt (incest), om barnet er under overgriperens myndighet (for eksempel fosterbarn, stebarn, institusjon) eller om overgriper er fremmed (Straffeloven, 2005). Den juridiske forståelsen

strafferammer basert på klare avgrensninger og gradering av hvor grovt det seksuelle overgrepet var.

2.1.2 Sosialpsykologisk forståelse.

Det er et par grunnleggende elementer som går igjen i mange av de ulike forståelsene av seksuelle overgrep mot barn innenfor den sosialfaglige, psykologiske og sosiologiske faglitteraturen. I NKVTS (2011) og Sosial- og helsedirektoratet (2003) finner man disse punktene:

- En handling barnet ikke kan forstå, er modent for og ikke kan gi informert samtykke til
- Handlingen krenker barnets integritet
- Den voksne utnytter barnets avhengighet og/eller sin maktposisjon
- Handlingen baserer seg primært på å tilfredsstille den voksnes behov
- Handlingen bryter med sosiale tabuer innenfor familie eller den aktuelle kulturen, eller er ulovlig

I likhet med den juridiske forståelsen, har den sosialpsykologiske vekt på om det seksuelle overgrepet inneholdt momenter av vold, tvang eller trusler, eller at barnet ble lurt. Flere av de mest brukte sosialpsykologiske forståelsene nevner ikke konkret det seksuelle overgrepets fysiske omfang, i motsetning til den juridiske. Det er ingen lange lister med eksempler og sjekklister for typer seksuelle overgrep. Disse definisjonene er dermed lettere å benytte seg av for å omfavne den store variasjonen av seksuelle overgrep som begås mot barn, samt innlemmer "nye" typer misbruk som ikke enkelt kan konkretiseres i de fysiske (juridiske) grovhetsgradene. Blant annet er disse praktiske å bruke nå som det stadig dukker opp nye typer seksuelle overgrep som gjøres mulig via moderne informasjonsteknologi som internett og SMS/mobil (NKVTS, 2011; Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Den sosialpsykologiske utvider sin forståelse av incest til alle seksuelle overgrep mot barn utført av noen med en foreldrerolle eller lignende omsorgsrolle ovenfor barnet (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Den juridiske forståelsen skiller mellom incest og overgrep gjort av en med myndighet over offer.

Både den juridiske og sosialpsykologiske forståelsen ble tatt med i oppgaven fordi de er med på å danne grunnlaget for studien. De beskriver bakgrunnen for hvordan samfunnet forstår og kategoriserer seksuelle overgrep. Det er viktig å ha kunnskap om den juridiske begrepsforståelsen, men i denne oppgaven vil den sosialpsykologiske forståelsen ha større

relevans. Det pedagogiske personalet skal ikke foreta noen juridiske avgjørelser eller straffeutmålinger. Den sosialpsykologiske forståelsens fokus på individets personlige opplevelse, overgriper intensjon og skadevirkninger passer derfor bedre inn i med tanke på oppgavens problemstilling. Det er dermed den sosialpsykologiske definisjonen som vil bli vektlagt i den studien.

2.2 Omfang

Det er ikke lett å si hvor mange barn og unge som blir utsatt for seksuelle overgrep. Det er heller ikke enkelt å forske på denne tematikken, dels fordi det er mange etiske hensyn man må ta forbehold om når man skal forske på barn. Og dels fordi å få et faktisk tall på seksuelle overgrep krever selvrapporering. Selvrapporering innebærer også flere utfordringer. Både i hvilken grad yngre barn kan selvrapporere og store utfordringer med hensyn til utvalg av informanter, for å nevne noen. Jeg gikk ikke videre inn på det å forske på barn her, da det ikke er relevant i studien. Poenget er at det finnes lite forskning på hvor mange førskolebarn som blir utsatt for seksuelle overgrep. For å få en oversikt kan man se på rapporterings- og sakstallene fra barnevernet og politiet, samt selvrapporeringsstudier av tidligere seksuelle overgrep som er rapportert av ungdom og voksne.

2.2.1 Aktuell forskning.

Det ble sendt 353 bekymringsmeldinger til barnevernet i 2015, om barn mellom 0-5 år utsatt for seksuelle overgrep (Statistisk Sentralbyrå [SSB], 2016). Ved å gå i Statistisk Sentralbyrås statistikkbank, kan man blant annet velge ut aktuell data fra barnevernet og få opp resultater ved egne valgte kriterier. Plotter man inn seksuelle overgrep, meldt av barnehager på barn 0-2 og 3-5 år og alle statuser (henlagt, undersøkelse og uoppgitt) som kriterier får man opp 15 meldinger på 0-2 år og 121 på 3-5 år. Til sammen for 0-5 år gir dette 136 meldinger. Dog er det viktig å merke seg at Statistikkbanken ikke informerer om meldingene kommer merket med seksuelle overgrep fra barnehagens side, eller om dette er kategorisert etter undersøkelse fra barnevernets side.

I NOVAs rapport *Vold og overgrep mot barn og unge* (Mossige & Stefansen, 2007) presenteres resultatene fra en undersøkelse hvor 7033 avangselever ved videregående skoler deltok. Studien besto av elevenes selvrapporterte opplevelser av vold i nære relasjoner og seksuelle overgrep. Der rapporteres det at 22 prosent av jentene og 8 prosent av guttene oppga å ha blitt utsatt for milde seksuelle overgrep. 15 prosent av jentene og 7 prosent av guttene utsatt for alvorlige seksuelle krenkelser. Og 9 prosent av jentene og under 1 prosent av guttene utsatt for voldtekt eller voldtektsforsøk (Mossige & Stefansen, 2007).

I studien til Steine et al. (2012), som besto av 706 selvrappporterende personer i et tilfeldig representativt utvalg mellom 18-80 år, fant de lignende resultater. Deres undersøkelse skilte mellom seksuelle overgrep før og etter fylte 16 år, hvorav før fylte 16 år var relevant for denne studien. Resultatene for kategorien "før fylte 16 år" viste at 24,3 prosent av kvinnene og 12 prosent av mennene oppga å ha opplevd seksuelt krenkende atferd. Videre viste denne kategorien at 18,3 prosent av kvinnene og 3 prosent av mennene hadde blitt utsatt for seksuelt krenkende handlinger, og at 11 prosent av kvinnene og under 1 prosent av mennene rapporterte uønsket seksuell omgang (Steine et al., 2012).

I innledningen ble tall fra Thoresen og Hjemdals (2014) studie nevnt. Kort gjentatt, for å se dem i sammenheng her, var studien en tverrsnittsundersøkelse av 2435 kvinner og 2092 menn i alderen 18-75 år. Undersøkelsen hadde spørsmål om seksuell omgang før fylte 13 år med en person som var minst fem år eldre. 10,2 prosent av kvinnene og 3,5 prosent av mennene oppga å ha opplevd seksuell kontakt før fylte 13 år, og 4 prosent av kvinnene og 1,5 prosent av mennene oppga å ha opplevd seksuell omgang. Og 1 av 4 av de som hadde opplevd seksuelle omgang hadde aldri fortalt om dette før undersøkelsen. I tillegg oppga halvparten (49 prosent) av kvinnene som rapporterte voldtekt, å ha opplevd voldtekt før de fylte 18 år (Thoresen & Hjemdal, 2014).

Disse tre norske studiene er gode eksempler som sier en del om omfanget av seksuelle overgrep. Resultatene viser at seksuelle overgrep mot barn og unge er et omfattende problem, og at mange av de som blir utsatt for seksuelle overgrep ikke blir oppdaget.

2.3 Barnevern

Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet har overordnet ansvar for barnevernet. Barne- og likestillingsdepartementet (2014: avsn. 2) beskriver barnevernets arbeid slik: "Barnevernet skal bidra til at barn og unge får trygge oppvekstvilkår. Barnevernets hovedoppgave er å sikre at barn og unge som lever under forhold som kan skade deres helse og utvikling, får nødvendig hjelp og omsorg til rett tid". Barnevernet er en hjelpetjeneste og alle kommuner er pålagt å ha en barnevernstjeneste. Barnevernets arbeid og ansvar er regulert av barnevernsloven (1992). Blant annet skal barnevernet tre inn om barn lever under alvorlig omsorgssvikt. Eksempler på dette kan være vold, mishandling eller overgrep, alvorlig omsorgssvikt i forhold til helse og utvikling og rusmisbruk i hjemmet (Barne- og likestillingsdepartementet, 2014).

2.4 Tegn og signaler

Forskning viser at barn uttrykker og forteller om seksuelle overgrep med den kunnskapen og det vokabularet de har. Det kan være vage beretninger eller bekymringsverdige enkeltuttsagn, men oftere er det psykiske- og/eller fysiske tegn, signal og atferdsendringer. Hvor lett eller vanskelig signalene er å tyde for personalet, avhenger av hvor godt de kjenner barnet og barnets modningsnivå (Nilsen & Vogt, 2008). Det kan være krevende for personalet å få mening ut av diffuse signaler, noen ganger så vage at det ikke egentlig vekker bekymring før den ses i sammenheng med nye tegn som dukker opp (Drugli, 2008). Derfor er bred kunnskap om tegn og signaler helt nødvendig for at pedagogisk personale skal kunne tyde dem.

2.4.1 Fysiske tegn.

Seksuelle overgrep på barn etterlater vanligvis ikke sterke fysiske tegn eller anatomiske forandringer. I enkelte tilfeller vil det være tydelige fysiske spor, men funn fra medisinsk undersøkelse vil ikke alene gi holdepunkt for og sikkert si at barnet har vært utsatt for seksuelt overgrep (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Man skal merke seg blåmerker, spesielt på utsatte steder i nærheten av lår, kjønnsorganer eller andre områder det er mer uvanlig å få blåmerker via lek, fysisk aktivitet eller fall. Om barnet gjentatt har blåmerker på utsatte eller samme plass, bør man bli oppmerksom. Mer tydelige fysiske tegn kan være at huden og slimhinnene er synlig røde i underlivet, og barnet kan gi uttrykk for å ha sårhet eller smerter i underlivet. Er sårheten meget kraftig kan barnet ha problemer med å sitte eller gå, og bevege seg normalt. Blødninger, utflod og gjentatt urinveisinfeksjon kan også være tegn på seksuelle overgrep, og disse er mer mistenkelig jo yngre barnet er (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Normann (1993) mener både pedagogisk personale og andre bør være forsiktig med å dra konklusjoner fra mistanke om fysiske merker eller endringer på kjønnsorganer. Dette er noe kvalifiserte fagfolk bør vurdere under en medisinsk undersøkelse. Ifølge Normann (1993) var ingen av de daværende innmeldte tilfellene hos Aker sykehus, om utvidet kjønnsåpning vurdert av barnehagepersonell, korrekt.

2.4.2 Psykiske tegn og signaler.

Hos barn i alderen 0-2 år kan tegn og signaler vises ved at barnet får angst ved stell og bleieskift eller for å bli berørt av (enkelte) voksne. At barnet generelt har mye engstelse, er klengete, sutrete eller sinte kan være signaler. Andre tegn kan være at barnet har forstyrret søvnmønster, får panikkanfall, og generelt signaliserer mistrivsel (Normann, 1993; Sosial- og helsedirektoratet, 2003). I denne aldersgruppen er det vanskelig å tolke hva tegnene tilsier, og

man kan derfor ikke konstatere at et barn som viser slike tegn har blitt utsatt for seksuelle overgrep. Likevel er dette signaler som bør følges opp videre.

Barn i alderen 3-5 år kan vise signaler med å klage over smerter i hodet, magen eller underlivet. Denne aldersgruppen kan, oftere enn 0-2 åringer, fortelle om overgrepet eller vise til at de har en hemmelighet de ikke tør, kan eller vil fortelle om. Om barnet utvikler problemer med urinering/avføring eller begynne å tisse seg ut eller regresjon hvor barnet oppfører seg yngre alderen sin, kan tolkes som varseltegn. Også seksuell lek eller atferd som arter seg unormalt hyppig, aggressivt eller voksent kan være signaler på seksuelle overgrep. Mer internaliserte tegn er at barnet kan bli mindre utagerende og sosial, merkbart apatisk eller fjern, og stirrende i perioder. Humørendringer i form av fortvilelse, angst og depresjon kan oppstå. Noen barn kan også få problemer med egen kjønnsidentitet. Enkelte barn får manglende appetitt, eller spisevegring (Normann, 1993; Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Spisevegringen kan gjelde all mat, eller mat som kan minne om det seksuelle overgrepet eller kjønnsorganer i form eller tekstur (Kirkeengen, 2009).

Det er viktig å ta forbehold om at hverken de fysiske eller psykiske tegnene beskrevet er ensbetydende med seksuelt overgrep. Den som oppdager varselsignaler bør spørre seg selv om disse tegnene kan ha en annen forklaring før konklusjonen tas (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Men ved en kombinasjon av flere signaler er det berettiget å mistenke seksuelle overgrep.

2.5 Skadevirkninger av seksuelle overgrep

Skadevirkningene kommer til uttrykk i form av de fysiske og psykiske signalene. Jeg valgte å gå kort innom skadevirkninger nettopp fordi de sees i kombinasjon med signaler og tegn på seksuelle overgrep. Siden disse skadevirkninger og signaler flyter inn i hverandre var skadevirkningene nyttig kunnskap for å oppdage barn utsatt for seksuelle overgrep.

2.5.1 Beskyttelses- og risikofaktorer.

Skadevirkningene av seksuelle overgrep kan sees i lys av flere ulike beskyttelses- og risikofaktorer. Disse faktorene utgjør sammenlagt grunnlaget for hvor godt barnet håndterer traumet. Faktorene kan være både interne og eksterne.

Indre beskyttelsesfaktorer vil si barnets interne forutsetninger, for eksempel gode sosiale ferdigheter og posisjon, velbalansert temperament, god evne til selvregulering av følelser, sterke kognitive ferdigheter, mestring og egenverd. Indre risikofaktorer er ofte biologisk betinget, og kan være sykdom eller funksjonshemning, genetisk sårbar, dårlig selvtillit og lav selvverd, eller dårlig impuls kontroll (Haugen, 2008; Nordahl, Sørli, Manger

& Tveit, 2005; Sosial- og helsedirektoratet, 2007). Eksterne beskyttelsesfaktorer er for eksempel velfungerende, varme familie-relasjoner, tilknytning til sosial gruppe, sterk identitet, god økonomisk status og har et støtteapparat tilgjengelig. Eksterne risikofaktorer kan være manglende nærhet eller relasjon til familie, barnet har eller er utsatt for andre former for overgrep eller omsorgssvikt, lav sosioøkonomisk status eller mangel på sosiale relasjoner og tilhørighet (Haugen, 2008; Sosial- og helsedirektoratet, 2007). Erfaring viser at seksuelle overgrep ofte (men ikke alltid) pågår i sammenheng med andre negative familieforhold som vold og omsorgssvikt. Det kan være vanskelig å skille skadevirkningene av seksuelle overgrep fra vold, andre former for misbruk eller omsorgssvikt (Sosial- og helsedirektoratet, 2003).

En kombinasjon av og samspill mellom faktorene avgjør hvordan barnet håndterer traumet. En faktor alene, som god sosial tilhørighet, ha venner eller gode kognitive ferdigheter er altså ikke nok til å beskytte barnet (Bunkholdt & Sandbæk, 2013). Hos førskolebarn er oppdragelsespraksis i hjemmet og barnas forhold til foreldrene av de viktigste beskyttelse- og risikofaktorene (Nordahl, et al., 2005).

I forbindelse med skadevirkninger til vold, seksuelle overgrep og alvorlig omsorgssvikt hører man ofte om resiliens-barn, også kalt "løvetann-barn". Resiliente barn er barna som til tross for flere negative opplevelser og hendelser ikke utvikler alvorlig traume eller skadevirkninger, og fungerer normalt under unormale forhold. Disse barna har mest sannsynlig mange beskyttelsesfaktorer som har skjermet dem (Bunkholdt & Sandbæk, 2013). Resiliensbarna er noen av de vanskeligste å fange opp bekymringer på. En vital beskyttelsesfaktor er betydningsfulle voksne i barnehagen. God kvalitet på relasjonen og en god, åpen kommunikasjon og samspill mellom barnet og den voksne kan være en solid beskyttelsesfaktor (Drugli, 2008; Ogden, 2008).

Posttraumatisk stresslidelse (PTSD) er ikke spesielt knyttet seksuelle overgrep, men er en potensiell traumereaksjonene (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). PTSD er en stor og omfattende klinisk diagnose som kun skal gis av fagpersonell. I Raundalen & Schultz *Krisepedagogikk* (2006: s. 19) nevnes det også at tre faktorer spiller inn på hvordan barnet håndterer traumet på sikt i forhold til PTSD: Graden av eksponering og sanseintrykk, kvalitet på støtten i ettertid og barnas tidligere livserfaringer og personlighetsstruktur. Disse kan ses i sammenheng med de andre beskyttelses- og risikofaktorer. Barnets individuelle forutsetninger påvirker hvordan det håndterer traumene i ettertid av opplevelsen(e).

Det er kritisk å huske på at beskyttelsesfaktorer ikke er konstante eller evige, så selv

om barnet tilsynelatende ser ut til å ha lite eller ingen traumer og framstå som velfungerende, kan dette endre seg (Drugli, 2008). Eksempler på faktorer som endrer seg kan være redusert familierelasjon etter skilsmisse eller barnet kan ha fått sykdom som påvirker fysiske eller sosiale ferdigheter (Haugen, 2008; Ogden, 2008). Over tid kan barnet få en negativ utvikling og behøver hjelp og oppfølging. God oppfølging over lengre tid etter at de seksuelle overgrepene har opphørt er dermed fundamentalt betydningsfullt.

2.5.2 Internalisert og eksternalisert atferd.

De vanligste skadevirkningene går innenfor i den overstående beskrivelsen av fysiske og psykiske tegn og signaler. Generelt ser man oftere at jenter viser internalisert atferd forbundet med skyldfølelse for at overgrepet skjedde, de skjuler og holder problemene inne i seg, mens gutter viser mer eksternalisert atferd, mer forbundet med skam, aggressivitet, vold og utagering. Det er viktig å huske at dette er generelt, og ikke absolutt for kjønnene, man finner også en stor andel av internaliserende gutter og jenter som eksternaliserer (Kirkengen, 2009; Normann, 1993). Eksternalisert atferd blir lettere oppdaget, fordi utagerende atferd er mer synlig og påvirker andre rundt barnet (Ogden, 2008).

Avslutningsvis er det viktig å påpeke at det aldri er det pedagogiske personalets oppgave å stille diagnoser eller med sikkerhet vite hvilke overgrep barnet kan ha blitt utsatt for. For mange barn er barnehagen eneste sted hvor andre utenforstående kan få et lite innblikk i barnets liv, og dermed eneste sted hvor disse tegnene får utløp og kan bli oppfattet. Det pedagogiske personalets ansvar er å ta bekymringsfulle signaler, atferdsendringer, utsagn og observasjoner på alvor, følge magefølelsen og sende bekymringsmelding når barnet viser at noe ikke stemmer.

2.6 Barns seksualitet og seksuell lek og atferd

Et viktig utgangspunkt for å oppdage fysiske og psykiske tegn og skadevirkninger, er å ha god grunnkunnskap til normal seksuell atferd og utvikling hos barn. Barns seksualitet er et tabubelagt og kontroversielt tema, og seksuell atferd hos barn kan tolkes, forstås og oppfattes meget ulikt (NKVTS, 2011). Det er viktig å kunne skille mellom det som er normal og sunn seksuell lek, utforsking og atferd, og unormal seksuell atferd hos barn utsatt for seksuelle overgrep.

Fra barna blir bevisst på egen kropp og å kontrollere den, begynner de med seksuell lek, både alene og med andre barn. Både det å vise seg fram, se på og berøre andre barn er normalt. Spesielt i treårs-alderen blusser seksuell lek opp, men er som oftest distinkt fra forskjellig fra voksen seksuell atferd (NKVTS, 2011). Leker som "mor og far", "doktorleker"

og generell nysgjerrighet på egne og andres kjønnsorganer er vanlige (Normann, 1993). Slike leker preges ofte av å være veldig uskyldig og mangler kunnskap om detaljer, som at barna er fullt påkledd og bare ligger oppå hverandre. Barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep viser oftere kunnskap om detaljer. Videre sier Normann (1993) at den seksuelle leken med andre jevnaldrende barn som er på omtrent samme nivå er viktig å ta vare på. Voksne må la barn utforske, og voksne bør være påpasselig med å ha en positiv og ikke-dømmende holdning til disse lekene. Det er naturlig at barn bedriver genital lek og nysgjerrighet, som ikke skal undertrykkes. Pedagogisk personale i barnehagen bør være bevisst på sin egen holdning til barns seksualitet, være positiv og oppmuntrende til normal uskyldig utforsking. Personalet kan korrigere, men ikke kontrollere eller straffe/kjefte om lekene blir drøy eller barna leker seksuelle leker med barn som er yngre eller har lavere modningsnivå.

Barn utsatt for seksuelle overgrep viser oftere seksualisert atferd enn andre barn (NKVTS, 2011). Men seksuell atferd kan også være tegn på andre psykiske, sosiale eller psykiatriske problemer hos barnet. Barn som er utsatt for seksuelle overgrep kan framvise en *påtatt* seksuell atferd, som naturligvis varierer i grad avhengig av barnets alder og modenhet. Generelt vises det i kunnskap eller seksuell atferd som ikke stemmer overens med barnets alderstrinn. Et varselsignal kan for eksempel være om et barn begynner å kle av seg alle klærne under leken eller forsøker på penetrering av seg selv eller andre. Penetrering er ikke ansett som normal onani for denne aldersgruppen (Normann, 1993). Dette er mer avansert kunnskap om seksuelle handlinger enn normalt for barnehagebarn.

Å ha gode kunnskaper rundt hva som er normal seksuell atferd og lek hos barn er avgjørende for å kunne oppdage *unormal* atferd og lek.

2.7 Hvordan forteller barn om seksuelle overgrep

Hvordan barn forteller om seksuelle overgrep varierer avhengig av alderstrinn, barnets modenhet og andre individuelle forskjeller, eksempelvis beskyttelses- og risikofaktorer. Det er altså ingen fasit på hvordan barn kommuniserer slike opplevelser. Det er en kjensgjerning at barn ofte også vegrer seg for å fortelle om seksuelle overgrep, og studier (se for eksempel Haugset, Nilsen & Haugum, 2015) viser at barn ofte ikke forteller mens de seksuelle overgrepene pågår. Først når overgrepene har tatt slutt, eller så sent som etter at barnet nå har blitt voksen, klarer de å fortelle om hendelsen(e) (NKVTS, 2011). Barn mangler ofte ord- og begrepsforrådet til å beskrive hva de har blitt utsatt for. Det er også avgjørende å være bevisst på at barn kommuniserer både verbalt og non-verbalt. Derfor er bør man huske på at barn kommuniserer med handlinger, oppførsel, humør, mimikk og kroppsspråk, og ofte via tegning

og forming (Normann, 1993). Et barn på ett-to år har ikke den språklige ferdigheten til å fortelle, sammenlignet med for eksempel skolebarn på seks år og oppover. Ansatte i barnehagen står i en unik posisjon til å skape et tillitsforhold med barn, hvor barnet føler seg trygg nok til å fortelle om seksuelle overgrep (Øverlien & Sogn, 2007). Det er derfor ekstremt viktig at barnehagepersonell har kunnskap om signaler, tegn og hvordan yngre barn forteller om seksuelle overgrep.

2.7.1 Den vanskelige samtalen.

Om et barn finner en omsorgsperson de knytter seg til i barnehagen og forteller om seksuelle overgrep, bør den voksne benytte anledningen og få så mye informasjon som mulig. Det er viktig å huske på at den voksne skal være den lyttende parten i samtalen, ikke den aktive. Ved å stille for mange spørsmål skaper man ubalanse i dialogen og det kan føles mer som et avhør. La barnet fortelle, oppmuntre til å dele og beskrive, og vis at man er interessert. Ikke lede med spørsmål eller presse barnet når det åpenlyst viser at den synes det er ubehagelig å prate mer om opplevelsen (Normann, 1993; Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging [RVTS], u.å.; Sosial- og helsedirektoratet, 2003). For mange voksne vil dette være en ubehagelig og vanskelig samtale. Det er viktig å ikke la sine egne følelser projikteres over på barnet. Ved å si ting som "Stakkars deg, du er vel lei deg fordi mamma er syk?" projikterer man negativitet og legger sine følelser over på barnet (Lassen & Breilid, 2010). Man kan få en trang til å spørre barnet mer direkte, for å få bekreftet mistanken og ender med å stille for ledende spørsmål. Ved å stille pressende spørsmål kan man forvirre og endre barnets hukommelse av opplevelsen. Det kan også være fristende å stille "hvorfor"-spørsmål, men barn vet ofte ikke hvorfor de gjorde eller følte noe, og dette kan forsterke skyldfølelsen. Spør heller barnet "Hvordan er det å være deg nå, som mamma er syk?" eller "Hva synes du om det som skjedde?". Vær bevisst på å bruke barnas egne ord, når man oppsummerer eller stiller spørsmål for å unngå misforståelser (Drugli, 2008; RVTS, u.å.).

Å snakke med barn om seksuelle overgrep er utfordrende, og det krever at det pedagogiske personalet har gode kunnskaper om emnet. Det er de voksnes ansvar å bygge relasjoner og tillit hos barna, man kan ikke vente på initiativ fra barna (Nordahl, et al., 2005). Personalet bør tilrettelegge og skape rom i hverdagen til at barna kan fortelle. Og ha fokus på å bygge gode relasjoner, åpen kommunikasjon og tillit hos barna.

2.8 Barrierer og konsekvenser

Et viktig moment i prosessen det pedagogiske personalet går gjennom når de skal vurdere om det skal sendes bekymringsmelding, er risikovurderinger. Det vil si tanker og refleksjoner over hvilke potensielle konsekvenser kan utløses av å sende bekymringsmeldingen. Det finnes flere inngående studier på hvilke konsekvenser som setter hindringer for personalet i barnehage og skole i henhold til å sende bekymringsmeldinger. Backe-Hansens (2009) studie undersøkte blant annet hvilke hindringer personalet i barnehager sto ovenfor med tanke på å sende bekymringsmeldinger. Det som kom fram var at barnehagen var bekymret for barnet, men saken var ikke alvorlig nok. I tillegg ble manglende tilbakemelding fra barnevernet om hvordan det går med saken og bekymringer for svekket samarbeid med foreldrene videre, nevnt som de tre største bekymringene. Andre hindringer med høy svarprosent var for liten kompetanse om tegn på barn utsatt for seksuelle overgrep og vansker med å starte en samtale med barnet hvis barnet ikke tok initiativ. Også vansker med å snakke med barn under tre år og tidligere negative erfaringer med barnevernet ble nevnt som hindringer. Også Bakliens (2009) studie støtter disse funnene. Mistillit til barnevernet på grunn av manglende tilbakemeldinger, henlagte saker og dårlige erfaringer ble nevnt som sterkeste hindringer for å sende bekymringsmeldinger. Dette kommer også frem hos Halvorsen (2012) og Mosdal (2013) som fremhevet at barnehagene savnet gjensidig dialog og informasjon fra barnevernet, og følte det ble barnehagens ansvar å følge opp saken. Disse konsekvensene skader forholdet og samarbeidet mellom barnehage og barnevernet, og kan utgjøre en hindring for å sende bekymringsmelding.

3 Metode

Forskningsmetoden er samlingen av vitenskapsteorien, framgangsmåtene, utvalgene og teknikkene man benyttet seg av gjennom forskningen. De beskriver veien fra problemstillingens spørsmål, til konklusjonen på problemstillingen. Ved å gjøre godt rede for hvordan dette har blitt gjennomført øker man studiens kvalitet og troverdighet (Postholm, 2010).

I denne delen gjøres det rede for framgangsmåtene benyttet for å få svar på hvilke refleksjoner og erfaring det pedagogiske personalet i barnehage har rundt barn utsatt for seksuelle overgrep. Det redegjøres for metodisk tilnærming, vitenskapsteoretiske grunnlaget og forskerrollen. Deretter beskrives forskningsdesignet til dokumentanalysen og forskningsdesignet til intervjuene, samt en dypere beskrivelse av arbeidet med de semistrukturerte dybdeintervjuene. Avslutningsvis redegjøres det for reliabilitet, validitet, generaliserbarhet og etiske refleksjoner.

3.1 Kvalitativ metode

Studien og problemstillingen ble utarbeidet for kvalitativ forskning. Ut fra problemstillingen ønsket studien å få tak i personalets tankemessige refleksjoner og erfaringer. For å oppnå dette valgte jeg å gjennomføre en dybdestudie, som var mest forenelig med kvalitativ metode. Kvalitativ metode kan sies å gi, meget forenklet forklart, innsikt og forståelse, mens kvantitativ metode gir mer oversikt og forklaring. Metodene supplerer og utfyller hverandre, men i utgangspunktet spør de eller formulerer de seg ulikt for å finne svar (Tjora, 2012). Alternativet med å utføre kvantitativ forskning på datainnhenting ville ikke egenhendig ha gitt relevant informasjon eller svar på problemstillingen. Å utføre en triangulær studie, med å kombinere kvalitativ og kvantitativ metode, kunne ha fungert om prosjektet hadde vært større og inneholdt langt flere informanter i den kvalitative forskningen. Da kunne det muligens vært interessant å supplere med kvantitative data fra et større spekter informanter.

I kvalitativ metode har man den fordelen at man kan få utdypninger rundt holdninger og påstander, i tillegg kan både forsker og informant ta opp temaer utenom det som var forutsett før intervjuet (Tjora, 2012). Derfor ble denne studien ble gjennomført kvalitativt, i hermeneutisk-fenomenologisk retning.

3.1.1 Vitenskapsteoretisk grunnlag.

Studien bygger på tolkning av empiri og fenomener for det teoretiske grunnlaget, og har en *hermeneutisk-fenomenologisk forankring*. Hermeneutikken baserer seg på å fortolke folks handlinger, dypere enn det som er umiddelbart opplagt. Det er altså ikke en egentlig sannhet, men at fenomener kan tolkes på flerfoldige nivåer (Thagaard, 2013:41). Videre beskriver Thagaard (2013) at fenomener forstås i deler, i lys av helheten, og kan kun forstås i sammenhengen den studeres i. Hermeneutikkens tilnæringsmåte er fortolkning, og i motsetning til fenomenologi, har den ingen bestemt forskningspraksis. Fenomenologiens forskningspraksis er empiribasert og så å si alltid basert på dybdeintervjuer (Posthold, 2010). Hermeneutikken kan beskrives som en sirkel, for å fortolke meningen til noe, må man ha en viss grad av forhåndsforståelse. Ved å forstå enkeltdeler, må man ha en forståelse av helheten enkeltdelen tilhører (Alnes, 2015). Når man har oppnådd en ny forståelse, legges den til helhetsforståelsen igjen.

Fenomenologien fokuserer på den subjektive opplevelsen av eller innenfor et fenomen, og en forståelse av den dypere meningen i enkeltindividets erfaringer. Forskingen sentrerer rundt hvordan personene som studeres, i denne studien informantene som ble intervjuet, opplever fenomenet (Thagaard, 2013). Det var derfor essensielt å kombinere hermeneutikk og fenomenologi, da studiens mål er å få en større forståelse for fenomener, men også en dypere analyse av hvordan informantene opplevde fenomener. Ønsket for studien var et dypere innblikk i den enkelte informantens tanker, følelser og refleksjoner i møtet med fenomenet. Målet var å høre hvordan informantene beskrev og forsto fenomenet, og i fenomenologien står det sentralt at forskeren må være åpen for de erfaringene og beskrivelsene informantene kommer med. Forskeren må nærmest studere fenomenet på en åpen og naiv måte (Posthold, 2010). Fenomenologiske studier skal gjengi og legge fram hvordan personene som ble studert illustrerer opplevelsen, og beskrive fellestrekkene mellom erfaringene gitt. Disse felles erfaringene og analysen av erfaringene, er med på å danne et inntrykk av en generell forståelse av fenomenet studert (Thagaard, 2013). Fenomenet i denne studien var det pedagogisk personales erfaringer og refleksjoner rundt å avdekke og melde barn utsatt for seksuelle overgrep.

Utformingen av spørsmålene til informantene ble utarbeidet i hermeneutisk-fenomenologisk retning. En prioritering ved utforming av intervjuguiden var å holde spørsmålene åpen, men fokusert, uten å dirigere informantene. Spørsmålene var ment for å lede intervjuet gjennom temaene, men ha det så åpent slik at informantene kunne fritt dele sine erfaringer. Men selv om forskeren bevisst går inn med et åpent sinn, vil aldri en kvalitativ

studie og da spesielt analysen av datamaterialet, være helt nøytral og objektiv (Postholm, 2010).

3.2 Forskerrollen

Det er både fordeler og ulemper ved å forske i eget miljø. Min forskerrolle i denne studien var ikke fremmed. I bunnen var jeg utdannet spesialpedagog, og har arbeidet som barnehageassistent av og på i 10 år. Jeg var godt kjent med informantenes miljø; barnehagen. Min kunnskap om barn og seksuelle overgrep var begrenset til teoretisk fra studieemner, forelesninger og litteratur, men ingen praktisk erfaring.

Postholm (2010) beskriver at forskeren har et ansvar for å framtre klart. At informantene vet hvilken rolle og ansvar forskeren har fra start til slutt. Informantene i dette prosjektet kjente til meg personlig på forhånd, men ved oppstart av intervjuene hadde vi en gjennomgang av min utdanning og hvilken rolle jeg ville ha under intervjuene.

Å være forsker i egen kultur, beskriver Aase & Fossåskaret (2007), som vanlig blant studenter når de skal forske. Men det å kjenne til de sosiale kodene, miljøet og særtrekkene man studerer kan gi utfordringer for forskeren. På den andre siden er det vanskelig å få tiltroen til informanter og få inngående kjennskap til sosiale koder og normer i fremmede miljøer. Det er umulig å komme inn i et miljø som helt uvitende (Aase & Fossåskaret, 2007). Når man forsker i eget miljø kan man bli blind på små fine nyanser og anta erfaringene fra informantene tilsvarer egne erfaringer. Fordeler med å forske i eget miljø er at man har kjennskap til rutiner og normer, og snakker samme fagspråk som informantene. Jeg opplevde at informantene ofte svarte med en antagelse om at jeg var innforstått med deres miljø og språk. Jeg hadde forkunnskaper om hvordan hverdagen til pedagogisk ansatte ser ut og hvordan samspillet mellom personale og barn forekommer. Min kjennskap til miljøet og informantene på forhånd opplevde jeg som en unik mulighet for å gjennomføre dybdeintervjuer. At kjemien mellom meg i forskerrolle og informantene var velfungerende og avslappet, var nok nøkkelen til at informantene ga åpne og utbroderende svar. Som fersk forsker var det betryggende å ha informanter jeg hadde en relasjon til.

Forskerens erfaring kan åpner noen dører, og stenger andre. Det er viktig å finne en balanse i analysen mellom det som er innlysende, og samtidig være åpen for nyansene og at erfaringene kan avvike fra sine egne.

3.3 Forskningsdesign: Dokumentanalyse

For å besvare problemstillingen ble det utført dokumentanalyse og dybdeintervjuer. Dybdeintervjuene ga førstehåndsinformasjon fra informantene om hvordan de opplever

fenomenet og deres refleksjoner belyste hva som lå bak deres handlinger. Dokumentanalysene dannet grunnlaget for hva som forventes av det pedagogiske personalet: Hvilket ansvar, kunnskap og kompetanse forventes? I tillegg ga dokumentanalysen informasjon om hvordan det arbeides med temaet barn og seksuelle overgrep på samfunnsnivå.

Dokumentanalyser er en av de mest brukte metodene i samfunnsvitenskapen og supplerer ofte annen empirisk forskning (Lynggaard, 2010). Dokumentstudier oppfattes tradisjonelt som en ikke-påtrengende metode for å samle empirisk data og ofte brukt supplerende til dybdeintervjuer for å senke belastningen på informanter (Tjora, 2012). Dokumentanalysene ga et større innblikk i hva som forventes av informantene, og hvilke retningslinjer de har å forholde seg til. Dokumentanalysene ble gjennomført både før intervjuene og intervjuanalysene, og underveis i analysen.

Det spennende med dokumentanalyse er at det kan gi store mengder informasjon om temaet man ønsket å belyse og generelt er de fleste dokumenter er lett tilgjengelig. Dokumenter er tekst som har sammenheng med et spesielt tid og sted, et bestemt formål og ment for spesifikke lesere (Thagaard, 2013; Tjora, 2012). Forskjellen på empirisk data fra dokumenter og fra felldata, er at dokumentene ble skrevet for et annet formål enn det forskeren skal bruke dem til (Tjora, 2012). Videre sier Tjora (2012) at dokumenter kan beskrive hva intensjonene var, mens intervju kan fremme forståelse av hvordan situasjonen er nå. Dokumentanalyser gir ikke mer eller mindre tilgang til "sannhet", men en annen type data enn felldata gir (Lynggaard, 2010). Derfor supplerer dokumentanalyser dybdeintervjuer godt, de utfyller hverandre.

3.3.1 Søket etter dokumenter.

Første kriterier var at alle dokumentene måtte være relevant for problemstillingen, det vil si de måtte omhandle barnehage og pedagogisk personale sett i relasjon til seksuelle overgrep og/eller samarbeid med barnevernet. Deler av dokumentene hvor innholdet ikke angikk studiens problemstilling ble ikke tatt med i analysen. Det andre kriteriet var at alle dokumentene måtte være tilgjengelig elektronisk. I tillegg ble alle dokumentene vurdert ut fra tilgjengelighet, relevans, autenticitet og troverdighet.

Innhenting av dokumentmaterialet ble gjort ved bruk av *snøballmetoden*. Lynggaard (2010) beskriver metoden ved at man velger ut et *moderdokument*, eller flere moderdokumenter som dekker tidsrommet av interesse. Fra referansene i moderdokumentet finner man andre relevante dokumenter. Dermed ender man opp med en samling dokumenter som er knyttet sammen av referanser. *Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for*

hjelpeapparatet (Sosial- og helsedirektoratet, 2003) og *Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge. Kunnskapsstatus. Revidert 2011* (NKVTS, 2011) var moderdokumentene i denne studien.

Dokumentene ble ikke analysert, men ble brukt til å hente referanser, blant annet studien til Haugset et al. (2015) og barnehageloven. Barnehageloven ledet meg videre til relevante lover, blant annet barnevernloven som videre ledet til straffeloven.

Lynggaard (2010: s. 155) inndeler dokumenter i tre kategorier: *primære*, *sekundære* og *tertiære dokumenter*. Primære dokumenter er dokumenter som har sirkulert innen et begrenset antall aktører, og inneholder gjerne følsomme opplysninger. Møtoreferater og private brev er eksempler på primære dokumenter. Sekundære dokumenter er dokumenter som er tilgjengelig for alle som ønsker det. Dokumentene er ikke nødvendigvis ment hovedsakelig for det offentlige publikum, men er tilgjengelig for offentligheten. Lovtekster og regjeringsrapporter er eksempler på sekundære dokumenter. Tertiære dokumenter er dokumenter som er tilgjengelig for alle og er en analytisk bearbeiding av en situasjon etter at den har hendt. Lynggaard (2010) påpeker at det ikke alltid er et klart skille mellom de ulike typer dokumenter, for eksempel kan et dokument både være primært og sekundært. I denne studien ble det hovedsakelig benyttet sekundære dokumenter.

Det ble funnet flere dokumenter som kunne vært aktuell for dokumentanalysen, men disse ble eliminert med tanke på oppgavens tidsbegrensing, avgrensede størrelse og for ikke å gjøre dokumentanalysen for stor og omfattende. Hovedtyngden i oppgaven lå i dybdeintervjuene, derfor ble dokumentanalysen proporsjonert i henhold til dette.

3.3.2 Presentasjon av dokumentmaterialet.

Dokumentene ble valgt ut for å belyse problemstillingen. For å bestemme om dokumentene var relevante ble de delt inn i to kategorier: *Nåværende ansvar og retningslinjer*, og *framtidig satsning*. Målet med dokumentanalysen var å få grunnleggende oversikt over hvilket ansvar, lover og retningslinjer som var lagt for pedagogisk personale i barnehage, og hvordan det arbeides i feltet for forbedringer. Etter at intervjuene var gjennomført og analysearbeidet startet ble det klart at informantene etterlyste mange forbedringer og tiltak. Dermed ble dokumentanalysen utvidet og omarbeidet til å også utrede om forbedringer og tiltak var å finne på samfunnsnivå, og kategorien *framtidig satsning* ble lagt til. Under kategorien *nåværende ansvar og retningslinjer* ble det fokusert på å kartlegge nåværende lover og retningslinjer for hvilket ansvar og kunnskap personalet forventes å ha. I *framtidig satsning* ble det fokuserte på å belyse hvilke satsninger og arbeid som foregår i

feltet barn og seksuelle overgrep. I tabellen nedenfor er alle dokumentene i dokumentanalysen presentert.

Tabell 1: Presentasjon av dokumentmateriale, med årstall, navn og hentet fra.

Årstall	Dokument	Funnet
1992	Lov om barnevern	Lovdata
2006	Lov om barnehager	Lovdata
2012	NOU rapport 2012:1 <i>Til barnets beste. Ny lovgivning for barnehagene</i>	Regjeringen
2015	Forskrift om politiattest i barnehager	Lovdata
2011	Rammeplan for barnehagens innhold og oppgaver	Kunnskapsdepartementet
2015-2016	Meld. St. 19 <i>Tid for lek og læring. Bedre innhold i barnehagen</i>	Regjeringen
2015	<i>Spørsmål til Barnehage-Norge 2015</i>	Trøndelag Forskning og Utvikling
2014-2017	Tiltaksplan <i>En god barndom varer livet ut</i>	Regjeringen
2014-2017	<i>Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017.</i>	Justis- og beredskapsdepartementet
Totalt	Ni (9) dokumenter	

3.3.3 Bearbeidelse av dokumentmaterialet.

Hvordan dokumenter analyseres avhenger av i hvilket perspektiv forskeren ser dem (Thagaard, 2013). Hvert dokument ble bearbeidet gjennom analysering av relevant informasjon innenfor kategoriene. Dokumentanalysen fokuserte på å belyse to av forskningsspørsmålene utarbeidet for problemstillingen: "Hvordan vurderer de sin egen spesifikke kunnskap og kompetanse rundt seksuelt overgrepsutsatte barn, som signaler, skadevirkninger og håndtering?" og "Hva har de lært av erfaringene, og hvordan ønsker de å

møte og håndtere neste møte med bekymring for et barn?". Dokumentanalysen kunne ikke besvare disse spørsmålene alene, da de var rettet mot informantene, men kunne supplere informantenes svar og refleksjoner. Som nevnt ovenfor etterlyste informantene tiltak og satsning på kunnskaps- og kompetanseheving fra arbeidsplassen, utdannelsene, barnevernet og andre instanser.

Når dokumentene var gjennomført for relevans og plassert under kategoriene, ble teksten nøyere bearbeidet for å velge ut aktuelle deler. Det ble søkt etter variablene: *barnehage, seksuelle overgrep og barnevern*. Delene av teksten som omhandlet minst to av variablene ble markert for videre analyse. Under og etter analyse av tekstdelene ble det utført utvelgelse basert på:

1. Er dette fortsatt relevant for de to kategoriseringene?
2. Vil denne informasjonen belyse problemstillingen og forskningsspørsmålene?

Enkelte av dokumentene eller deler av dokumentene ble eliminert etter analysen da de ikke lengre framsto som direkte relevante. Til slutt sto det igjen ni dokumenter som utgjør dokumentanalysen for det ferdige prosjektet.

3.4 Forskningsdesign: Intervju

Denne studien hadde hovedvekt på informantenes skildringer som informasjonskilde, med supplerende dokumentanalyse. Problemstillingen ble i hovedvekt besvart av dybdeintervjuene.

3.4.1 Utvalg og kriterier.

For å finne passende informanter ble det benyttet tilgjengelighets- og strategisk utvalg. Tilgjengelighetsutvalg handler om å benytte informanter som er tilgjengelige, som kan være spesielt krevende ved forskning på sensitiv tematikk. Å gjøre et strategisk utvalg betyr å velge ut informanter basert på passende egenskaper eller kvalifikasjoner som er strategisk for det som skal forskes på (Thagaard, 2013). Det er hensikten som styrer forskningsstedet (Postholm, 2010: s. 143). Jeg hadde tilgang og kjennskap til en barnehage med mange aktuelle informanter. Alle informantene arbeidet på samme arbeidsplass da intervjuene ble utført. I samarbeid med min veileder ble vi enige om at spørsmålene og problemstillingen var sentrert på individuelle erfaringer og refleksjoner, og derfor kunne informantene komme fra samme arbeidsplass. Erfaringene som informantene delte i intervjuene kommer både fra daværende arbeidsplass, men også fra tidligere arbeidsplasser.

Det ble satt to kriterier for utvalget av informanter. Det første kriteriet var at

informantene måtte enten ha utdanning innen pedagogikk, eller ufaglært med mer enn fem års erfaring i yrket. Det andre kriteriet var at informantene måtte ha erfaring med mistanke om seksuelle overgrep. Det var ikke et kriterium at informantene hadde meldt bekymringsmelding til barnevernet, da problemstillingen ønsket å belyse prosessen fram til bekymringsmeldingen eventuelt ble sendt. Derfor var også bekymringer som ikke ledet til meldinger interessante, for å se hvilke faktorer som spilte inn på avgjørelsen.

Dette utvalget ble gjort bevisst for å besvare problemstillingen som både spør etter erfaring, men også tanker og refleksjoner. Tanken bak dette utvalget var at informanter med ulik erfaring ville potensielt ha forskjellige tanker og refleksjoner.

3.4.2 Kjønnfordeling.

Informantgruppen besto av tre kvinner og to menn, for å få en jevn fordeling kjønnsmessig. Kjønnsutvalget var fortsatt for snevert til et grunnlag for å sammenligne uttalelsene, eller gi en holdbar analyse av forskjeller mellom kjønnene. Jeg fant heller ingen tydelige mønstre i materialet som var verdt å ta med, og kjønnenes betydning var ikke relevant for problemstillingen. I en større studie med et større utvalg blant informantene kunne det vært interessant å se på kjønnsforskjeller og likheter i forhold til hvordan kjønnene håndterer temaet barn og seksuelle overgrep. Men for denne studien var kjønn til det pedagogiske personalet irrelevant for å besvare problemstillingen. Kjønnrelevans ble derfor kun tatt opp når informantene selv omtalte eller påpekte det som et element.

3.4.3 Rekruttering av informanter.

Siden jeg hadde tilgang til en barnehage, valgte jeg å starte med en uformell muntlig forespørsel blant de ansatte. Alle de fem personene som ble spurt sa seg umiddelbart villig til å delta på intervju. Via eget yrke var dette en arbeidsplass jeg visste hadde et utvalg av personer med rette kvalifikasjoner som gikk under kriteriene for utvalget. Etter positiv respons på den muntlige forespørselen tok jeg videre muntlig kontakt med hver og en informant for å avtale tid og plass for intervju. Thagaard (2013) påpeker at det er viktig at informantene sier ja til prosjektet uten ytre press, dette inngår i informert samtykke. Dette står også under *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* fra Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora (NESH, 2016). Jeg passet dermed på både ved første forespørsel og ved avtale om når intervjuene skulle finne sted, at informantene ble spurt på enmannshånd. Det ble gjort klart for dem hva som ble krevet av dem og hvordan dette prosjektet eventuelt ville belaste dem, som inngår i informert samtykke (Postholm, 2010).

3.4.4 Endelig utvalg.

Antallet ble tilpasset studiens omfang og tidsbegrensing, og ga et godt utgangspunkt for datainnsamlingen. Som vist i tabellen nedenfor besto det endelige informantutvalget av fem informanter, hvorav tre kvinner og to menn. Tre informanter var utdannet førskolelærer, en av disse hadde en del pedagogisk videreutdanning i tillegg, en var utdannet barnehagelærer, og en hadde ingen relevant pedagogisk utdanning. Informantene hadde arbeidet i 2 til 20 år i barnehage. Stillingstitlene varierte mellom barnehagelærer, pedagogisk leder og barnehageassistent. Tre av fem hadde meldt bekymringsmelding om seksuelle overgrep til barnevernet.

Tabell 2: Oversikt over informantene som deltok i studien

Kodenavn	Utdannelse	År siden utdanning	Stillings-tittel	År i nåværende stilling	Sendt bekymrings-melding
Informant 1	Førskolelærer	8	Pedagogisk leder	7	Ja
Informant 2	Førskolelærer	19	Barnehage lærer	19	Ja
Informant 3	Førskolelærer Pedagogisk etterutdanning	20	Pedagogisk leder	20	Ja
Informant 4	Ingen relevant	-	Barnehage-assistent	20+	Nei
Informant 5	Barnehagelærer	2	Pedagogisk leder	2	Nei
Totalt	Fem (5) informanter				

3.5 Semistrukturert dybdeintervju

Dybdeintervju er den mest benyttede metoden for innsamling av data i fenomenologiske studier (Postholm, 2010). Målet med semistrukturerte intervjuer er å skape en romslig, avslappet situasjon hvor intervjueren leder informanten gjennom temaer, men med fokus på fri samtale og godt rom for refleksjoner og "å tenke høyt" (Tjora, 2012). Slike intervjuer er utformet med åpne spørsmål som legger opp til at informantene skal ha muligheten til å gå i dybden. Jeg valgte å benytte meg av semistrukturerte dybdeintervjuer i studien fordi det var ideelt for bruk i narrativ analyse. Det vil si intervjuer som har tatt for seg informantens

"historie", for eksempel spesifikke temaer, holdninger og refleksjoner. Informantene som individer er nøkkelen til informasjon, og deres skildringer gir kunnskap (Tjora, 2012).

3.5.1 Utforming av intervjuguide.

Det ble utformet fire fokuspunkter eller forskningsspørsmål som intervjuguiden skulle utformes etter for å besvare problemstillingen:

- Hva utløste første bekymring og hvilke signaler lå til grunn?
- Hvilke(n) informasjon, faktorer og vurderinger var avgjørende for å melde bekymringen videre til barnevernet?
- Hvordan vurderer de sin egen spesifikke kunnskap og kompetanse rundt seksuelt overgrepsutsatte barn, som signaler, skadevirkninger og håndtering?
- Hva har de lært av erfaringene, og hvordan ønsker de å møte og håndtere neste møte med bekymring for et barn?

Spørsmålene i intervjuguiden ble formulert som åpne og deskriptive. For eksempel: "Kan du fortelle om din opplevelse av ...", "Hvordan følte du ..." og "Hvilke refleksjoner gjorde du ...". I intervjuguiden hadde jeg oppført flere oppfølgingsspørsmål under hvert hovedspørsmål for utdypning og personlig pekepinn. Hovedspørsmålene ble stilt i alle intervjuene, mens oppfølgingsspørsmålene ble stilt om det var behov for det. I hvilken rekkefølgen spørsmålene ble stilt varierte fra intervju til intervju. Jeg ønsket ikke å avbryte når informanten fortalte godt og fløt mellom tema eller spørsmålene på egenhånd, dermed ble enkelte spørsmål besvart ulike steder i intervjuene. Postholm (2010) framhever at forskeren på denne måten kan følge opp alle aspekter av fortellingene fra informantene, uten å styres av en strikt intervjuguide. Til tider svarte også informantene uventet eller beveget seg videre over til andre relaterte temaer jeg ikke hadde tenkt på forhånd, som generelt ga god flyt i intervjuene. Var informanten allerede inne på et spørsmål jeg skulle ta opp senere fulgte jeg opp der og da med oppfølgingsspørsmålene. Oppfølgingsspørsmålene ble stilt underveis for å eventuelt klargjøre eller få utdypet utsagn, for å ha en god base for analysen.

Intervjuene ble åpnet med oppvarmingsspørsmål om informantenes utdanning og arbeidserfaring. Innledningsspørsmålene var bevisst valgt for å gi en "myk" start, før vi beveget oss over i de tyngre temaene og spørsmålene. Spørsmålene krevde ikke refleksjon, og framsto som uformelle og ufarlige. Dette var for å skape en tillit mellom informantene og forskeren tidlig, avslappet stemning, og i tillegg for å gjøre informantene vant med å være i rollen, som kan føles uvant (Tjora, 2012). Avslutningsvis på intervjuene ble informantene

spurt om det var noe de ønsket å si, utdype på eller ta opp noen temaer vi ikke hadde vært innom.

Når informantene ble spurt om å dele en erfaring, ble det ikke satt noen tidsramme for når hendelsen fant sted. Valget med å ikke ha tidsbegrensning kan gi risiko for feilkilder. Med feilkilder menes at mennesker kan huske feil, kan blande sammen minner og blande senere erfaringer inn. En informant kan føle at det standpunktet eller meningen de har nå, er det samme som de hadde da hendelsen tok sted (Aase & Fossåskaret, 2007). Men tanken bak at informantene kunne velge å tenke tilbake til eldre saker, var at de kunne fortelle om sine mest minneverdige erfaringer. Hovedfokuset lå ikke bare på hva de følte og tenkte direkte følgende av den fortalte erfaringen, men mer på refleksjoner og tanker i ettertid. Thagaard (2013) sier at informantene husker bedre bestemte opplevelser, enn tankene og følelsene for lenge siden. Refleksjoner og tanker kan ha endret, modnet og utviklet seg over tid. Derfor ble det i hovedsak spurt om refleksjoner og følelser de hadde nåværende, i forbindelse med erfaringen. Intervjuguiden for denne studien finnes som vedlegg 2.

3.5.2 Utførelse av intervju.

Informantene ble tilbudt å gjennomføre intervjuet der de følte seg mest komfortabel, med informantens arbeidsplass, kontor på universitetet eller i deres eget hjem, som eventuelle muligheter. Alle intervjuene ble etter ønske gjennomført i løpet av eller på slutten av deres arbeidsdag, på et møterom på arbeidsplassen til informantene. For at intervjuene skal lykkes, er det en forutsetning at området hvor intervjuene gjennomføres har en avslappende atmosfære (Tjora, 2012). Møterommet var et familiært og trygt sted for informantene, og var stille slik at man kunne snakke uten avbrytelser eller bekymre seg for om andre hørte hva man snakket om.

Målet var at jeg som intervjuer skulle ha minst rolle, og heller være en aktiv lytter slik at det var rom til informanten for å fortelle, reflektere og utdype på eget initiativ. Samtidig ga jeg tilbakemelding på at jeg fulgte med og var interessert det de fortalte, i tillegg til å oppmuntre dem til å utdype underveis. Å gi slike tilbakemeldinger og oppmuntre til å utdype, men ikke stille kritiske eller konfronterende spørsmål, er en del av det Thagaard (2013) beskriver som en god *intervjuregi*. Hun formulerer *intervjuregien* som at forskeren (intervjueren) må finne en god balanse mellom å stille spørsmål, lytte aktivt, og gi respons som oppmuntrer til å drive samtalen videre. I enkelte tilfeller benyttet jeg meg av stillhet som en oppfølger. Det er en litt risikabel metode, men på noen informanter vil den være meget effektiv (Tjora, 2012). Ved å ikke gå videre til neste spørsmål, men la det bli stillhet,

begynner ofte informanter å reflektere. Da vil gjerne informanten utdype videre eller legge noe til etter litt betenkningstid, og for å bryte stillheten. Et eksempel på dette fra intervjuene var når jeg spurte en informant om hva hun følte når hun innså at mistanken kunne dreie seg om seksuelle overgrep. Da svaret fra informanten var ganske kort valgte jeg å forholde meg stille for å la henne tenke. Informanten tenkte seg litt om, før hun delte en annen erfaring, som hun følte hadde påvirket henne mye sterkere følelsesmessig. Denne erfaringen beriket intervjuet med ny, spennende informasjon, og informantene ville kanskje ikke ha delt erfaringen om hun ble avbrutt med et nytt spørsmål.

3.5.3 Opptak og personvern.

Jeg informerte informantene ved oppstart om at intervjuene ble tatt opp, og fikk samtykke til det. Opptakene ble tatt med to ulike lydopptakere på min mobiltelefon. Lydopptakerne hadde jeg testet på forhånd under to prøveintervjuer på 1,5 time for å sjekke lyd kvalitet, og at opptakene ikke ble kuttet etter en viss periode tid. Intervjuene varte mellom 20 minutter og 45 minutter.

Tabell 3: Oversikt over intervjulengde i minutter

Informant	Intervjulengde
Informant 1	35 minutter
Informant 2	42 minutter
Informant 3	42 minutter
Informant 4	28 minutter
Informant 5	20 minutter
Totalt	167 minutter (2 timer, 47 minutter)

Opptakene ble umiddelbart overført til den låste datamaskinen etter hvert gjennomførte intervju og slettet fra mobiltelefonen. Det er mange fordeler med å bruke opptak, framfor å skrive notater underveis. Denne studien har flere tunge og personlige temaer, og som forsker var det essensielt å følge nøye med på hva som ble fortalt, reaksjoner, kroppsspråk og mimikk (Thagaard, 2013). For hånd tok jeg enkelte notater, på alt fra

oppfølgingsspørsmål til notater på å huske på en spesifikk gestikulering eller tonefall hos informanten for senere transkribering og analyse. Men under intervjuet var den fulle oppmerksomhet rettet mot informanten og deres fortellinger. Et annet godt poeng for å bruke opptak er at alle sitater er tilgjengelig ordrett i ettertid, som gjør analyse- og skrivearbeidet mye enklere.

Under intervjuene og transkriberingen ble det ikke spurt om eller skrevet ned gjenkjennbare personopplysninger, som navn, fødselsnummer eller lignende. Det ble spurt om alder, hvilken utdanning og når utdannelsen ble utført. Hver deltaker fikk kun kodenavn som "informant 1" (uten referanse til et ekte navn). Denne informasjonen oppbevarte jeg kun på den låste datamaskinen som aldri forlot privat eiendom under hele prosjektet.

3.5.4 Transkribering.

Transkribering betyr å omskrive intervjuene til tekstform. Hvert intervju ble transkribert kort tid etter de var utført, for å ha samtalen ferskt i minnet. Dette var i seg selv en tidkrevende prosess. Under transkriberingen valgte jeg å transkribere på bokmål, og ikke dialekt. Da stedstilhørighet og dialekt ikke hadde noen forhold til problemstillingen, var det ingen poeng å ha med dialekt i sitatene. Ble det brukt spesielle dialektord som ikke finnes eller var tilsvarende på bokmål, ble disse tatt med i sitatet og kommentert klargjørende.

Alle intervjuene ble skrevet ned ordrett, både hovedspørsmål, oppfølgingsspørsmål og utsagn fra forsker, i tillegg til fullstendige svar fra informantene. Det ble også skrevet inn koder og beskrivelser av tonefall, pauser, trykk på ord, mimikk og gestikulering. Dette var essensielt for enkelte informanter som brukte mye mimikk eller beskrivende gestikulering for å forklare en hendelse eller hvordan de reagerte. Mange av disse svarene ville ellers ha blitt uforståelige eller ufullstendige. Om informantene avbrøt seg selv eller ytret ufullstendige setninger ble disse tatt med i transkriberingen, men ikke i sitater i den ferdige masteroppgaven (med mindre de var viktige for meningsinnholdet). Transkriberingen ble skrevet mest mulig tro mot informantenes utsagn. Om det var uttalelser som kunne identifisere informanten, barnehagen eller barnet ble disse enten anonymisert eller utelatt.

3.5.5 Analytisk tilnærming til intervjuene.

Valget på en hermeneutisk-fenomenologisk forankring går overens med at studien har kombinert temasentrert og personsentrert analytisk tilnærming. Den analytiske prosessen er en prosess som foregår dynamisk både før, under og etter datamaterialet blir innsamlet. Det er ikke et klart startpunkt eller avsatt tid for analysering (Postholm, 2010). Det foregår parallelt med bearbeidelse av både teoretisk og empirisk data. Postholm (2010: s. 44) beskriver videre

at det endelig målet med analyse er at forskeren finner ut hva erfaringen betyr for personene ved hjelp av beskrivelsen de gir. Forskerens skal til slutt komme ut med en tekst som beskriver fenomenet som er studert. Fortsatt vil forskeren i kvalitativ forskning farge analysen med sine egne perspektiver som vedkommende bringer inn i analyseprosessen.

I analysen av intervjuene valgte jeg å gå for en kombinasjon av analytiske tilnærminger. Begrunnelsen for dette var at studien på den ene siden tar for seg fenomenet pedagogisk personale i møte med barn utsatt for seksuelle overgrep, som går i tråd med temasentrert analytisk tilnærming. Men problemstillingen spør også etter hvilke tanker, refleksjoner og erfaringer det pedagogiske personalet har. Dermed var det behov for personsentrert analytisk tilnærming i tillegg til temasentrert analytisk tilnærming.

Temasentrert analytisk tilnærming vil si at under arbeidet med og presentasjonen av datamaterialet fra intervjuene, ble det fokuserte på å studere informasjon for hvert tema fra alle informantene. I følge Thagaard (2013) er et hovedpoeng å gå i dybden på temaene og sammenligne informasjonen fra hver informant og gjennom dette gi en økt forståelse for temaene og fenomenene. Da intervjuene var delvis strukturert, var det viktig for meg å passe på at det temaet jeg arbeidet med, faktisk var det temaet informanten snakker om. Temaene kom ikke nødvendigvis opp under samme spørsmål eller på samme sted i hvert intervju. Nettopp dette er en av de største kritikkene rettet mot temasentrert tilnærming, at utsagnene blir oppdelt og ikke sett i full kontekst av samtalen. Derfor var jeg påpasselig med å lese svarene i sammenheng med hva som blir sagt før og etter, og at det ikke ble brukt i feil sammenheng.

Den andre analytiske tilnærmingen er personsentrert analytisk tilnærming. Personsentrert tilnærming gir en sammenheng mellom de ulike temaene på hver informant. Fokuset ligger dermed på blant annet sentrale begreper i materialet, og hvilken sammenheng de har (Thagaard, 2013). I analysen ble det til tider sammenlignet de ulike informantenes svar, og andre ganger gikk man mer inn på informantens svar i seg selv og forholdet til temaet. Ved å gå nøye gjennom intervjuene og analysere, vil forskeren komme fram til fellesnevnerne, eller en generell essens i erfaringene (Postholm, 2010).

3.5.6 Kategorisering.

Under analyseprosessen kategoriserte jeg intervjuene i enkle kategorier. Kategorisering vil si at utsnitt av materialet blir identifisert og får knyttet kodeord til seg (Thagaard, 2013). Eksempler på kodeord som ble benyttet var "forhold til foreldre", "personlig konsekvens", "mistanke", "psykisk hindring" og "selvvurdering". Kodeordene

3.6.1 Reliabilitet.

Reliabilitet er påliteligheten til forskningen, altså om forskningen er gjennomført på en tillitsvekkende måte (Thagaard, 2013:193-194). Enklere sagt, ifølge Tjora (2012), handler reliabiliteten om den interne logikken gjennom hele forskningsprosessen. I kvalitativ forskning som baserer seg på hermeneutisk-fenomenologisk forankring er det viktig å presentere klart og transparent hvordan dataen ble innhentet. I tillegg utdypet jeg relasjonen til informantene, forskerrolle og å forske i eget miljø. Forskerens utgangspunkt og kjennskap til fenomenet kan betraktes både som støy, men også en ressurs (Tjora, 2012). Reliabilitet handler i bunn og grunn om en annen forsker som benytter seg av samme metoder som beskrevet, vil komme fram til samme dataresultater. I kvalitativ forskning er det spørsmål rundt hvor viktig fokuset bør være på reliabiliteten, eller repliserbarhet. Relasjonen mellom forsker og det/de som studeres er ikke nøytral i kvalitativ forskning, deres relasjon er meget viktig. I denne studiens intervju opplevde jeg at mine relasjoner til informantene styrket tilliten og ga gode dybdeintervjuer. Informantenes svar framsto som oppriktige og ikke preget av ubehag over vår relasjon, heller tvert imot. Informantene framsto som trygge på å gi personlige refleksjoner over temaer som var tunge og ubehagelige. For at et dybdeintervju skal fungere og gi ærlig refleksjon er god kjemi mellom forsker og informant en absolutt nødvendighet (Tjora, 2012). Kvalitative studier er avhengig av hvilket forhold forsker og de som forskes på har. Det er umulig å gjenskape eksakt samme resultater, selv med samme forsker, på samme situasjon og samme personer. I verste fall vil et forsøk på å opptre helt nøytral resultere i å ødelegge relasjonen mellom forsker og de som studeres, og viktig data vil gå tapt. (Thagaard, 2013:202-203). Datamaterialet som ble utarbeidet fra studien er unik, og ville ikke vært den samme uten relasjonen jeg hadde til informantene og min analyse.

På forhånd ble det gjennomført *prøveintervjuer*, som ble tatt opp og transkribert for øvelse. Disse opptakene hørte jeg gjennom, for å høre hvordan jeg som intervjuer framsto, hvordan intervjuguiden fungerte og hva som trengte redigering. Å høre seg selv som intervjuer var god lærdom, og jeg kunne luke ut hvor jeg selv snakket for mye og hvor jeg skulle stilt oppfølgingsspørsmål. Jeg var bevisst på å begrense mengden jeg snakket både under prøveintervjuet og de ordentlige intervjuene. Likevel så jeg på fra transkripsjonen fra prøveintervjuene og i løpet av de neste fem intervjuene at mine utsagn ble langt færre og kortere, og informantenes ble lengre og mer utfyllende.

Dokumentanalysen var supplerende til resultatene fra dybdeintervjuene, for å danne et kunnskaps-grunnlag. Grunnlaget beskrev hvilke føringer og forventninger var lagt for informantene, og hvilke framtidige tiltak som finnes. Dette grunnlaget styrker reliabiliteten til

studien, fordi det var basert på dokumentanalysen.

Ved å gi en detaljert trinn-for-trinn beskrivelse av prosjektet, metodene på innhenting av data, utforming av intervju spørsmål, og hvilke analytiske metoder som ble benyttet, har jeg gjort prosjektet så transparent som mulig. Det er ingen måte å gjenskape de eksakte data fra denne studien, men det er lagt opp til at leseren kan følge hver eneste del av studien steg for steg.

3.6.2 Validitet.

Validitet beskrives av Thagaard (2013) som gyldigheten av tolkningene undersøkelsene fører til. Eller som Tjora (2010) spissformulerer at svarene fra forskningen, faktisk er svar på det vi ønsker å finne ut. Hvordan posisjon forskeren har til feltet hun studerer, er relevant og vil påvirke tolkningene. Både i dokumentanalysene og analysene av intervjumaterialet har jeg beskrevet hvilke teoretisk tilnærming som ble benyttet. I presentasjonene av resultatene har jeg forsøkt å vise godt adskilt gjengivelsene av informantenes utsagn og mine egne meningstolkninger. Funnene må forholde seg til tidligere forskning, og andre aktuelle teorier og perspektiver (Tjora, 2010). I tolkningsdelen har jeg også dratt sammenligninger til andre studier som har tatt for seg samme tema, og hvordan resultatene fra denne studien passer med dem. I noen tilfeller var det kommet fram samme resultater, andre ganger var resultatene ulike.

Begrepsvaliditeten viser i hvilken grad spørsmålene i intervjuguiden måler begrepene i problemstillingen. Altså om intervjuene måler og tester de samme teoretiske begrepene som problemstillingen søker etter. I starten av oppgaven gjorde jeg rede for sentrale begreper og hvordan de ble benyttet i oppgaven. Problemstillingen for denne studien var todelt. Den spurte både etter hvilke refleksjoner personalet gjorde seg og hvilke erfaringer de hadde. Intervjuguiden var derfor utformet med hovedspørsmål som spurte etter hvilke erfaringer det pedagogiske personalet hadde. Et eksempel på dette er spørsmålet om å tenke tilbake til hva som utløste første bekymring, med oppfølgingsspørsmål om hvilke tegn hos barnet de la merke til. Etter dette var neste hovedspørsmål hvordan de gikk videre med å utforske mistanken. Oppfølgingsspørsmål her var om de observerte barnet nøyere, diskuterte med medansatte, barnevernet eller Barnehuset. Med disse to hovedspørsmålene fikk informantene delt sine erfaringer og den praktiske prosessen fra bekymring til melding. Den andre delen av intervjuet ba informantene reflektere over temaer sett i lys av erfaringen de fortalte om i starten av intervjuet. Første hovedspørsmål var om informantene tenkte noe over konsekvenser ved å melde bekymringsmelding til barnevernet. Forskeren skaper mening i

dataene når de knyttes til begreper (Aase & Fossåskåret, 2007). Kategoriseringen var med å plassere datamaterialet fra intervjuene i begreps-kategorier relatert til problemstillingen. Derfor ble svarene fra informantene gitt kodeord og kategorisert innenfor relevante begreper. Kunne svaret ikke kategoriseres som et begrep relevant for problemstillingen, var svaret mest sannsynlig ikke relevant for analysen.

3.6.3 Generaliserbarhet.

Generaliserbarheten eller overførbarheten av mitt prosjekt lå i at dataen fra mine informanter og analysen, vil kunne resonere med andre studier av samme art, og mest sannsynlig blant andre i samme rolle som mine informanter. Utvalget med fem informanter var for lite til at resultatene fra studien kan generaliseres til allmenheten, men må ses som et belyst utsnitt av representative informanter. Gyldigheten av studien ligger i den logiske sammenhengen mellom utformingen og funn, og de spørsmålene problemstillingen stilte (Tjora, 2012). Jeg håper at lesere av studien vil føle kjennskap til fenomenene som ble studert og hvordan analysen har belyst og beskrevet de.

3.7 Ethiske refleksjoner

All vitenskapelig forskning reguleres av etiske regler og retningslinjer som må følges før, under og etter forskningsprosjektet. Det var ikke å komme utenom at det var mange etiske aspekter til denne studien, da den behandler meget sensitive temaer. Adekvat forskning og etiske prinsipper bør, ifølge Postholm (2010: s. 142), gå hånd i hånd i prosjektforløpet. Denne studien ble meldt inn og godkjent av Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste (NSD), og følger retningslinjene i *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi* (NESH, 2016). (Se vedlegg 1 for NSD-godkjennelsen.)

3.7.1 Personvern.

Informantenes sikkerhet har jeg forsikret ved korrekt rekruttering med frivillig samtykke og med informasjonsskriv i forkant av intervjuene. De har blitt grundig informert om hva studiens formål var og hvordan deres informasjon og datamateriale ville bli brukt. Informantene ble informert og forsikret om at deltakelsen var frivillig og at de kunne når som helst under intervju eller i prosjektprosessen trekke seg uten å oppgi grunn eller få konsekvenser. Jeg har forsøkt å sikre informantenes, arbeidsplassens og personene de omtaler med full konfidensialitet. Alt datamateriale har blitt håndtert med konfidensialitet og diskresjon, og oppbevart på passordbeskyttet datamaskin som har vært innelåst i hele prosessen. Lydopptak vil bli slettet etter prosjektets slutt (i henhold til NSDs krav). Under transkribering ble det benyttet kodenavn for informantene, kjønn ble i enkelte tilfeller byttet

både på informanter og personene som ble omtalt. Informasjon som kunne være gjenkjennbar eller for sensitiv ble utelatt, da de heller ikke var nødvendige for relevant refleksjon.

3.7.2 Intervju.

Det var flere etiske hensyn som måtte tas i betraktning i intervjusituasjonen. Særlig i studier hvor temaene er ubehagelige eller intime, er det forskerens ansvar å ta hensyn til informanten og deres velvære (Tjora, 2012). Slik var det i denne studien. Siden denne studien ønsket erfaringer og refleksjoner på et personlig og individsentrert nivå, var jeg nødt til å ta hensyn til hvordan de reagerte på å fortelle slik personlig informasjon. Dermed var jeg nødt til å være bevisst på hvor langt jeg kunne dra spørsmålene med tanke på hvor intimt det opplevdes for informantene. Det var en balansegang mellom å det å få kunnskap og meningsfull datamateriale, og informantenes behov. Det oppsto situasjoner hvor jeg merket at en informant ble tydelig preget av spørsmålet eller under refleksjon. Når slike situasjoner oppsto presset jeg ikke informanten med flere oppfølgingsspørsmål, men lot dem selv avgjøre hvor mye de ønsket å utdype.

3.7.3 Analyse.

Informantene framsto som åpne i sine refleksjoner om hvordan de håndterte sakene, og følelser rundt temaet. Hensikten med studien var å komme under huden på informantenes opplevelse av fenomenet, og man bør som forsker ha respekt for at de har delt intim informasjon i god tro om at jeg ivaretar den med ærbødighet. Analysen ble gjennomført uten at informantene hadde lest gjennom transkripsjonene. Under intervjuene ble informantene tilbudt å lese transkripsjonene og godta sitater som var ønsket å benytte i det ferdige prosjektet, men alle avslo tilbudet og ønsket kun å lese den ferdige studien. Ved å benytte en godt gjennomarbeidet intervjuguide, mange oppfølgingsspørsmål og lydopptak, har informantenes egen opplevelse og fortelling så godt som mulig blitt ivaretatt. Analysen vil fortsatt bære preg av meg som forsker i tolkningene, og jeg har forsøkt å presisere når jeg var usikker på om tolkningen representerer informantens mening.

4 Resultater og drøfting av dokumentanalyser

I denne delen presenteres dokumentanalysene med hensikten å belyse problemstillingen: **"Hvilke tankemessige refleksjoner og erfaringer har det pedagogiske personalet i barnehagen, når det gjelder å melde fra til barnevernet ved mistanke om seksuelle overgrep?"**. Spesielt forskningsspørsmålet "Hvordan vurderer de sin egen spesifikke kunnskap og kompetanse rundt seksuelt overgrepsutsatte barn, som signaler, skadevirkninger og håndtering?" var aktuelt i analysearbeidet, for å supplere funnene fra dybdeintervjuene på dette spørsmålet. Dokumentene ble valgt ut for belyse, klargjøre og rettlede hvilket ansvar pedagogisk personale i barnehager har for å avdekke, forebygge og håndtere mistanke om barn utsatt for seksuelle overgrep. Å ha et godt overblikk på hvilke lover og retningslinjer som eksisterer var et essensielt grunnlag for videre analyse av dybdeintervjuene.

4.1 Opplysningsplikten, barnevernloven og barnehageloven

Opplysningsplikten er § 6-4 i barnevernsloven (1992), og sier at man har plikt til å gi opplysninger til barnevernet når det er grunn til å tro at et barn blir utsatt for noen form for mishandling og/eller omsorgssvikt. Den gjelder blant annet for lærere, barnehageansatte, helsesøstre, leger, sykepleiere, psykologer, tannleger, jordmødre og fysioterapeuter. Opplysningsplikten er et selvstendig og personlig ansvar, som går sammen med avvergingsplikten, og er særlig aktuell for de som arbeider ved helsestasjoner, sykehus, legekontorer, politiet, barnehager, skoler, sosialkontor, familievernkontor og krisesentre. Et personlig ansvar tilsier at uavhengig og upåvirket av taushetsplikt og eventuelle motsigelser fra leder eller styrer, er man personlig pålagt å sende bekymringsmelding om man realt har mistanker om at et barn utsettes for misbruk eller omsorgssvikt.

Avvergingsplikten er §196 av straffeloven (2005). Den beskriver at man som voksen er pliktig å melde fra om man har viten om at et barn utsettes for seksuelle overgrep (gjelder også andre straffbare forhold). Man skal melde fra til politiet eller forhindre at seksuelle overgrep gjentas. Unnlater man å melde fra kan man bli straffet med inntil 1 års fengsel eller bot. Avvergingsplikten overgår alle former for taushetsplikt.

Opplysningsplikten etter barnevernsloven går også over taushetsplikten pålagt av andre lover (Barne- og likestillingsdepartementet, 2006). Eksempler på hvor opplysningsplikten trer inn er for eksempel opplæringsloven (1998) § 15-3, som sier at personalet i skolen skal i sitt arbeid se etter forhold som kan føre til tiltak fra

barnevernstjenesten. Mistanke om misbruk og/eller omsorgssvikt skal meldes til barnevernet, upåvirket av taushetsplikten. Tilsvarende lov finner du i § 7-4 i Friskoleloven (2003).

Barnehageloven (2005) § 22 er også samsvarende, barnehagepersonalet skal i arbeidet være oppmerksom på forhold som kan føre til tiltak fra barnevernstjenesten. Personalet har plikt til av eget tiltak gi opplysninger til barnevernstjenesten, uten hindring fra taushetsplikten. Barnehageloven sier at opplysninger normalt gis av styrer, men den bestemmelsen er en saksbehandlingsregel, og fritar altså ikke den enkelte ansatte fra opplysningsplikten (Kunnskapsdepartementet, 2006). Om en barnehageassistent, pedagogisk leder eller barnehagelærer får mistanke skal dette meldes videre til barnehagestyreren, og skulle styrer mot formodning være uenig eller nekte å føre meldingen videre, er det uansett den ansatte med bekymringen i første omgang sin rett og ansvar, å melde fra på egenhånd. Absolutt alle ansatte i barnehagene er underlagt opplysningsplikten, dette gjelder også vikarer, spesialpedagoger, kjøkkenansatte og renholdere, for å nevne noen eksempler.

I 2012 kom Øie-utvalgets NOU (Norges offentlige utredninger) rapport *Til barnets beste. Ny lovgivning for barnehagene* (2012:1), som fremmet forslag om ny lov om barnehager. Dagens barnehagelov inneholder kun et punkt om plikt ovenfor barn utsatt for ulike typer overgrep eller omsorgssvikt: opplysningsplikten. NOU tok opp temaet krenkelser mot barn. Under § 10 om det psykososiale miljøet i barnehagen, kom de med et nytt lovforslag. Hovedpunktene var at barnehagen og dens ansatte skal aktivt og systematisk arbeide for å fremme et godt psykososialt miljø. En ansatt som får viten eller mistanke om at et barn blir utsatt for krenkelser skal: undersøkes nærmere, varsle styrer og om mulig og nødvendig gripe inn selv (NOU, 2012:1). Dette er en presisering på hvordan personalet skal arbeide med avdekking og håndtering av barn utsatt for seksuelle overgrep.

4.2 Forskrift om politiattest i barnehager

Fra 1. desember 2015 trådte en ny forskrift om politiattest i barnehager i kraft. Forskrift om politiattest i barnehagen (2015) sier at attesten skal framvises ved ansettelse, fra dag én. Politiattesten gir informasjon om personen er siktet, tiltalt, vedtatt forelegg eller er dømt for seksuelle forbrytelser mot barn eller voksne. I tillegg viser politiattesten informasjon om mishandling i nære relasjoner, vold, ran og narkotikaforbrytelser. Disse anmerkningene er det opp til barnehageeier å vurdere om gjør personen uegnet for arbeid i barnehagen. Personer som er dømt for seksuelle overgrep mot mindreårige har automatisk yrkesforbud. Forskriften gir barnehageeier større innsikt i personer de ansetter, men er ingen garanti for at personen er egnet for barnehagearbeid. Den nye forskrift ga barnehagen mulighet til å innhente oppdaterte

opplysninger fra politiet på personer allerede ansatt, og var et bidrag til å potensielt luke ut uegnede personer og gjøre barnehagen til et trygt sted for alle barn.

Forskriften strammet inn regelverket rundt blant annet bruk av kortvarige vikarer, da vikariater på under 14 dager nå krever politiattest. 16. desember 2005 fastsatte Barne- og familiedepartementet i barnehageloven at alle faste ansatte, langvarige vikariater, vikarer fra veletablerte vikarbyråer og personale med betydelig innvirkning på barnehagen skulle framvise gyldig politiattest (Kunnskapsdepartementet, 2006). Men det var uten tvil på høy tid, og man kan argumentere med at det var pinlig sent, at det ble lovpålagt for alle ansatte i barnehage å ha gyldig politiattest. Det burde for lenge siden vært en selvfølge å sjekke at ansatte i barnehage ikke har blitt dømt for seksuelle overgrep mot barn, selv om de "kun" skal ha kortvarige vikariater (under 14 dager).

4.3 Rammeplan for barnehagens innhold og ansvar

Rammeplanen for barnehager setter retningslinjer for hvordan barnehagen, barnehageeier, styrer og det pedagogiske personalet skal legge opp det pedagogiske arbeidet. Den inneholder blant annet hvilke temaer som skal arbeides aktivt og pedagogisk med sammen med barna, lovgivning og ansvarsfordeling.

Den nyeste rammeplanen for barnehager var fra 2011. En ny rammeplan er planlagt ferdig utarbeidet og tas i bruk fra høsten 2017, etter flere utsettelse. Blant annet er Stortingsmelding nr. 19 en del av arbeidet for å gi forslag til den nye rammeplanen. Regjeringen ønsker å samkjøre utarbeidelsen av den nye rammeplanen med gjennomgangen av barnehageloven. Den nye rammeplanen omfattet i første omgang bare endringer av del 1 og 2, del 3 var ikke en del av revideringsprosessen, fordi dette innholdet ville henge sammen endringen i barnehageloven. Men i 2015 ga Kunnskapsdepartementet ut en pressemelding hvor de sa at hele rammeplanen nå skulle ses på i helhet (Regjeringa, 2014; Utdanningsdirektoratet, 2015).

I rammeplanen fra 2011 (Kunnskapsdepartementet) var det ikke mye om kropp i en intim setting, seksualitet eller forebygging og avdekking av seksuelle overgrep. Under kapittel 3.2 "Kropp, bevegelse og helse" fant jeg det nærmeste til kropp og seksualitet under punktet som sier "barna utvikler forståelse og respekt for egen og andres kropp og for at alle er forskjellige" (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 22). Det ble påpekt at personalet skal være bevisst på å bryte tradisjonelle kjønnsrollemønstre i alle aktivitetsformer. Men denne delen ble knyttet opp mot helse, sunt kosthold, fysikk, motorikk og mestring.

Det mest konkrete funnet var i rammeplanens tredje del om barnehager og samarbeid

med andre instanser. Under 5.2 ble barnehagens samarbeid med Barneverntjenesten beskrevet. Den sier at ansatte i barnehagen står i en sentral posisjon når det gjelder daglig omgang med barna, observere og motta informasjon om barnas omsorgs- og livssituasjon (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 31). For at barnevernet skal kunne fange oppe og bistå barn med behov for hjelp og beskyttelse er de avhengig av å motta opplysninger fra andre. Rammeplanen påpekte at alle ansatte i barnehager var underlagt barnehagelovens §22 med opplysningsplikten, uten hinder av taushetsplikt når det er grunn til å tro at barnet er i fare, blir mishandlet eller andre former for alvorlig omsorgssvikt (Kunnskapsdepartementet, 2011, s. 31). Videre ble viktigheten av et godt samarbeid mellom barnevernet og barnehagen påpekt, og at det bør etableres et generelt og systematisk samarbeid mellom partene.

Det var meget mangelfullt angående å lære barn om egen anatomi og kropp, og jeg fant ingen punkter hvor seksualitet var et tema. Fokuset på forebygging av seksuelle overgrep lå på hvilket ansvar og plikter det pedagogiske personalet har i forhold til opplysningsplikten og samarbeid med barnevernet.

I tredje utkast (sist offentliggjort til dags dato) (Ødegaard et al., 2014) for ny rammeplan var det fortsatt ikke gjort noen endringer for å inkludere kropp og seksualitet. Del 3 som inkluderer barnehagens meldeplikt og samarbeid med barnevernet er, som nevnt ovenfor, ikke med i revideringsprosessen. Den skal ses på i sammenheng med bearbeidelsen av barnehageloven. Utkastet (Ødegaard et al., 2014) foreslår kun mer konkret hvordan arbeide med kropp sett i perspektiv av helse, kosthold og aktivitet.

4.3.1 Seksualitet i rammeplanen.

Om man tok inn anatomi, kropp og seksualitet som et tema ville barna fått større innsikt og forståelse for egen kropp, hvordan den fungerer og kunne sette navn på kroppsdelene og kroppslige handlinger. Normann (1993: s. 126) sier at barn bør lære å trives i og med kroppen sin, og få en naturlig holdning til nakenhet. Dette støttet mine drøftinger og forslag rundt temaet. Små barn har også en gryende seksualitet, og har naturlig sterk interesse og nysgjerrighet på egne og andres kropp og kjønnsorganer (NKVTS, 2011). Spesielt når barna skal gjennom toalett trening, begynner de å oppdage barn av motsatt kjønn naken. Å gi barn en forståelse hvilke handlinger som er gode og dårlige i forbindelse med kroppskontakt og intimitet vil gi dem et vokabular til å potensielt fortelle om de blir utsatt for seksuelle overgrep (Normann, 1993). Et barn er ikke alltid modent nok til å forstå hva det betyr eller hvilke handlinger som er seksuelt misbruk. Om et barn ikke har lært annet enn at

kjønnsorganer benyttes til å urinere med, har de ingen forutsetning til å nødvendigvis forstå eller uttrykke at de blir utsatt for seksuelle overgrep.

4.4 Stortingsmelding nr. 19

Meld. St. 19 (2015-2016) *Tid for lek og læring. Bedre innhold i barnehagen*, utarbeidet av Kunnskapsdepartementet, ble framlagt og godkjent 11. mars 2016. Meldingen beskrev regjeringens ønske om å styrke kvaliteten på barnehagetilbudet og var konsentrert rundt punkter som bør prioriteres i arbeidet med den nye rammeplan som utarbeides for tiden.

Under kapitel 4.4 "Tidlig innsats for å oppdage og hjelpe barn som trenger ekstra støtte" fant jeg 4.4.3 "Barn som er utsatt for omsorgssvikt, vold og overgrep". Dette punktet tok opp punkt 5.2 i rammeplan for barnehager, og at dette var eneste punktet hvor arbeid med avdekking og forebygging av overgrep mot barn i barnehagen ble nevnt. I følge meldingen skal både tekstens innhold og plassering vurderes under utarbeidelsen av den nye rammeplanen (Kunnskapsdepartementet, 2016: s. 57). Videre fulgte en fordypning i temaet samarbeid mellom barnehage og andre instanser.

Under 6.4.3 er "Samarbeidet med barnevernstjenesten". Her ble det startet med å påpeke barnehageloven §22 og barnevernsloven § 6-4. En viktig rapport som ble nevnt var Utdanningsdirektoratets spørring til barnehage-Norge i 2015, som blant annet omhandlet en del om samarbeidet med barnevernet. Denne rapporten vil jeg gå innpå i neste avsnitt. Kunnskapsdepartementet, Utdanningsdirektoratet og Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet skal se på hvordan rapporten kan brukes til å forbedre samarbeidet mellom barnehage og barnevernet.

4.5 Spørsmål til Barnehage-Norge 2015

Utdanningsdirektoratet gjennomfører årlig spørreundersøkelser i barnehagesektoren, som presenteres i Trøndelag Forskning og Utvikling (TFoU)-rapporten *Spørsmål til Barnehage-Norge 2015*. Rapporten besto av spørsmål på ti ulike temaer, deriblant barnevern, som er punktet jeg analyserte. Undersøkelsen rettet seg mot barnehagestyrere, barnehageeiere og barnehagemyndigheten i kommunene (Haugset et al., 2015). Selv om informantene i undersøkelsen ikke har identiske kriterier til denne studiens informanter, var funnene meget interessante å se på sammenlignet med denne studiens resultater. I tillegg er denne undersøkelsen, som nevnt ovenfor i Stortingsmelding nr. 19, et mulig viktig redskap i Kunnskapsdepartementets utarbeidelser av ny rammeplan.

Under kapitel 11 "Barnevern" ble resultatene fra undersøkelsen som omhandlet

barnehagens forhold og samarbeid med barnevernet presentert. I følge TFoU-rapporten (Haugset et al., 2015: s.53) ble deltakerne spurt om hvilke forhold som gjorde det vanskelig å melde bekymring til barnevernet. Den største hemningen var manglende tilbakemelding fra barnevernet, hele 57 prosent av styrerne svarte at dette stemte godt eller svært godt. Omtrent halvparten av styrerne svarte at for lav kompetanse på å snakke med barn og foreldre i vanskelige situasjoner, samt vansker for å bestemme seg for om bekymringene bør meldes var oppgitt som en hindring. Frykt for konsekvenser som meldingene kan få ble også oppgitt av flere styrere, spesielt frykten for påvirkningen av relasjonen til foreldre. Flere er redd for at forholdet til foreldrene skal bli så problematisk at barnet tas ut av barnehagen og mister sitt trygge miljø. Også frykten for å personlig bli involvert var en faktor i hvorfor det var vanskelig å melde fra til barnevernet (Haugset et al., 2015: s. 55).

Videre viste undersøkelsen til Haugset et al. (2015) at både barnehagestyrerne, barnehageeiere og barnehagemyndighetene følte det er et til dels godt samarbeid med barnevernet, men personlige erfaringer med sterk kritikk ble også sitert. Det ble etterlyst sterkere samarbeid, mer åpenhet og klarere tilbakemelding fra barnevernet, samt økt kompetanse og ressurser hos barnevernet. Flere påpekte forståelse for presset som er på barnevernet, men ønsket større annerkjennelse av barnehagens kompetanse fra barnevernets side.

Spørsmål til Barnehage-Norge viste at det fortsatt var flere områder hvor samarbeidet mellom barnehage og barnevern bør forbedres. Studien viste til konkrete sitater fra informantene for å visualisere hva barnehagene følte kunne forbedres. Mange av resultatene fra studien samsvarte med funnene i min studie, og dette blir diskutert i analysen av datamaterialet senere.

4.6 Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017

Et liv uten vold er en handlingsplan som følger opp Stortingsmelding nr. 15 (2012-2013) *Forebygging og bekjempelse av vold i nære relasjoner. Det handler om å leve*. I dette dokumentet inngår seksuelle overgrep under betegnelsen vold i nære relasjoner. Handlingsplanen følger opp med konkrete tiltak for blant annet forebygging, kunnskap og kompetanse, og samarbeid og samordning. Planen ønsker langsiktig forebyggelse som gir resultater på sikt, framfor akutt tiltak. Til sammen inneholder planen 43 tiltak.

Under "Bedre føre var. Om forebygging og synliggjøring" presenteres det flere tiltak for å heve fokuset på vold og seksuelle overgrep på samfunnsnivå. Tiltak nr. 6 ønsker "innføring av bedre og mer kontinuerlig statistikk" (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014:

s.11). Under punkt "b" blir det beskrevet at de ønsker å vurdere å innføre statistikk over henvendelser om vold i hjelpeapparatet, og barnehage og barnevern nevnes som aktuelle instanser. Tiltak 6 er under planlegging, ifølge siste statusrapport fra 2016 (Justis- og beredskapsdepartementet, 2016).

Under "Trygghet til å handle. Om kunnskap og kompetanse" tar de opp behovet for mer forskning og formidle kunnskapen slik at den kan omsettes til kompetanse hos hjelpeapparatene og på politisk nivå. (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014: s. 12). Videre påpekes det at det bør bli større fokus i alle grunn-, videre- og etterutdannelse som er i kontakt med problematikken vold og overgrep (blant annet helse- og sosialfagutdannelse). Dette for å sikre at studentene har de nødvendige kunnskapene for å håndtere vold i nære relasjoner. Tiltak 9 "Kunnskapsformidling" ønsker å innføre et fellesinnhold i alle helse- og sosialfaglige grunnutdannelse. Dette er en direkte oppfølging av Stortingsmelding nr. 13 (2011-2012) og skal følges opp av Kunnskapsdepartementet. I følge statusrapport fra 2016 arbeides det med å utrede og vurdere hvilke temaer som skal inngå i utdannelsene. Det er konkludert at alle helse- og sosialfagutdannelsene har behov for bedre dybdekunnskap om vold og seksuelle overgrep. Videre skal læringsutbyttet studentene skal tilegne seg konkretiseres (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015: s.11). I statusrapporten fra 2016 ble det beskrevet at tiltak 9 nå er under prosjektet *Felles innhold i helse- og sosialfagutdanningene*, initiert av Kunnskapsdepartementet (Justis- og beredskapsdepartementet, 2016). Prosjektet skal som planlagt legge fram forslag om hvilke temaer og kunnskapsområder som skal innlemmes i profesjonsutdannelsene og konkretisere læringsutbyttet (Universitets- og høyskolerådet, 2015).

Tiltak 43 "Taushetsplikt, opplysningsplikt, opplysningsrett og avvergeplikt" skal iverksette tiltak for å påse at taushetsplikten ikke er et hinder for gode samarbeid mellom instansene (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014: s.28). I tillegg skal det legges til rette for at opplysningsplikten til barnevernet og avvergeplikten holdes. Statusrapport fra juni 2015 sier at tiltaket har blitt konkretisert i tiltaksplanene *En god barndom varer livet ut* (2014-2017), og det er startet planlegging av gjennomføringen (Justis- og beredskapsdepartementet, 2015: s. 32).

De tiltakene som ble presentert her var de som framsto mest relevant for problemstillingen. Tiltak 6 vil øke kunnskapen rundt omfanget av vold og seksuelle overgrep, ved å kartlegge statistikken bedre og fra flere instanser. Ved å hente inn statistikk på hvem som er utsatte og utøvere, kjønn og alder ønsker de å belyse omfanget og konsekvensene av

vold. Omfanget av seksuelle overgrep er sterkt underrapportert og derfor preget av store mørketall (Justis- og beredskapsdepartementet, 2014). Tiltak 9 fokuserer på å få inn grunnleggende kunnskap om og for å håndtere vold og seksuelle overgrep. Dette tiltaket vil på sikt gi ansatte hos alle instanser som kommer i kontakt med barn, økt kompetanse for å avdekke og håndtere seksuelle overgrep. Tiltak 43 vil styrke opplysningsplikten og avvergeplikten, og fokuserer på at taushetsplikten ikke står som et hinder. Dette vil kunne forbedre samarbeidet mellom de ulike instansene og hjelpeapparatene. Alle tiltakene er langsiktige og gjennomføres mellom 2014 og 2017. På sikt ville disse tiltakene sammenlagt heve fokuset, kunnskapen og kompetansen om seksuelle overgrep og forebygging.

4.7 Tiltaksplanen *En god barndom varer livet ut* (2014)

En god barndom varer livet ut er regjeringens tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom. Den omfatter alle barn og ungdom mellom 0-18 år, og er et samarbeid mellom Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet, Justis- og beredskapsdepartementet og Kunnskapsdepartementet med direktorater (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2014). Planen består av 43 tiltak fordelt på de ulike departementene og direktoratene. Av disse 43 tiltakene trakk jeg fram fem tiltak som hadde relevans for dette prosjektet.

Tiltak 14 og 15 er konkretiseringer av tiltak 43 fra handlingsplanen *Et liv uten vold* (2014-2017). Tiltakene er videreført arbeid fra handlingsplanen. Tiltak 14 arbeider med å erstatte nåværende veiledere, for å skape en entydig forståelse av taushetsplikten og opplysningsplikten (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2014: s.19). Tiltak 15 arbeider med å forenkle og klargjøre om opplysningsplikten til barnevernet. Det vurderes om det skal gjøres endringer andre lovverk angående opplysningsplikten (Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, 2014: s. 19).

Tiltak 22 "Barn og unges tilbakemeldinger skal brukes aktivt til å forbedre tilbudet til barn som har opplevd vold eller seksuelle overgrep": Tiltaket er tildelt Helse- og omsorgsdepartementet, og sa at helsemyndigheten skal sørge for at erfaringen fra barn og unge skal brukes i utforming av tilbud til barn som har opplevd vold eller seksuelle overgrep. Gjennomføringen skal bestå av en spørreundersøkelse blant barn og unge, om hvordan de opplever kontakten med helsepersonell når de har opplevd vold og seksuelle overgrep (Barne, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2014: s. 25). Som nevnt i kapitlet "Beskyttelses- og risikofaktorer" er kvaliteten på tilgjengelig støtteapparat viktig for hvordan barnet håndterer traumet etter å ha opplevd seksuelle overgrep. Å faktisk få tilbakemelding fra barn

og unge selv på hvordan møtet med helsepersonell oppleves vil kunne gi et godt innblikk i hva som fungerer og hva som vil fungere bedre for barna. Informasjonen fra disse spørreundersøkelsene kan benyttes tverrfaglig for å belyse tematikken hos andre yrkesgrupper.

Tiltak 23 "Informasjon til barn og unge om vold og seksuelle overgrep": Dette er et tiltak som skal gå gjennom informasjons- og kursvirksomheten i barnehager og skoler, for å kvalitetssikre informasjonen som blir gitt ut til barn og ungdom. Det skal også utarbeides en ny plan for informasjon på tvers av sektorene. Planen skal blant annet ta for seg seksuell trakassering og vold og seksuelle overgrep, og skal formidles digitalt (Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2014: s. 25). Planen supplerer eksisterende informasjon til barn og unge. Dette tiltaket går i tråd med mine kommentarer på dagens rammeplan for barnehagene, som er mangelfull på informasjon og læring om seksuelle overgrep til barn. Hvordan informasjonen skal gis digitalt omtales ikke, men kan gi utfordringer om den skal utformes for 3-5 åringer.

Tiltak 36 "Kunnskap i profesjonsutdanningene om vold og seksuelle overgrep": Tiltaket skal sørge for at kunnskap om vold og seksuelle overgrep skal inngå og vektlegges i helse- og sosialfagutdanningene, barnehage- og grunnskolelærerutdanningene. I tillegg skal etter og videreutdanning om vold og seksuelle overgrep kartlegges, for å øke tilgjengeligheten og kvaliteten på det faglige innholdet (Barne-, likestillings og inkluderingsdepartementet, 2014: s. 37). Dette tiltaket har vi allerede sett bli satt i gang, med endringen i rammeplanen for barnehagelærerutdannelse fra 1. august 2016, hvor to nye punkter ble lagt til. Punktene sier at studentene skal ha kunnskap om blant annet seksuelle overgrep, og hvordan sette i gang nødvendige tiltak. Studenten skal også kunne identifisere tegn på seksuelle overgrep (Kunnskapsdepartementet, 2016). Mer om denne endringen kommer jeg innpå senere.

Det var også flere aktuelle tiltak i denne tiltaksplanen, men som gikk mer på helsetjenester, helsepersonell, spesialpersonell i kommunen og forskning på barn utsatt for seksuelle overgrep.

4.8 Konklusjon

Dokumentanalysene viste at temaet seksuelle overgrep mot barn har fått et mye større fokus, og at det er utarbeidet flere detaljerte tiltaksplaner er et flott steg i riktig retning. I 2016 ser vi allerede at flere av tiltakene har blitt i iverksatt. Det har blitt gjort endringer i rammeplanen for barnehagelærerutdannelsen, forskrift om politiattest og en full bearbeidelse av rammeplan for barnehagene er satt i gang. Planene blir fulgt opp med statusrapporter og

ført videre i nye tiltaksplaner. Kunnskap, kompetanse og ressurser skal økes og kvaliteten bedres på eksisterende tilbud. Mer norsk forskning på barn og unge utsatt for seksuelle overgrep vil skape ny informasjon og videre tiltak. Dokumentanalysene viser at eksisterende rammeplan for barnehager, barnehageloven og opplysningsplikten har et behov for å oppdateres, presiseres og øke kunnskapen om disse hos berørt personale.

5 Resultater og drøfting av dybdeintervju

Dette kapittelet inneholder presentasjonen av studiens datamateriale fra intervjuene, med hensikten å belyse problemstillingen: **"Hvilke tankemessige refleksjoner og erfaringer har det pedagogiske personalet i barnehagen, når det gjelder å melde fra til barnevernet ved mistanke om seksuelle overgrep?"**. Sammen med presentasjonen har jeg drøftet informantens erfaringer, tanker og refleksjoner om barn og seksuelle overgrep. Drøftingen gjennomføres med bakgrunn i dokumentanalysen, aktuell forskning og egne tolkninger.

5.1 Erfaringer

Innledningsvis spurte jeg informantene hvilken erfaring de hadde rundt temaet seksuelle overgrep, og om de følte de hadde god kunnskap om tematikken. Tre av fem informanter hadde sendt bekymringsmelding til barnevernet angående mistanke om seksuelle overgrep, enten på egenhånd eller i fellesskap med basen de arbeidet på. Alle fem informanter hadde erfaringer med mistanke om seksuelle overgrep selv om det ikke nødvendigvis resulterte i bekymringsmelding.

Fire av informantene svarte at de hadde litt praktisk erfaring om barn og seksuelle overgrep fra arbeidslivet og nettkurs, men følte ikke de innehadde "mye kunnskap" eller følte seg "utlært". Kun en av informantene, informant 3, følte hun hadde mye erfaring og en god del kunnskap. Hun fortalte at: "Ja, jeg har en del erfaring og kunnskap fra de årene jeg har jobbet. Som både at jeg har vært borti at det har skjedd og jeg har vært med å melde. Og jeg har vært på ganske mye kursing". Informant 1 fortalte at hun hadde en eller to halvdagsforedrag om seksuelle overgrep da hun tok førskolelærerutdanningen, men at den var fokusert mot behandling av pedofile og ikke mot avdekning og forebygging av seksuelle overgrep mot barn. Informant 5 som tok barnehagelærerutdannelsen mente at det ikke var nok om seksuelle overgrep i undervisningen:

Synes det kunne vært mer om det. Konkret var det vel satt av tre hele dager i forhold til seminar og forelesning med ei som ble hentet sørfra, som kom med historier og sånt, men kunne nok vært mer. Kunne vært mer pensumlitteratur på det og sånne ting.

Både informant 1 og 5 kommenterte at de syntes det var for lite undervisning om seksuelle overgrep i utdannelsene sine, og uttrykket et ønske om at det kunne vært mer om og større fokus på temaet. At førskolelærer- og barnehagelærerutdannelsen har for lite emner og fokus på barn og seksuelle overgrep kom også fram i Øverlien og Sogns (2007) studie. Der svarte 87 prosent av de spurte førskolelærerstudentene at de ikke fikk tilstrekkelig opplæring og undervisning i temaet.

Funnene fra dokumentanalysen bekrefter informantenes uttalelser om at tematikken barn og seksuelle overgrep er underkommunisert i utdannelsene. Fra 1. august 2016 trådte to endringer i kraft i rammeplanen for barnehagelærerutdanningen (2012). Dette var et resultat av tiltak 36 i tiltaksplanen *En god barndom varer livet ut*. Kunnskapsdepartementet (2016: s. 1) fastsatte endringer under § 2: "(Kandidaten) skal ha kunnskap om barn i vanskelige livssituasjoner, herunder kunnskap om vold og seksuelle overgrep mot barn og hvordan sette i gang nødvendige tiltak etter gjeldende lovverk". Og "(Kandidaten) kan identifisere særskilte behov hos enkeltbarn, herunder identifisere tegn på vold eller seksuelle overgrep. På bakgrunn av faglige vurderinger skal kandidaten kunne etablere samarbeid med aktuelle tverrfaglig og tverretatlige samarbeidspartnere til barnets beste". Disse endringene vil forhåpentligvis øke fokuset på temaet seksuelle overgrep i undervisningen og pensumet til utdannelsen.

Alle informantene nevnte at de nylig hadde tatt et obligatorisk nettkurs om seksuelle overgrep. Kurset var utarbeidet av Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging (RVTS Nord) i samarbeid med Høgskolen i Narvik (Helsekompetanse, 2015). Kurset var for alle ansatte i barnehager og skoler, og kom blant annet som en reaksjon på en større overgrepssak i en Tromsø-barnehage i 2015 (NRK, 2016). Kurset var lagt opp slik at deltakerne måtte lese materialet på egenhånd, og så gjennomføre testen på nettet. Testen besto av en påstand og tre svaralternativer. Testen kunne tas om igjen så mange ganger som deltakerne ønsket, og etter fullført fikk de tilsendt et kursbevis. Ved spørsmål om informantene syntes nettkurset var nyttig og ga kunnskap var det et enstemmig "nei" til svar. Informant 3 beskrev testen slik:

Sånn som den testen vi hadde; du kan jo bare ta testen uten å trenge å lese. For det er ganske enkle alternativer du har å velge mellom. Det er nesten sånn at du hvis du har den kunnskapen jeg har, så trenger du ikke å lese for å ta testen. Men det får deg jo til å minnes på at det er viktig å ha fokus på det, og ikke glemme at det er en del av virkeligheten til veldig mange barn.

Informant 2 følte heller ikke at kurset var godt nok, men i likhet med informant 3, at kurset frisket opp rundt temaet seksuelle overgrep. Også informant 4 mente kurset var utilstrekkelig for å faktisk tilegne seg konkret kunnskap: "Nei, det var veldig generelt, selv om det kanskje bør være det. Men det var veldig tungvint å sitte sånn, og bare lese og lese. Og så var det enten hjemmeseier eller uavgjort, og så var det bare ferdig". Informant 5 var meget kritisk til hvilken verdi nettkurset hadde. "Nei altså, jeg tok det kurset uten å ha lest og klarte det med to feil. Så det kurset der, tenker jeg er mer for barnehagen å ha papirer å vise til, enn at det er ordentlig kompetanseheving". Hos alle informantene gikk det igjen at nettkurset ikke forbedret ekte kompetanse, var tungvint og ikke tilstrekkelig, dog brakte testen temaet opp slik at de blir påminnet å være bevisst på temaet barn og seksuelle overgrep. Denne barnehagen hadde nettopp gjennomført dette kurset, derfor var det relevant å diskutere det dypere. Samtlige informanter føler at de ikke har tilfredsstillende kunnskap generelt om seksuelle overgrep, men at dette tiltaket alene ikke var godt nok.

5.1.1 Første mistanke.

Jeg ba informantene tenke tilbake til hva som vekket den første mistanken. Det finnes, som beskrevet i kapitlet "Signaler og tegn", et bredt spekter og kombinasjoner av fysiske og psykiske signaler, i tillegg til muligheten for verbale utsagn. Derfor ønsket jeg å få et innblikk i hva det aller første tegnet informantene hadde lagt merke til.

Det kom fram flere ulike varseltegn som hadde utløst mistanke. En informant hadde et barn som kom med konkrete verbale uttalelser: "Det var utsagn om at det kommer melk ut av tissen. Konkret uttalelse". Kommende fra et barn var denne uttalelsen unormalt seksuell, og med beskrivelser av detaljer over normalt kunnskapsnivå for barnets alder. En annen informant observerte et barn uttrykke uprovosert utagerende atferd, etterfulgt av mistanke om fysiske abnormiteter i underlivet. Informant 3 hadde et søskenpar i ulik alder som synkront begynte å tisse seg ut, etter at begge hadde blitt fullstendig toalettrent. Informant 4 observerte veldig seksualisert lek hos et barn: "Det var måten det ene barnet lekte på, som satte noen varselsklokker i gang hos enkelte. Det var liksom lekedyr som var nesten stappet opp i

kjønnsorganene på jenta". Den siste informanten oppdaget blåmerker på låret hos barnet. Flere av barna viste kombinasjoner av flere ulike signaler. Informant 1 som først fikk verbale seksualiserte utsagn fra barnet, fortalte at barnet ble generelt utrygg og hadde vansker for å komme inn i lek. Barnet med seksuell lek kom også med utsagn hjemme som tydet på at barnet hadde vært utsatt for seksuelle overgrep. Informant 2 fortalte hvilke tegn hun så hos et lite barn på under 2 år:

Jeg så ikke fysiske [tegn]. Ikke sant, som at man kan finne at det er større åpning nedentil og sånt. Men det var mer oppførselen til ungen, hvor vi merket at hun har det kanskje ikke så greit.

En kombinasjonen av atferd, seksualisert lek eller utsagn og endring i atferd var tegnene informantene observerte som vekket første mistanke. Deretter ble de bevist på å observere barnet nøye og dokumentere funnene. Oppfølgingsvis spurte jeg informant 2 om de hadde noen mistanke om seksuelle overgrep. Informanten svarte helt klart at seksuelt overgrep ikke var mistenkt på dette tidspunktet, og utbroderer videre:

For barnet sa enkelte ting, som gjorde at vi mistenkte at de krangler litt hjemme og sånn der. Og så snakket vi med foreldrene, og ja, mora avkrefter og bekrefta jo hvordan barnet oppførte seg hjemme også, og ikke bare her. Så da var det jo litt sånn "Ja okay... da prøver vi å gjøre sånn og sånn", for å se om det ikke gir seg. Men det ga seg ikke.

Bortsett fra informanten som hadde et barn ytre meget seksualiserte utsagn var det ingen av de andre som hadde mistanke om seksuelle overgrep ved første bekymring. Dette er normalt, og uten konkrete utsagn skal barnehageansatte være forsiktig med å trekke for raske konklusjoner basert på de første bekymringsfulle signaler (Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Videre utredning og oppfølging for å kunne sende en mer konkret bekymringsmelding er ønskelig. Men funnene fra dokumentanalysen viste at det hos flere yrkesgrupper nå er fokus på kunnskaps- og kompetanseheving på å tolke og oppfatte signaler på vold og seksuelle overgrep hos barn. Blant annet tiltak 9 i rapporten *Et liv uten vold*, og tiltak 36 i tiltaksplanen *En god barndom varer livet ut*, som funnet i dokumentanalysen.

5.2 Observasjon, dokumentering og diskusjon

Alle informantene fulgte framgangen ved første mistanke, med videre observasjon og dokumentering av barna. Også de som meldte fra og arrangerte møte med foreldre,

Barnehuset eller barnevernet med en gang, observerte videre. Informant 1 fortalte at barnet allerede hadde vært diskutert med Barnehuset av den basen som hadde barnet før (i samme barnehage). Den nye basen fulgte opp denne veiledningen:

Vi observerte barnet og så skrev vi opp observasjonsskjema. Og vi fulgte med på avtaler som ikke ble overholdt av foreldrene, ting vi så foreldrene gjøre og hvordan barnet reagerte på det, og hvordan formen til barnet var. Og så ble alt samlet sammen i en egen mappe.

Informant 2 fortalte om samtaler kollegaene imellom og med pedagogisk leder og styrer, i tillegg til mappen med observasjoner:

Vi hadde observasjon, en del observasjoner og en del hvor vi skrev ned i en bortgjemt bok. Og så pratet vi veldig mye, om alt i forhold til barnets oppførsel og det vi hadde sett, og det vi trodde vi så. Hvis jeg var og skiftet bleie på barnet, for det var en gang jeg synes jeg så at barnet nesten hadde sånne røde fingermerker på lårene. Så da er det å rope på nestemann [kollega] "kom og se" og registrere det. Og så samtaler, vi hadde vel litt samtaler med styreren tror jeg, eller i hvert fall ped-lederen. Og så gikk det vel ned til Barnehuset.

Alle informantene fortalte at de diskuterte og drøftet mye sammen med kollegaene sine for å utrede bekymringene. Nordahl (et al., 2005) og Nilsen og Vogt (2008) beskriver at et godt samarbeid, gjensidig støtte, veiledning og beslutnings- og handlingskompetanse fra kollegaer styrker den enkeltes pedagogs mulighet til å mestre en krevende hverdag. Dokumentanalysen fant at det nå er fokus på å styrke og forbedre samarbeidet mellom barnehage og barnevern, blant annet i Stortingsmelding nr. 19 ble dette tatt opp. Om samarbeidet blir bedre, vil muligens terskelen bli lavere for at informantene skal benytte seg av barnevernets veiledningstjenester. Dette kan supplere diskusjonene og drøftingene mellom ansatte i barnehage. Informant 2 utdypet videre om framdriften etter oppdagelsen av det de trodde var fysiske tegn på barnet:

Vi pratet om det på basen, og så prøver man jo å gjøre litt tiltak, hvor man snakker med foreldrene og sånt. Så ei stund etter det, så va det ei som syntes hun hadde kanskje sett at det var litt fysisk tegn nedentil, at det var blitt større åpning og litt rødt. Det tok ganske lang tid, fra vi reagerte på oppførselen hos ungen, til vi oppdaget det

her [fysiske]. Men etter det reagerte vi på at det kanskje hadde skjedd noe seksuelt, så begynte vi på en måte å registrere litt.

Det er viktig i sammenheng med dette sitatet å påpeke at det svært sjeldent er mulig å se fysiske tegn etter seksuelle overgrep på barn. Normann (1993) sier spesifikt at forstørret kjønnsåpning hos yngre barn er så å si aldri et tegn på seksuelt overgrep, men har heller andre naturlige forklaringer. Men informanten og basen valgte å observere og dokumentere lenge, og følte seg usikker på hva som var årsak til bekymringen for barnet.

Flere av informantene nevnte at de hadde observert fysiske tegn hos barna, blant annet finger- og blåmerker på lår. Informantene ble bedt om å vurdere sin egen kunnskap rundt å oppfatte fysiske tegn og signaler. Informantene hadde varierende kunnskap om fysiske tegn. Det som kom fram på fysiske tegn var at kunnskapen var delvis ufullstendig og ukorrekt hos informantene. Flere kommenterte at de ikke visste hva de skulle se etter og at de ønsket de hadde høyere kompetanse på området. Disse funnene samsvarer med aktuell forskning, blant annet studiene til Haugset, et al. (2015) og Backe-Hansen (2009). En av informantene mine sa rett ut: "Jeg vet ikke hva jeg skal se etter. Så fremst det ikke er en veldig åpenbar skade. Eller at unger begynner å prate veldig spesifikt om det. Da ville jeg jo begynne å reagere, det gjør jeg jo". En informant oppdaget blåmerket på et barn som de stusset over, og valgte å arrangerte et møte med foreldrene samme dag for avklaring:

Vi pratet litt med foreldrene angående blåmerkene og de svarte hvordan de var kommet gjennom lek. Og det var ikke sånn direkte utsatte plasser, type kjønnsorgan, det var bare litt på låret som jo også kan komme etter herjing. (...) Vi hadde samtalen samme dag, selv om vi skrev det ned og sånt. Jeg skrev det ned i tilfelle samtalen med foreldrene ikke ville gi meg det utfallet, uansett. (...) I forhold til observasjoner, så skriver jeg ned alt så jeg vet at jeg har det. Så jeg vet observasjonen er skrevet ned i detaljer, slik at jeg ikke glemmer småting som kan være viktig i en slik sak og over en lengre periode. Det er alltid sånn jeg gjør det.

Informanten utdypet videre at de slo seg til ro etter samtalen med foreldrene, som hadde forklart godt, åpent og troverdig om hvordan barnet hadde fått blåmerke under lek, men om det hadde dukket opp nye tegn var det godt å ha den første observasjonen skrevet ned som bevis.

Informantene fortalte om ulike framgangsmåter, avhengig av mistankens eller bekymringens natur. Noen begynte observasjon og dokumenteringen umiddelbart, tok ikke

kontakt med foreldrene, men kontaktet enten Barnehuset eller barnevernet for å få råd til videre handling. Når det er mistanke om fysiske og/eller seksuelle overgrep skal barnevernet kontaktes uten at foreldrene informeres (Nilsen, 2008). Flere av informanter valgte å ta kontakt med foreldrene med en gang, for avklaring av bekymringen og sammen med foreldrene legge en handlingsplan for atferden. Retningslinjene for å ikke informere foreldre ved mistanke om seksuelle overgrep er for blant annet å begrense muligheten for forspillelse av bevis eller at barnet blir utsatt for trusler for å tie det. Informant 5 som oppdaget blåmerker, men ikke hadde mistanke om seksuelle overgrep fortalte:

Jeg spurte jo fordi jeg var usikker, og spurte jo foreldrene enkelt og greit, hvorfor er det et blåmerke der. Hva har skjedd? Og hadde jeg vært kjempe sikker, hadde det vært for eksempel på kjønnsorgan og såne ting, så er det ikke sikkert jeg hadde gått rett til foreldrene.

Når mistanken ikke dreier seg om seksuelle overgrep eller omsorgssvikt er det naturlig å inkludere foreldrene i arbeidet. En av informantene fortalte om en situasjon hvor bekymringen var over et søskenpar som hadde startet å tisse seg ut. Dette framsto som litt merkelig for personalet i barnehagen, men det er ikke uvanlig at barn gjør regresjon ved spesielle hendelser eller traumer (Raundalen & Schultz, 2006).

Vi hadde først møte med foreldrene, det hadde vi ganske fort i løpet av den første uka. Og så prøvde vi, og de prøvde med tiltak. Vi prøvde med belønning og vi prøvde med alt mulig sånt som vi på en måte har gjort mange ganger før. Jeg hadde jo jobbet 10 år som pedagog på den tiden, så jeg hadde jo vært borti sånn type før, hvor unger går tilbake og plutselig begynner å tisse seg ut. Det er jo altså helt vanlig å gjøre på grunn av spesielle hendelser, men som regel går det like fort tilbake. Men det var så rart at det skjedde så synkront med de to, det søskenparet. Det var veldig spesielt.

Informant 3 fortalte at bekymringen i første omgang ikke framsto som meget alvorlig, men når de prøvde å utføre tiltak og det ikke var forbedring, ble hun mer mistenksom. Det var flere informanter som opplevde at de første bekymringene ikke forbedret seg etter pedagogiske tiltak, eller at de oppdaget flere tegn og signaler hos barnet. Dette frembrakte ofte at mistanken ble dreid mot seksuelle overgrep.

Informantene framsto som veldig bevisst på å bruke observasjon og dokumentere observasjonen. De fortalte om gode rutiner på å opprette egne mapper for barna ved mistanke, og alle observasjoner og bekymringer ble skrevet ned i mappen. Mappen dannet da grunnlaget

for hva de tok med seg til de anonyme samtaler på Barnehuset og barnevernet. Slik loggføring avhenger sterkt av observatørens hukommelse og må derfor utføres rett etter observasjonen. Men har den fordelen at gjentatte nedtegnelser over tid danner et godt grunnlag for dokumentasjon (Vogt, 2008).

5.2.1 Samtaler med barn om seksuelle overgrep.

Det var gjennomgående observasjoner og dokumentering informantene rapporterte å ha benyttet seg av for å følge opp bekymringer. Men også samtaler med barna ble nevnt som tilnærminger. Informant 2 beskrev samtaler slik: "Men vi prøvde jo innimellom å spørre henne. Hvor hun kunne si "Ja, han pappa sparket i vegg", og så er hun så liten at man vet på en måte ikke om det er fakta, eller fantasi". En måte å redegjøre situasjonene rundt et barn man er bekymret for er å ha samtaler med barnet. Barn er kraftig undervurdert som informasjonskilder til sine egne liv og situasjoner (Drugli, 2008). Derfor var et av oppfølgingsspørsmålene var om de hadde samtaler direkte med barnet de var bekymret for. Det svarte to av informantene ja på. Under intervjuene var det flere informanter som delte erfaringer rundt det å prate med barn om seksuelle overgrep. Det gikk blant annet igjen at de følte seg ukomfortabel og at barns mangel på verbale ferdigheter var en stor hindring. Dette sitatet fra informant 2 er et god eksempel: "Hun er jo sånn sett liten og hadde ikke veldig godt språk. (...) Så litt vanskelig å snakke med henne egentlig".

Det er det utfordrende å ha sensitive samtaler med små barn, blant annet fordi det er mange ting som må tas hensyn til. Som for eksempel barnets alder og modningsnivå. Andre faktorer som man må ta hensyn til er verbale ferdigheter, relasjon til barnet og hvordan barnet reagerer på å snakke om temaet. Generelt beskrev og vurderte informantene seg som usikre på å snakke med barn om seksuelle overgrep, både direkte ved en mistanke og generelt. Funnene her samsvarer med funnene i Backe-Hansens NOVA notat (2009). Der rapporterte barnehagestyrerne at de ønsket økt kompetanse i å snakke med barn. 48 prosent oppga manglende kompetanse på å prate med barn om vanskelige situasjoner, som grunn for at det var vanskelig å melde fra til barnevernet. Alle informantene i min studie etterlyser økt kunnskap på dette området.

Informant 1 hadde en samtale med barnet, og laget et skriftlig referat like etterpå. Dokumentasjon er viktig fordi slike samtaler kun er gyldig om de er formulert korrekt. Med korrekt menes det at den voksne ikke må stille ledende spørsmål eller "legge ord i munnen" på barnet (Normann, 1993; Sosial- og helsedirektoratet, 2003). Det var tre store utfordringer som gikk igjen hos informantene når det gjelder å snakke med barn om seksuelle overgrep:

Hvordan formulere seg for å ikke lede samtalen, kompetanse på hvordan man utfører slike samtaler og at temaet føltes ubehagelig å snakke om for den voksne. Informant 2 reflekterte over det slik: "Også er man jo litt redd for å putte ord i munnen på dem. "Åh nei, sparka pappa i veggen?" "Jaaa-aa", "Mamma, slo hun deg?" "Jaaa-a". Så man blir litt sånn der paranoid, eller hva jeg skal si". Denne informanten uttrykte denne frykten for å snakke med yngre barn om vanskelige temaer. Hvordan få fram konkret informasjon uten å lede barnet med hvordan spørsmålene blir formulert. Ved å spørre et barn direkte om noen har gjort en bestemt handling, står man i fare for at barnet svarer det de tror den voksne vil høre. Ved å presse barnet til å fortelle detaljer kan man forstyrre barnets hukommelse, eller at barnet forteller noe annet enn det som skjedde. Barn er utrolig flinke til å innrette seg etter det de voksne ønsker å høre, og leser kjapt hvilke svar som tilfredsstillende den voksne (Drugli, 2008). Mer anbefalt framgangsmåte er å spørre barnet beskrive situasjonen ut fra sin forståelse.

Jeg spurte alle informantene hvor god kunnskap og kompetanse de hadde på å snakke med barn om seksuelle overgrep. Det ble tatt opp både det å snakke direkte med et bestemt barn de var bekymret for, men også om de generelt pratet med barna om seksuelle overgrep som forebygging. Svarene informantene ga var ganske like. De fleste følte de hadde noe teoretisk kunnskap om hvordan snakke med barn, men følte seg usikker og ukomfortable når de skulle praktisk gjennomføre det.

Veldig lite trygg på det. I hvert fall på de på 0 til 3 år, fordi de fleste av dem har et begrenset språk. Nei, den ville ha falt meg veldig tungt, å snakke med de ungene der inne om det, rett og slett. Ikke så fremst de ikke spør direkte. Om det hadde kommet en liten og spurt "Du, Marie [pseudonym], er det faktisk noen som gjør sånn?" så måtte jeg jo ha sagt ja, det er det faktisk, det er noen som gjør sånn. Men ikke noe i detaljer, det tror jeg aldri jeg har gjort. Føler meg ikke komfortabel med det.

Informant 2 reflekterte over at hun kun ville snakket om seksuelle overgrep dersom barna spesifikt hadde tatt det opp og spurt om det. Selv ved direkte spørsmål følte hun seg ukomfortabel med å gå i detaljer om hun skulle fortelle for barna. Informant 3 uttrykket samme type ubehag ved å gå inn på detaljer rundt kropp og kjønnsorganer:

Har aldri følt meg kjempetrygg på det. Jeg føler at jeg egentlig er ute på utrygg grunn, men det er jo fordi det generelt i samfunnet er veldig tabu-belagt. Sånn at det øyeblikket du skal bryte deg inn på det området for eksempel snakke om kropp og kjønnsdeler og gå inn på de detaljene med barn, så er man redd for "Sier jeg noen feile

ting? Legger jeg ord i munnen? Kan det komme motsatt vei?". Altså, så det er ikke noen trygg grunn, for man gjør det altfor sjeldent.

Tiltak for å øke kunnskap og kompetanse ble funnet i dokumentanalysen i både handlingsplanen *Et liv uten vold* og tiltaksplanen *En god barndom varer livet ut*. Informant 4 fortalte at hun følte hun ikke hadde kompetansen til å ha slike samtaler, og etterlyste også opplæring i dette:

Ikke sånn til så små unger som vi har, da føler jeg ikke at jeg har noe kunnskap om hvordan jeg skal snakke med dem. De er jo ikke tre år engang ennå, liksom. Men det eneste vi prater om er jo at om de tar på meg så skal de ikke ta på visse plasser for det er min kropp. Og samme hvis de går og koser med tissen sin så kan de gå på badet å gjøre det. Og ingen andre skal røre det, bare du, det sier jeg jo til dem. Men vi har jo ikke hatt noe sånn opplæring i hvordan vi snakker med små barn om misbruk. Det kan jeg ikke huske. Det er ikke noe i rammeplanen om det, med mindre jeg har lest den dårlig.

Denne informanten forsøker i det små å gjøre det som jeg diskuterte i dokumentanalysen av rammeplanen; bevisstgjøre barna på egen kropp, seksualitet og grensesetting. Det var ingen retningslinjer for å lære barn om kropp og seksualitet i nåværende rammeplan. Heller ikke i utkastene til den reviderte rammeplanen tok opp eller la til noe i henhold til dette. Kun under tiltak 23 i tiltaksplanen *En god barndom varer livet ut*, fant jeg tematikken barn og seksualitet i dokumentanalysen. Tiltak 23 skal sjekke kvaliteten på informasjonen om seksuelle overgrep som blir gitt til barn og unge. I tillegg skal det utvikles en digital plan som skal lære barn og unge om seksuelle overgrep. Også informant 5 påpekte at kunnskapen om å snakke med barn om seksuelle overgrep er for svak i barnehagen:

Jeg vil si at jeg kan prate med barn om det, men det kan bestandig bli bedre. Så jeg har litt informasjon om det i forhold til ja, ikke ledende spørsmål og sånne ting. Men det kan bestandig bli bedre. Og jeg tenker at generelt i barnehage så er kunnskapen og informasjonen om sånt for dårlig.

Denne informanten hadde erfaring fra både småbarn-base og storbarn-base, det vil si baser hvor barna var delt i aldersgruppene 0-3 år og 3-5 år. Hun nevnte at det var en merkbar forskjell på hvordan hun kunne snakke med barna om seksuelle overgrep:

Ja, altså de har jo ikke ordene sine. Så på en storbase vil man jo kanskje kunne merke det på forandring i forhold til hva de prater om. Men det er litt vanskeligere på småbarn. Man ser jo på barna og følger med på ytre tegn, og så får man heller se om det kommer sånne plutselige atferdsendringer, blir veldig lei seg, ikke vil sove, ikke vil spise eller sånne ting. Blir litt andre ting å se etter.

En annen informant, informant 1, følte seg ganske trygg i situasjoner hvor hun måtte prate med barn om seksuelle overgrep. Hun beskrev det som "Ikke min største frykt". Videre fortalte hun litt om hvordan hun prøvde å legge opp til å prate med barn hvor det var mistanke om seksuelle overgrep:

Nei, det er jo gjerne i sånn i rutinesituasjoner, eller når man har tid til å sitte lenge å leke med dukker, for eksempel. For da kommer det gjerne fram hvordan man har det hjemme, hvordan man legger seg og sånt litt forskjellig. Men det skal en viss ro til for å få til, du kan ikke ha en helt barnegruppe til stede, nødvendigvis, hvis du skal legge til rette for å observere dem. Det må mer stabilitet og mer folk til.

Denne informanten spurte jeg oppfølgingsspørsmål på om de hadde noen rutiner på å snakke med barna om seksuelle overgrep, generelt.

Nei, det tror jeg faktisk ikke. Vi snakker jo om hva som er lov og ikke lov, og at man skal si nei og man må høre på nei. Og gode hemmeligheter og dårlige hemmeligheter, men ikke nok. Og det blir veldig sånn urutinert. Altså, noen får høre, noen får ikke høre det. Så det jobber vi ikke med fast.

I likhet med informant 4, forsøkte informant 1 å benytte seg av hverdagssituasjoner og gjøremål til å snakke om kropp og det å være bevisst på hva som er lov og ikke lov. Hun lærte barna "gode og dårlige hemmeligheter", som, hvis forklart med gode eksempler, kan oppmuntre barna til å fortelle om seksuelle overgrep. For å få barna til å forstå mellom forskjellen mellom en god eller dårlig hemmelighet, er det viktig å ikke kun gi eksempler på fenomener, men hvordan hemmelighetenes *føles*. Gode hemmeligheter må barnet gjerne ha, og det kan for eksempel være at man har en bestevenn eller at barnet spiste en ekstra sjokolade på lørdag. Gode hemmeligheter gir barnet gode følelser innvendig, kanskje begynner man å le eller fnise når man tenker på den og blir glad. En dårlig hemmelighet gir en vond, ekkel eller tung følelse innvendig. Kanskje blir man redd, trist, sint eller kvalm når man tenker på den. Slike hemmeligheter har barnet lov å fortelle til en voksen (RVTS, u.å.).

I sammenhengen med å snakke med barn om seksuelle overgrep, var temaet verbale tegn interessant å belyse. Jeg spurte informantene hvordan de vurderte sin egen kunnskap og kompetanse på å forstå verbale tegn fra barn utsatt for seksuelle overgrep. Informantene uttrykte usikkerhet rundt det å plukke opp når barn kommer med verbale utsagn som kan være tegn på seksuelle overgrep. Informant 1 så på verbale utsagn som en utfordring:

Der tror jeg det er vanskelig, der må man kjenne barnet godt, det tror jeg. For det er det de sier og det er vel det de ofte har sagt de barna som i seinere tid har kommet fram, er at "jeg har fortalt det mange ganger, men det var ingen som hørte meg". Så jeg lurer på at jeg tror man ikke er flink nok. Så det er jeg helt sikkert ikke god nok på.

Flere av informantene tok opp at å oppfatte verbale tegn var utfordrende med tanke på barnas alder, spesielt gikk dette igjen hos informantene som arbeidet med barn i alderen 0-3 år. Det framsto fra svarene at flere av informantene hadde inntrykk av at barn under 3 år generelt sjeldent fortalte verbalt om seksuelle overgrep. Informantene påpekte gjentatte ganger at barna på 0-3 år ikke hadde verbalt språk som de forsto og fokuset lå langt mer på fysiske tegn og atferdsendringer hos den aldersgruppen. Verbale utsagn ble litt avfeid som usannsynlig og for vanskelig å tyde, i motsetning til fysiske tegn. Men forståelsen av fysiske tegn på seksuelle overgrep var til dels lav hos flere av informantene. Dette kan tolkes til at det pedagogiske personalet trenger økt kunnskap og spesielt fokus på hvordan førskolebarn forteller om seksuelle overgrep.

5.2.2 Tid og ressurser.

De fleste som har arbeidet i barnehage har erfart at hverdagen kan være hektisk og preget mye av rutiner. Et relevant spørsmål angående behovet for å gjøre nøyere og mer konkrete observasjoner, var om informantene følte de faktisk hadde tid nok i løpet av arbeidsdagen til å gjennomføre dette. Tilbakemeldingene på dette var sprikende. En informant mente det var absolutt tid nok, og to informanter mente det tok man seg tid til, så det gikk bra. Mens to mente det absolutt ikke var tid nok. Informanten som mente det var nok tid forklarte det slik:

Ja, det føler jeg. Og det har nok noe med måten vi jobber på (...) vi har mye mer tid til barnene, til å se dem både i gruppe og en og en, når vi er så mye ute. Vi bruker ikke så mye tid på å kle på oss, kle av oss, til å rydde, og gjøre alle de der tingene hvor det er veldig mye oppbrudd og vi må styre alt ungene skal gjøre. Det er mye mer fritt og vi

beveger oss mye mer fritt rundt blant ungene og kan være egentlig mye mer til stede og observere og se hva som foregår.

Informant 3 følte at det var nok tid, og mente at mye av grunnen til dette var at hun arbeidet på en base med friluftsliv-fokus. Det vil si at barna var ute det meste av dagen, hver dag hele året. Her merket jeg meg at denne informanten som var den eneste som mente det var nok tid til observasjon, arbeidet på en friluftsliv-fokusert base. De andre informantene arbeidet på inne-baser. Det kan tenkes at å tilbringe mye av dagen ute, frigjør de ansatte og barna fra store deler av dagen som ellers blir bundet opp av rutiner, og gir rom for samspill med barna hvor bekymringer kan oppdages. Om det er forskjell mellom hvordan ute- og inne-baser avdekker (og sammenligne bekymringsmeldingstall) kunne vært et interessant utgangspunkt for videre forskning innen feltet.

De to informantene som uttrykte at det var tid nok fordi de tok seg tid til observasjoner beskrev det slik:

Jeg tenker, tid har man nesten aldri nok av. Men når vi opplevde de tingene så var det sånn at begge reagerte – hvis vi var to voksne eller tre voksne, og alle reagerte, skriv det ned nå med en gang. For å ikke glemme og for å få med alt. Sånn at man tar seg tid. Vi følte vi ga hverandre tid til det. Det tror jeg vi kjente, men det er klart, det ble ikke en tosidert avhandling om hva som skjedde, det var kort og greit. "Hun sa det, jeg sa det" den typen. Men vi tok oss den tiden.

Informant 2 beskrev at de tok seg tid og tok hensyn til hverandre slik at de fikk skrevet ned observasjonene når de skjedde. Dog er det viktig å merke seg at hun kommenterer at dokumenteringene ble korte og lite omfattende. Selv om dokumenteringen skal være kort og konkret, kan enkelte detaljer bli utelatt om den ansatte er presset for tid. Informant 4 så mer på det som at observasjonene ble utført under dagligdagse gjøremål og rutiner, og dermed ikke krevde egen avsatt tid.

Vi har jo tid. Men jeg tenker, den situasjonene hvor vi kan se er jo om det er fysiske altså, synlige skader når vi skifter bleie på dem. Eller hvordan de føler det er når jeg begynner å kle av dem, tenker jeg. At man kan kanskje legge merke til sånne ting.

De siste to informantene var meget klar og bestemt på at de følte det ikke var god nok tid i løpet av arbeidsdagen til å utføre observasjoner og dokumentering. Informant 1 beskrev det slik:

Nei, det føler jeg ikke! Det å kunne faktisk være en både deltakende observatør, men også tilbakeholdende, litt gjemt bak i leken. Og det har vi ikke tid til ... slik som dagene er, for det er så mye som skal skje. Så da må man planlegge spesielt for akkurat det, i akkurat det tidspunktet. Og det er ikke alltid det passer for det barnet.

Hun uttrykte at for å få til disse observasjonene måtte de planlegge når hun skal ta seg tid til å følge med barnet ekstra, for det var kun da det var tid på dagen til å unnvære henne et øyeblikk. Men et viktig poeng, som informanten påpekte, det er ikke nødvendigvis på dette tidspunktet det passer for barnet å bli observert. Det kan være situasjonene og signalene som vekker bekymringer oppstår på andre tidspunkt hvor det ikke er tid for ekstra observasjon. Informant 5 følte tidspresset gikk utover flere av hennes gjøremål og arbeidsoppgaver. "Nei, jeg føler det tidspresset går utover mesteparten av arbeidsoppgavene mine. Så det går igjen på alle oppgavene, ikke bare i forhold til det, men alt". Videre utdypet hun hvordan skulle ønske hverdagen kunne vært organisert:

Mer organisert, og at jeg har ren kontor-tid og ren tid med barna. Slik at ting ikke går i hverandre hele tiden, men at jeg har tid som er satt av til barna. Og tid som er satt av til kontor. Så slipper man å gå rundt hele tiden og tenke på den ene mens man gjør den andre.

Det var med andre ord varierte erfaringer og følelser rundt det å ha tid til ekstra observasjoner og dokumentering. Kun en informant var utelukkende positiv og mente det var tid nok, og denne informanten arbeidet på en friluftsfokusert base. To informanter mente de måtte gi hverandre tid til observasjoner og to var meget negativ. De to informantene som var negativ følte det var et sterkt tidspres og at observasjonene ikke kunne gjennomføres spontant og når det trengtes.

5.3 Avgjørelsen: Melde eller ikke

Poenget med å gjennomføre observasjoner og dokumentering av barna er å avgjøre om bekymringen skal meldes til barnevernet, og ha så mye relevant informasjon som mulig å gi til barnevernet. Gode, konkrete beskrivelser av observasjonene gir barnevernet et godt grunnlag for å vurdere om bekymringen bør utforskes (Drugli, 2008). Jeg ønsket å få et innblikk i hvilke faktorer informantene mente hadde spilt inn på avgjørelsen om å sende bekymringsmelding. Gjennomgående fortalte informantene om god kommunikasjon mellom de ansatte på basene og styrer, i sakene. Informantene følte de hadde styrers støtte da de ønsket å kontakte barnevernet eller Barnehuset. I tillegg var det gode samarbeidet mellom de

ansatte verdsatt, informantene følte de ikke sto alene om avgjørelsen eller i prosessen. Samlet gjennomgikk informantene observasjonene og dokumentasjonene, og samarbeidet med de andre ansatte for komme fram til en felles avgjørelse. Informant 1 trakk frem: "Det starta jo med nye diskusjoner og samtaler med barnet. Ja, og så gikk jeg via de ansatte og styrer, og så barnevernet da, før vi sendte". I hennes erfaring var både de ansatte, styrer og veiledningsteamet til barnevernet med i avgjøringsprosessen. Et bedre tverrfaglig samarbeid mellom barnehager og barnevernet var tema for flere tiltak drøftet i dokumentanalysen. Blant annet tiltak 43 i *Et liv uten vold* og tiltak 14 og 15 i *En god barndom varer livet ut* ønsket å bearbeide og presisere forståelsen av opplysningsplikt og taushetsplikt, for å forbedre samarbeidet mellom barnehage og barnevern. Informant 3 delte sin erfaring om et god samarbeid med kollegaene under prosessen og at avgjørelsen ble tatt i fellesskap.

Det var et fellesskap. (...) Når vi landet på det å søke ressursteamet om råd, så var det veldig en felles avgjørelse i personalgruppa. Her er det noe! Vi meldte på bakgrunn av det vi hadde sett sammen. Så der følte jeg ikke at jeg var alene. Men jeg tror nok at jeg hadde gått videre med den uansett, i hvert fall i dag ville jeg ha gjort det. Men det at vi var så enig gjorde jo at jeg følte meg veldig trygg på at det var riktig å ta saken videre slik jeg gjorde.

Også informant 2 fortalte om at avgjørelsen ble tatt i fellesskap og at kunnskapen og erfaringen til alle de ansatte samlet var grunnlaget for avgjørelsen:

Vi samtalte en del, og vi har jo jobbet så lenge vi som er der på basen. Og vi har jo lært om de her tingene, i hvert fall vært litt på kurs og sånt, som gjorde at det var på en måte erfaringen fra alle sammen som gjorde at vi til slutt bestemte oss for at vi må bare gjøre det.

Jeg spurte informant 2 hvor sikker hun og de andre ansatte hadde følte seg i avgjørelsen om å melde. Grunnlaget for dette oppfølgingsspørsmålet var at i denne erfaringen hadde de fått beskjed av Barnehuset om å ikke gå videre med meldingen til barnevernet, da Barnehuset mente bekymringen ikke omhandlet vold, seksuelle overgrep eller omsorgssvikt.

Vi var jo så sikker som man klarer å være. Du klarer aldri, så fremst du ikke kommer i barnehagen med dråpene hengende ... [gestikulerer ned mot underlivet og skjærer en grimase]. Jeg liker ikke å si det en gang, skjønner du. Og du ser at det er skader. Så klarer du ikke å være sikker.

Det informanten var inne på her er *gråsonen* mange ansatte i barnehagen opplever å støte på i avgjørelsesprosessen (Bratterud og Emilsens, 2011). *Gråsonen* vil si usikkerheten for hva bekymringen dreier seg om og om bekymringen er alvorlig nok til å meldes til barnevernet. Informant 5 følte seg usikker når hun fant blåmerker på et barn, og arrangerte møte med foreldrene for å forhøre hvordan blåmerkene var oppstått.

En naturlig forklaring på det, som tilsa at det var sant. Du fikk ikke en sånn vag tilbakemelding som "Nei, hun datt ned trappa". Det var veldig konkret i forhold til hvilken lekesituasjon og hva som hadde skjedd. Versus en sånn der "Nei, spilte fotball..." eller noe sånt, så ville jeg kanskje ha holdt fast på den tvilen.

Informanten sa at forklaringen var troverdig, og møtet og observasjonen var dokumentert i tilfelle noe skulle oppstå ved en senere anledning. På dette hadde hun basert sin avgjørelse om å ikke melde saken videre.

Informantene framsto som ganske sikre og med god kunnskap om sitt ansvarsområde og meldeprosessen. Flere av informantene nevnte blant annet kunnskap rundt taushetsplikten, og at den ikke gjelder ved mistanker om for eksempel seksuelle overgrep. Gjennomgående ble det beskrevet godt samarbeid mellom informantene, kollegaer og styrere, som støttet informantene i avgjørelsesprosessen. Både Nordahl (et al., 2005) og Nilsen og Vogt (2008) påpeker at et godt samarbeid med kollegaer er den sterkeste støtten for den enkelte pedagog. Støtten og samarbeidet med kollegaer i diskusjonene og avgjørelsene framsto som meget viktig og verdifull for informantene.

5.3.1 Barn og seksuelle overgrep som tema på arbeidsplassen.

Alle informantene fortalte om et godt samarbeid mellom ansatte og barnehagestyrerne, når det var snakk om å diskutere bekymringer for barn og sende bekymringsmelding. På dette ønsket jeg oppfølging på om informantene følte at temaet barn og seksuelle overgrep var jevnlig diskutert eller tatt opp på arbeidsplassen. Og ikke minst, om de følte arbeidsplassen var en åpen arena for å ta det opp på eget initiativ. Ved å belyse dette ønsket jeg å få et innblikk i om informantene følte arbeidsplassen hadde fokus på temaet eller om det var tabulagt. Om arbeidsplassen tabulegger tematikken, kan det være vanskelig for de ansatte å være åpen for å se etter tegn på seksuelle overgrep.

Informant 4 mente seksuelle overgrep ikke var tabulagt, men dessverre ikke ble tatt opp jevnlig nok:

Ja, det er jo ikke noe tabubelagt å diskutere. Men kan ikke si at vi diskuterer det så veldig mye. Nei, det er ikke ofte, det er vel når man har vært på kurs, og lest litt og fått litt informasjon. Da snakker man jo litt.

Også informant 1 mente temaet som oftest blir tatt opp når det var relevant til noe, for eksempel en større overgrepssak.

Akkurat de siste månedene, det siste halvåret, fra den store saken fra den andre barnehagen kom opp, så ble det veldig tema. Feil fokus tenker nå jeg, på enkelt ting og litt utydelig kanskje, men det ble jo et kjempetema. Men det har dabbet av igjen. Men det er litt sånn ... jeg vet ikke, det er vel det at enkelte tror ikke på det, for det er så grusomt. At det er bedre å la vær å tenke på det, det er lettere å mistenke at foreldrene slår eller lugge ungene sine, enn å forgripe seg på dem. Men jeg tror det er nok litt for lite fokus på det, vi har liksom sjekklista (...) og da har vi gjort vår del.

Hun mente temaet barn og seksuelle overgrep hadde for lite fokus generelt. Og når det ble tatt opp ble det fokusert på at de ansatte fulgte retningslinjene for å forebygge, framfor kunnskapsheving. Hun følte de fulgte en liste med punkter, som å ikke være alene med barna og ikke ha privat mobiltelefon på jobb, og da hadde de gjort sin del i forebyggingsarbeidet. Jeg spurte henne om temaet ble tatt opp jevnlig før overgrepssaken som hun mente gjorde temaet aktuelt, til dette svarte hun: "Hver gang vi hadde nye endringer i reglementet eller sånn, så kunne det komme opp i en bi-setning. Men ellers så har det ikke vært noe som blir tatt jevnlig opp, nei". Også informant 2 sa at temaet var merkbart aktuelt nå "Det har jo veldig oppe nå i det siste, og vi har jo hatt kurs, om det, blant annet på nettet. Sånn at det er veldig, hva skal jeg si, i vinden".

Alle informantene nevnte kurset de hadde gjennomført nettopp som en av de tingene som brakte temaet mer på banen på arbeidsplassen. Men som drøftet i kapitlet "Erfaringer" framsto alle informantene negativ til dette kurset, og mente det hadde lite faglig eller kompetansehevende verdi. Med dette som bakgrunn spurte jeg informantene om hva de ville syntes om arbeidsplassen deres arrangerte et kunnskap- og kompetansehevende kurs om barn og seksuelle overgrep. Svaret var et rungende ja fra samtlige informanter.

Det var ingen tvil utfra informantenes svar. De ønsket absolutt mer kursing og mer kunnskap om temaet barn og seksuelle overgrep. Informantene ytret et sterkt ønske om mer kunnskap om hvordan snakke med barn om seksuelle overgrep og tilegnelse av kunnskap og kompetanse for å avdekke seksuelle overgrep. Dette samsvarer med uttalelsene under

refleksjoner over egne kunnskaper, hvor informantene fortalte at de følte seg usikker på egen signalforståelse.

Flere måneder etter intervjuene tok en av informantene kontakt med meg for å gi en oppdatering. Informanten følte det var relevant da hun hadde sterkt etterlyst tiltak fra barnehagen på kursing om barn og seksuelle overgrep. Flere barnehager, og deriblant denne, skulle nå starte opp med prosjektet "Hjertesamlinger". "Hjertesamlinger" er et prosjekt utarbeidet mellom Strandkanten FUS barnehage og SMISO. Målsettingen for prosjektet er å utvikle barn og voksnes kompetanse på å snakke om temaer som berøring, følelser, hemmeligheter og grensesetting. "Hjertesamlinger" er et verktøy for å dele tanker og følelser om vanskelig temaer (Andersen & Torsøe, 2015). Det var lite offentlig informasjon å finne om prosjektet for å utdype, men informanten uttrykte at hun var veldig spent og motivert på å starte prosjektet.

En av informantene fortalte at han følte temaet var jevnlig oppe på arbeidsplassen, men at det kunne ha med at han hadde mange studenter i praksis, og at han som mann i barnehage var veldig bevisst på temaet. Selv om kjønnsrelevanse ikke inngikk i studiens problemstilling, var denne informantens refleksjon og engasjement rundt det å være mannlig ansatt i barnehage meget interessant å ha i bakhodet, og som inspirasjon for videre forskning:

For studentene er opptatt av det, og spesielt mannlige studenter. Og det er veldig viktig at vi som jobber i barnehagen forteller hvilke rutiner man har i forhold til det. Spesielt i forhold til den saken som har vært i Tromsø nå hvor det var en ansatt i barnehagen som har gjort ting. Og hvor det faktisk har vært så dårlige rutiner i barnehagen at den her personen har kunne gjort det. Det sjokkerer meg. (...) Tror det var i '97 eller '98 at barnehagenettverket "Menn i barnehage" (MiB) ble dannet. Og der var det et tema helt fra starten av, det med seksuelle overgrep. Fordi det er jo som regel menn som er de som blir mistenkt for seksuelle overgrep. Det er svært sjeldent kvinner. (...) Og da er det viktig at vi som jobber i barnehagen både kan fortelle foreldrene at vi har rutiner så de kan være trygg på at noe ikke kan skje her, men også at hvis det skulle være barn som sier hjemme så kan vi vise til rutiner som gjør at jeg kan være sikker på at jeg ikke blir mistenkt. Så det her med åpne dører når man steller ungene, aldri gå alene noen plass uten å si ifra, ikke turer alene, vi skal ikke gå til butikken alene med ungene engang. Og det er veldig viktig for foreldrene og ungene, og vi, at vi vet at det er så trygt. Så hver gang det kommer nye studenter inn, jeg har jo veldig mange mannlige studenter (...) Så jeg føler at det er et tema som er oppe til stadighet. Vi er jo ganske

mange menn som jobber i denne barnehagen også, faktisk. Og det er viktig at vi også er bevisst på at vi faktisk er menn i barnehage og vi vet hva vi forholder oss til hele tiden i forhold til rutiner. Men jeg tror at det å ha det som tema en gang i året, oppfriskning, vil gjøre at det kanskje kommer enda mer på dagsordning i det daglige.

Informanten reflekterte mye over det å være mannlig pedagog, og frykten for å potensielt bli mistenkt for seksuelle overgrep. Han fortalte om gode rutiner og regler på hvordan de ansatte skulle omgås barna. Disse reglene var, ifølge ham, like mye der for å forebygge og beskytte barna, som en forsikring for både foreldre og de ansatte. Dette var han veldig engasjert på, spesielt med tanke på når han hadde studenter i praksis. Som mannlig pedagog står han ovenfor utfordringer og bekymringer for selv å bli anklaget, som kvinnelige pedagoger sjeldent opplever.

5.4 Erfaringer med barnevernet og Barnehuset

Flere av informantene var i kontakt med barnevernet og Barnehuset for veiledning, og når de sendte bekymringsmeldinger. Forskning viste at barnehager etterlyser et bedre samarbeid med barnevernet (Backe-Hansen, 2009; Bratterud & Emilsen, 2011; Haugset et al., 2015). Erfaringer med Barnehuset ble tatt med fordi de ofte var steget som ledet til å melde til barnevernet for flere av informantene, og derfor var en viktig samarbeidspartner.

Informant 1 delte erfaringen hvor barnets bekymring hadde startet på basen barnet gikk på før, og at de ansatte der hadde vært til samtaler med Barnehuset angående mistanken. Da barnet kom med bekymringsfulle utsagn på informantens base valgte de, i samarbeide med barnehagestyrer, å kontakte barnevernet for anonym veiledning. Når jeg spurte om hun følte seg trygg på prosessen med å kontakte barnevernet, beskriver hun det slik:

Det er jo greit å vite at barnevernet er tilgjengelig på telefon, og at man har mulighet til å diskutere med de andre på basen om det man ser. Og det er jo en prosess som tar en del tid. Spesielt ved seksuelle overgrep så tar det lang tid før vi sender melding, fra vi har begynt å få mistanke. Sånn at du har en del tid å tenke igjennom det og få det til å fungere i hodet til å bli en setning. Men vi kontakter barnevernet for å høre hva mener de vi skal ha med og hva mener de vi ikke skal trenger å ha med i første runde.

Hun beskrev et god forhold til barnevernet og muligheten for anonyme veiledningssamtaler med dem. Særlig bekymring for barn utsatt for seksuelle overgrep ble beskrevet som vanskelig å rydde tankene på, og at barnevernet er en god ressurs for å få forklart hvilke opplysninger som trengs for å føre saken videre.

En annen informant fortalte om møte med Barnehuset som ikke gikk som forventet. Informanten var meget usikker på bekymringen, men kontaktet Barnehuset for veiledning for å melde det videre til barnevernet:

Nå er det sånn, nå har vi registret det og vi er fryktelig usikker: vi melder. For det har vi nemlig lært! Er man usikker, så melder man! Og det gjorde vi. Hvor vi på den samtalen nede på Barnehuset fikk beskjed om at dette var alt for lite bevis, så det her blir ikke noen sak. Så vi bare "Okay?" Det var liksom, vi hadde mannen oss opp, og trodde virkelig at vi hadde jo flere observasjoner, en haug med observasjoner! Nei, det var for lite. (...) Vi hadde rett og slett ikke nok. Det de rådet oss til var å snakke med foreldrene. For det var ikke særlig å ta tak i. Og da trodde vi jo at vi hadde gjort skikkelig arbeid. Så det ble litt sånn "Javel?" Vi har jo lært, og hørt, at barnehagene melder alt for lite og når man for en gangs skyld gjorde det, så nei, så er det her dessverre ikke nok?

Informanten konstaterte her at de var bevisst på at man skal melde om man er usikker, og søke veiledning. Men følte seg demotivert når Barnehuset sa de ikke hadde nok til å melde det videre til barnevernet. Informanten bekreftet at de følte seg til slutt ganske sikker på at de burde sende bekymringsmelding, men ønsket litt veiledning da de var usikker på hva bekymringen dreide seg om, og dermed kontaktet Barnehuset. Hun sa videre hun satt igjen med en litt bitter følelse og "hva er vitsen med å melde" når de fikk negativ respons på bekymringen sin. Det var forståelig at informanten følte frustrasjon. Da hun daglig observerte barnet, og var sikker på at hun så noe, var det naturlig nok frustrerende at Barnehuset ikke var enig i bekymringen. Men de fikk god veiledning for hvordan ha samtaler med foreldrene og videre observasjon og arbeid med barnet, og syntes møtet med Barnehuset generelt var meget lærerikt. Hun påpekte at hun ikke hadde mistet tiltroen til Barnehuset eller barnevernet i lys av erfaringen, og følte det nå virket lettere å ta kontakt med dem nå som hun kjente til prosessen. Denne erfaringen kan ses i sammenheng av resultatene fra Backe-Hansens NOVA notat (2009) som fant at barnehagestyrere etterlyste økt kunnskap om hva som skal meldes og hva anses som alvorlig nok. Selv om den studien omhandlet barnevernet kan det sammenlignes, fordi informantene i denne studien ofte benyttet Barnehuset som et mellomstopp før de tok steget til barnevernet.

Informant 3 forteller om en negativ erfaring med barnevernet som farget hennes syn på dem en tid framover.

Så det vi gjorde var at jeg og styrer tok kontakt med det som den gangen het "Beredskapsgruppa for vold og seksuelle overgrep" i Tromsø kommune. Det var folk fra politiet, pedagoger, psykologer, lærere, sykepleiere, barnevern ... hele pakka var der. Og vi la fram da den her saken for dem anonymt, og så diskuterte de det vi hadde fortalt og så ga de oss et råd etterpå. Og deres råd var veldig entydig: at her er det noe som har skjedd, dere må melde saken og det gjorde vi.

Grunnene til at denne erfaringen ble tatt med, selv om det er snakk om Beredskapsgruppa, og ikke nåværende barnevern eller Barnehus, var at dette ledet opp til informantens videre opplevelse med barnevernet. De hadde fått klar melding om at bekymringen var berettiget, og de burde sende bekymringsmelding til barnevernet. Videre fortalte informanten:

Etter ganske kort tid så ble saken henlagt. Med den begrunnelsen at "Nei, det var nok ikke noe der allikevel" og styrer var veldig tydelig til meg, jeg var pedagogisk leder da, at "Nei, det kan ikke være noe, jeg kjenner jo de folkene" og sånn og sånn. Jeg opplevde at saken ble henlagt fordi at de involverte partene kjente hverandre for godt til at de gikk videre med det. Det burde nok vært henta inn noen utenfra inn i den saken der og jeg er overbevist om at den dag i dag om at de barna ble utsatt for overgrep. Men jeg kunne ikke gjøre noe med det. (...) Da er jo saksgangen slik at barnevernet kommer til oss og forteller om hvordan vi skal gjøre det videre med det. Men saken ble henlagt fra barnevernet sin side lenge før det. Det skjedde ikke noe mer. Vi fikk ingen, det var ingen undersøkelser fra barnevernet sin side i den saken. Vi ble ikke spurt om å gjøre noe mer i det hele tatt. Og derfor tenker jeg sånn at grunnen til at det var sånn at de kjente hverandre for godt, altså. Sånn opplevde jeg det. Og vi andre som jobbet i barnehagen syntes det var veldig rart at det ikke skjedde noe mer, og vi begynte å etterlyse og da fikk vi bare beskjed om at nei, de hadde gjort sine undersøkelser og det hadde blitt henlagt. Men jeg tenker at barnehagen ikke ble brukt noe mer synes jeg er veldig rart. Det er jo tross alt der ungene var mesteparten av tiden.

I denne saken fortalte informanten mer intime detaljer om saken, barnehagen og involverte parter som jeg av hensyn til personvern ikke tok med. Hendelsen tok sted i et lite lokalsamfunn og informanten kjente både representanten fra barnevernet, barnehagestyrer og foreldrene, disse var også godt kjent med hverandre da de bodde i samme småsamfunn. Informanten satt igjen med en følelse av at fordi representanten fra barnevernet kjente

styreren og foreldrene på et personlig plan, ble saken behandlet hverken objektivt eller korrekt. Om dette faktisk er riktig kan hverken informanten eller jeg vite med sikkerhet. Men at informanten følte saken ble feilbehandlet og ikke fulgt opp i samarbeid med barnehagen er fortsatt et gyldig poeng. Informanten satt igjen med en følelse av at barnevernet ikke validerte bekymringene de ansatte følte var berettiget. At barnehagen ikke ble kontaktet for videre samarbeid med kan dog tyde på at saken ble henlagt for kjapt. De ansatte hadde flere observasjoner og kunne gi tilbakemelding på hvordan barna generelt utviklet seg atferdsmessig. I Haugsets et al. (2015) rapport var det kommentarer fra informanter som samsvarer med denne informantens opplevelse. Der gir enkelte informanter uttrykk for mistillit og at de opplevde barnevernet som arrogant, og ikke ga barnehagen støtte i vanskelige saker. En informant i studien til Haugset et al. (2015: s. 56) sa: "Allikevel når en melder videre til en annen instans så stopper kommunikasjonen. Det er vanskelig å finne ut om det blir iverksatt tiltak, hjemmebesøk, oppfølging av barn eller foreldre". I Backe-Hansens (2009) studie ble det påpekt at et godt samarbeid mellom barnehage og barnevern bygget på tidlige erfaringer av samarbeid. Dette viser viktigheten av hvilke erfaringer informantene hadde med barnevernet.

Jeg spurte informanten oppfølgingsspørsmål på om hun følte hun hadde miste tiltroen til barnevernet etter erfaringen: "Hadde en lang periode hvor jeg tenkte det, jeg blir ikke å melde noe mer fordi det her er jo ingen vits. Man blir jo nesten bare uthengt fordi man trodde det var noe". Videre fortalte hun at hun hadde vært i kontakt med barnevernet mange ganger i ettertid og nå hadde et godt forhold med dem.

Ja, her i Tromsø har jeg vært i kontakt med barnevernet, og jeg har jo meldt noen bekymringsmeldinger her og, i andre sammenhenger og fått en helt annen.. altså, mye mer profesjonelt. Og hvor man får tilbake om at man skal fylle ut og observere og de vil gjerne ha logg på dit og datt. Hvor man på en måte opplever at man blir tatt på alvor (...). Så det oppleves mye mer profesjonelt i Tromsø, absolutt.

Oppsummert fortalte informantene om varierende erfaringer med barnevernet og Barnehuset, hvor noen var frustrert over at bekymringen ikke ble tatt alvorlig eller oppfulgt som den skulle. Flere etterlyste flere tilbakemeldinger fra barnevernet, med hensyn til om det blir gjort oppfølging. Informantene hentydet at saken "forsvinner" fra dem når den ble meldt. Disse funnene var tilsvarende i Backe-Hansens (2009) og i Hausset et al. (2015), hvor begge studiene fant at informantene ønsket bedre tilbakemelding fra barnevernet om hvordan saken

sto etter bekymringsmeldinger ble sent. Men informantene mine kom også med gode erfaringer, spesielt knyttet til anonyme diskusjoner og å få veiledning om barn som vekker bekymring.

5.5 Refleksjoner

Problemstillingen til studien fokuserte både på erfaringene til informantene, men i like stor grad refleksjoner rundt tematikken. Under intervjuene ba jeg dem blant annet reflektere over hvilke konsekvenser de vurderer når de står ovenfor en bekymring, og refleksjon over egen kunnskap.

Da informantene hadde fortalt om sin erfaring om barn de var bekymret for, spurte jeg om hva deres umiddelbare reaksjon og tanker hadde vært. Hva tenkte de når de forsto at bekymringen kunne omhandle seksuelle overgrep? Her kom det fram mange ulike følelser hos informantene og flere begynte å tenke over konsekvenser. Informant 4 reflekterte over en hendelse som hun hadde tenkt mye på:

Jeg traff jo ei mor igjen, mange år senere når barnet var blitt voksen. Og det viste seg at mor var i sak mot far fordi han hadde misbrukt dattera, og vi i barnehagen hadde ingen peiling. (...) Har tenkt mye på hun jenta som ble misbrukt alle de fire årene hun gikk i barnehagen og vi aldri hadde noen mistanke. Det har vridd meg masse. Hvordan vi ikke kunne se det?

Informanten fortalte at hun hadde kjent på skyldfølelsen over at hun ikke hadde sett tegnene. Hun utbrøt "I så mange år og det er ingen som har mistanke!". Informanten uttrykte frustrasjon over at barnets misbruk ikke hadde blitt oppdaget og at det hadde vært et sjokk å få vite det i ettertid. Også informant 3 reflekterte over en hendelse hvor hun fikk vite om det seksuelle overgrepet etter barnet hadde sluttet i barnehagen:

Det var et barn som faktisk hadde vært utsatt for overgrep. (...) Og det er det samme, da tenkte jeg også "Herregud stakkars barn, og jeg så ingenting? Hvordan tenker hun om meg"? Ikke sant, for det er jo den tanken du også får da. Tenk hva det barnet har tenkt om alle oss som jobbet i barnehagen. Har kanskje prøvd å sagt ifra, men har bare ikke hatt ordene eller visst hvordan det skulle gjøre det. Ingen har sett det. Det er jo en håpløs situasjon å være i, å vite at man har sviktet som omsorgsperson. Og det er ille, det er en fæl følelse. Men man kan jo ikke grave seg ned i det. Sant, man må gjøre seg ferdig med den prosessen som man opplever og så må man heller gå videre og tenke at "Okay, jeg skal i hvert fall sørge for at det ikke skjer igjen".

Informanten beskrev at hun følte hun hadde sviktet som omsorgsperson. Dette var en meget sterk uttalelse, og hun beskrev det som en fæl følelse. Begge informantene framsto som preget av å ikke ha oppdaget de seksuelle overgrepene. De uttrykte også sterk frustrasjon både for seg selv og på vegne av barna fordi ingen ansatte hadde oppfattet signaler på seksuelt misbruk. En informant framsto som mer distansert følelsesmessig til opplevelsene. Hun fokuserte heller på hva hennes ansvar og plikt var og at dette var realiteten for mange barn.

Da tenker jeg at det er mitt ansvar, enkelt og greit. Jeg blir ikke redd eller lei meg, jeg prøver å ha et veldig profesjonelt forhold til det, det er min plikt. I mitt yrke så vil man komme over det en dag. Og det er ikke sånn at jeg går og gruer meg, eller er redd for at det kommer til å skje. For det kommer til å skje, og jeg blir nok å ha rett på en eller annen mistanke. Og da jeg er ikke redd. Og er ikke redd for å melde eller si ifra om det. Føler heller at det blir min plikt og det er noe jeg må gjøre.

Flere av informantene uttrykte på sterke følelser knyttet til erfaringene sine. Informant 1 forteller at hun tenkte at det var grusomt, men så, i likhet med informanten ovenfor, må man ta seg sammen og fokusere på at dette er realiteten:

Det første man tenker er jo at det er helt grusomt. Det er det første. Men så tenker jeg også det at det kan skje. (...) Men det er jo den der du har ikke lyst å ta det til deg, tror jeg nok. (...) Du føler at det blir litt sånn tomt inni deg. Fordi den tanken på at du skal sende det barnet hjem med en potensiell overgriper og bare late som ingenting. For det er jo det vi får beskjed om at vi skal ikke si noen ting til foreldrene eller til hvem det måtte være, den er tung. Da blir du litt sånn ... ja, du blir litt oppgitt rett og slett. For du har ikke lyst til å sende et barn hjem uansett hva nå grunnen måtte være til at de ikke har det bra hjemme. Du har ikke lyst, men du må. Og du skal også late som ingenting. Og det gjorde jo vi i mange måneder. Før saken ble tatt tak i igjen av Barnevernet og avsluttet i den ene saken da. Så det er litt sånn, tomhetsfølelse.

Hun syntes det var ubehagelig å holde det skjult for foreldrene. I hovedsak var dette fordi hun ikke likte å sende et barn hjem når hun hadde mistanke om seksuelle overgrep eller omsorgssvikt i hjemmet. I likhet med informant 1, beskrev informant 2 den følelsesmessige reaksjon som en tomhetsfølelse.

Du blir litt tom og lei deg. For du ønsker ikke at noen unger skal oppleve det. (...)
Men samtidig så måtte vi prøve å tenke at jeg må jo oppføre meg som normalt. Og det klarte jeg jo å gjøre, håper jeg. Det var i hvert fall det jeg trodde selv.

Også informant 3 fortalte at hun opplevde en sterk følelsesmessig reaksjon umiddelbart:

Du føler jo sinne. Jeg ble sint. Jeg blir provosert. Jeg blir forbannet. Jeg blir lei meg. Det er veldig mange sånne håpløse tanker som kommer opp med det samme. Fordi at det som du allerede tror har skjedd, kan du ikke gjøre noe med. Du vet jo at dette barnet allerede mest sannsynlig vil være merket av de opplevelsene for resten av livet. Og det gjør meg veldig frustrert, at det finnes mennesker som gjør det mot barn. Så det er jo det som kommer opp først. Og så må man jo prøve å samle seg til å finne ut hvordan man skal gripe det an, og hvordan skal man jobbe for å forhindre at det skjer mer. For det er jo det som da er målet. Og da blir jeg nok veldig ganske handlingsrettet. Jeg blir veldig utålmodig. Det må skje fort.

Fra svarene til informantene kom det klart fram at de alle så alvorlig på møtet med seksuelle overgrep. Tristhet, sinne, frustrasjon og håpløshet var følelser som ble nevnt og beskrevet. Det var tydelig at tematikken var tung og personlig for informantene, og de var opptatte av sitt faglige ansvar og å yte store mengder omsorg for barna.

5.6 Risikovurdering

En stor faktor, som allerede hadde blitt nevnt flere ganger av informantene i løpet av intervjuene, var tanker rundt konsekvenser. Risikovurdering vil altså si hvilke konsekvenser *kan* utløses av å melde bekymringsmeldingen til barnevernet. Det var relevant å få informantenes refleksjoner rundt hvilke konsekvenser de hadde tenkt på, fordi konsekvenser kan bli en barriere for å sende bekymringsmelding. Det som gikk oftest igjen var bekymring for videre foreldresamarbeid og frykt for å melde feil. I første omgang spurte jeg om og eventuelt hvilke, konsekvenser de hadde tenkt på. Flere informanter uttrykte at de umiddelbart ville ha kviet seg for å sende barnet hjem med foreldrene som potensielt kunne være overgriperen. Dette var forståelig nok ubehagelig situasjon for det pedagogiske personalet. Informant 4 beskrev det slik:

Konsekvensene er jo at det hadde blitt kjempeekkelt, selvfølgelig, i forhold til foreldrene. Men jeg tror man må bare tåle det, rett og slett. Jeg regner med at man har så nettverk i barnehagen at jeg ville ha blitt ivaretatt jeg også, om det skulle føles fryktelig ubehagelig. Nå trenger vel ikke foreldrene å vite heller om man melder ifra til

barnevernet? (...) Hvis jeg hadde følelsen av at en pappa hadde gjort noe og meldt det, så hadde det vært sikkert kjempeekelt å treffe på ham i garderoben og måtte levere barnet til ham. Og vite at man bare er nødt, tror jeg

Informant 1 delte flere bekymringer. Hun mente man måtte være forberedt på at foreldrene ble sinte eller kjeftet:

(...) det er jo en konsekvens vi vet ofte kommer, det er jo å få kjeft. At vi får kjeft. Og om det er fordi de mener vi har handla for seint, (...) eller om det er fordi at de blir sinte fordi vi mistenkeliggjør dem eller noen i deres nærmeste, så blir de jo sinte. (...) Og så er det jo det at du ikke lyst til å skremme bort barnet. Hvis ungene kan fortelle det hjemme før vi melder det, så kan de [foreldrene] flytte barnet ut av barnehagen. Eller de kan flytte ut av byen eller de kan gi beskjed til barnet at de ikke får lov til å prate om det mer, så du må være så forsiktig. Og den tror jeg er verst, fordi at hvis barnet sier noe til foreldrene (...) eller hvem det nå måtte være, som gjør at foreldrene eller andre forstår det, at vi er oppmerksomme på det, så kan det så kan det bli enda verre. For da kan det bli stoppet. Bare for en periode omså. At det ikke blir oppdaga tidsnok. Så tenker man jo at man har jo ikke lyst å være i den situasjonen der man plutselig blir kalt inn til avhør. Man har ikke lyst til at det skal være sant, fordi det er jo barn du har omsorg for. Så den tanken er nesten utenkelig.

Informanten fryktet også at om overgriperen fikk vite at personalet var mistenksom, ville de enten ta barnet ut av barnehagen, eller de seksuelle overgrepene opphøre lenge nok til at mistanken ble lagt bort. Jeg spurte denne informanten om det oppsto noen konsekvenser hun ikke hadde forutsett:

Jeg hadde trodd jeg skulle få kjeft, men det viste seg at jeg ikke skulle få det, men de andre jeg jobber med skulle få kjeft. Og det var egentlig ikke uventa at denne personen [barnets foreldre] ikke tok kontakt med meg. Men ja, så egentlig gikk det bedre enn jeg frykta, så det er jo bra.

Informant 2 uttrykte en dyp bekymring for å måtte i avhør og konsekvenser generelt:

Tenk om jeg må i avhør? Vææ, panikk! Skjønner du? Også det at man kanskje ikke husker alt som har skjedd, klarer jeg å snakke sant? Og hvis jeg sier sånn, hva skjer da? Masse! Masse i forhold til å måtte dra ned dit, og om det skulle bli noe videre, type rettsak.

Det kom tydelig fram at informantene tenkte og reflekterte mye over hvordan bekymringsmeldingene kunne påvirke deres forhold til og samarbeid med foreldrene. Informant 2 delte at hun bekymret seg mye for dette, og mange av hennes tanker samsvarte med det informant 1 delte.

Det blir jo veldig i forhold til foreldrene. Hva skjer med dem? Man har jo hørt om slike tilfeller, så kommer de [barnevernet] og henter ungen og så drar de til foreldrene og så hva skjer med dem, hva skjer med ungen? Hvor sur blir foreldrene? Jeg kommer aldri til å kunne se dem i øynene igjen. Hvis det ikke er noe, så blir jeg å ha kjempedårlig samvittighet ovenfor foreldrene. Og så prøver jeg å liksom si til meg selv at "Ja, men det er ungen du skal ta vare på. Det er ungen du skal bry deg om". Ja, det skal jeg jo, og det vil jeg jo gjøre. Men jeg skjønner også det at hvis jeg tror du misbruker ungen din, så blir du ikke så veldig blid på meg etterpå, det skjønner jo jeg også.

Både informant 1 og 2 mente at en konsekvens man kunne forvente var at foreldrene kunne bli sinte på dem. De uttrykte at det fryktet at barnet kunne bli tatt ut av barnehagen. Informant 2 kommenterte at: "Og det tror jeg ofte stopper sånne bekymringsmeldinger. At man er redd for å ta feil. Og man tenker på hva sier foreldrene hvis det viser at det faktisk ikke er noe". Hun uttrykte at hun trodde at å tenkte mye på konsekvenser kunne være en hindring. Backe-Hansen (2009) fant at informantene savnet kunnskap om hvordan snakke med foreldre om bekymringer, og hvordan ivareta forholdet og samarbeidet med foreldrene *etter* bekymringsmeldingen var sendt. Informant 2 påpekte at hun var klar over at hun nesten utelukkende fokuserte på negative konsekvenser. Jeg spurte henne oppfølgende om hun hadde noen formening om hvorfor hun tenkte slik:

Det kan jo være fordi jeg mye godt er en pessimistisk person, fra naturen. Og så er det vel sånn at det alltid er de negative konsekvensene som på en måte vil være mest avgjørende, eller hva jeg skal si. Konsekvensene blir så mye større på den negative siden. På den positive siden: fått tatt vare på et barn og ting hadde vært greit. Og det er ikke fordi det er så mye mindre verdt, enn de negative tingene. Men det er alltid de negative konsekvensene som vil være mye mye større! Jeg ser jo for meg, at på den positive siden, om det ikke var noe, så ville jo kanskje foreldrene ha sagt "Så fint at dere tar vare på ungen min", ikke sant, og "dere er oppmerksom". Mens på den

negative siden blir det avisoppslag og vææ! Så ja, nei. De negative vil alltid være verre.

To av informantene hadde et annet syn på konsekvenser. De mente de ikke tenkte på personlige konsekvenser, at deres ansvar og plikt overgikk eventuelle konsekvenser. De framsto som fokusert på opplysningsplikten, avvergeplikten, og deres profesjonelle ansvar som pedagoger, kontra på personlige konsekvenser. Informant 3 begrunnet tankegangen sin slik:

Nå er det jo sånn at vi er som ansatte i barnehagen så er man jo pliktig å melde. Du kan jo ikke la være å melde fordi du tenker at det kan skade meg! Så jeg har aldri vært redd for det, men jeg vet at det var veldig sånn at vi diskuterte og snakket veldig mye i personalgruppa om det. At "Ja, men hvis jeg nå liksom er med på den her meldingen, vil de kunne komme og ta meg for det?". Da sier jeg nei, det kan de ikke, for jeg melder jo nå som fagperson, jeg melder ikke den her saken som privatperson. Jeg må gjøre det som fagperson, jeg er pedagogisk leder i barnehage og melder den som det, og da er det barnehagen som på en måte er bakgrunnen for at det her skjer. Det er jo der observasjonene kommer fra.

Dette svaret var ganske ulikt fra hva de andre informantene hadde fortalt. De andre hadde flere bekymringer og reflekterte over mulige konsekvenser. Da denne informanten så tydelig sa ifra om at hun ikke tenkte på konsekvenser, var det interessant å forhøre seg mer om temaet. Jeg spurte om hun hadde noen tanker rundt hvorfor hun tenkte mindre på konsekvenser enn hva andre kanskje gjør:

Jeg har egentlig aldri vært redd for å si det jeg mener og gjøre det jeg mener er rett. Jeg bryr meg ikke så mye om hva andre mener om meg. Hvis jeg kan begrunne det jeg gjør utfra faglig vurderinger eller pedagogiske vurderinger, eller andre erfaringer som jeg har, og det kjennes rett ut å gjøre det, så gjør jeg det. Og da tåler jeg at folk er uenig med meg og mener at jeg kanskje gjør feil. Jeg kan stå for det jeg har gjort. Og jeg kan også tåle at noen kommer og sier at der gjorde du feil. Okay, da sier jeg, jeg beklager, jeg gjorde feil. Det takler jeg. (...) Målet mitt med å jobbe i barnehage er at barnene skal ha det best mulig. Det kommer bestandig først. Og derfor tenker jeg at da er jeg ikke redd for å gjøre sånne ting. Altså jeg kan godt ta vanskelige samtaler med foreldre uten å tenke over at det får noen konsekvenser. Jeg er veldig tydelig på at det er barna jeg vil det beste for. Jeg er ikke ute etter dere som foreldre, jeg er ute etter

barnets beste. Så da som regel forstår alle foreldre det. Så jeg har mange sånne saker oppgjennom tiden hvor andre tenker "Å herregud, hvordan gjorde du det?" men som regel er det bare positiv tilbakemelding på å tørre å ikke fokusere på de negative konsekvensene som det kan få.

Det kom tydelig fram at dette var en pedagog med lang fartstid, som følte seg trygg og sikker i sin rolle som fagperson. Hun stolte på sine egne avgjørelser og sto for dem. Videre lå fokuset hennes forankret i å være en god omsorgsperson for barna. Dette svaret står ikke som en motpol til hva de andre informantene fortalte, men heller som en alternativ tankegang. Informanten gjorde risikovurdering, og kom fram til at konsekvensen for barnet om informanten ikke meldte var større, enn konsekvensen for informanten selv om hun meldte. De andre informantene hadde også fortalt at de fokuserte på at deres ansvar lå i å gjøre det som var best for barna, selv om de bekymret seg for konsekvenser.

Svaret til informant 5 samsvarte med informant 3 sin tankegang i henhold til å stole på egen kunnskap, se det fra et faglig standpunkt og å kunne stå for det om man tok feil:

Nei, aldri i forhold til meg selv. Det er jo i forhold til min utdanning og min opplæring så er det jo bedre å handle med en gang og så heller si beklager etterpå, enn å ikke gjøre det. Så for min egen del så ser jeg ikke sånn konsekvenser for meg. Men man tenker jo litt på barn og voksne, i forhold til om det ikke skulle være sant. Og i forhold til om det skulle være sant.

Jeg spurte oppfølgende om informantene mente at bekymringen var feil, da hun sa "i forhold til om det ikke skulle være sant". Hun forklarte at hun var klar over at det var negative konsekvenser for familien om mistanken viste seg være feil:

Det er jo klart at det er fort det der: om de får barnevernet på besøk og sånne ting så vil jo det prege dem også. Og da spesielt også om det er feil. Det er jo kjempe bra å få barnevernet på besøk om det viser seg å være overgrep, og barnet trenger hjelp. Men det kan jo være litt ødeleggende også, om det viser seg å være feil, tenker jeg.

5.6.1 Positive konsekvenser.

En av informantene framsto tydelig bekymret for konsekvenser, og fortalte at hun hadde sittet mye hjemme og nærmest panisk fokusert på konsekvenser. Hun var allikevel den første som direkte nevnte en mulig positiv konsekvens:

Men hvordan skal jeg kunne se de foreldrene i øynene igjen hvis det ikke er noe. Og samtidig, hvis det er noe, så får de straffen sin! For det er jo også en konsekvens, da har vi på en måte tatt vare på ungen.

Hun mente det å beskytte barnet kunne ses på som en positiv konsekvens av å sende bekymringsmelding. Dette var en fin og positiv vinkling, i motsetning til de fleste andre konsekvenser som ble ansett som kun negative. Informant 1 kom også etter hvert med en refleksjon om positive konsekvenser som var uventet:

Det positive er jo at du får et mye tettere samarbeid med barnet fordi at du er så nært det hele tiden. Og det har du ikke mulighet til ellers i hverdagen, å være sånn en-til-en over så lang tid. Så du blir veldig knyttet opp mot det, du blir mye bedre kjent og det er jo positivt.

Denne vinklingen kom overraskende på meg, og var et spennende poeng. Informanten så at det å ha tettere oppfølging med barnet under observasjon ga henne en unik mulighet til å bli kjent med barnet. I en hverdag hvor det ellers ikke var tid til lengre perioder med en-til-en kontakt, var dette noe positivt som kom ut av å følge opp en bekymring.

Det framsto tydelig at konsekvenser var noe informantene hadde tenkt og reflektert mye over. To informanter forventet at barnehagen som arbeidsplass ville være der for dem som støtte om det skulle bli konsekvenser eller om de trengte oppfølging. To av informantene sa de ikke tenkte på konsekvenser i henhold til personlige følger. De fokuserte på sitt ansvar og plikt, og at dette ble gjort som en fagperson, ikke som privatperson. Men selv om disse to informantene sa de ikke lot seg hindre eller påvirke av personlig konsekvenser, uttrykte de fortsatt en forståelse for det å frykte konsekvenser. De nevnte flere konsekvenser de forsto at pedagogisk personale tenkte over, men påpekte igjen at de mente det plikten overgikk konsekvensene.

5.7 Refleksjoner i ettertid

All erfaring er læring. Erfaringer bringer inn ny kunnskap, former eller endrer hvordan vi tenker og forstår fenomener. Derfor var det interessant å finne ut om og hvordan informantene følte deres erfaringer hadde formet dem og hva de hadde lært av den. Hadde de en annen tilnærming i møtet med nye bekymringer eller endret tankegang, enn før erfaringen?

Innledningsvis til temaet spurte jeg informantene om det var noe de ønsket de hadde gjort annerledes, med tanke på erfaringen. To av informantene svarte at de ikke ville ha gjort noe annerledes, de følte saken ble løst fort og greit, fra barnehagens side. De andre

informantene svarte at de ønsket de hadde handlet annerledes. Informant 1 og 2 svarte at de ville ha meldt saken tidligere. Informant 2 sa:

Meldt det tidligere tror jeg. Ikke ventet så lenge. Det gikk så lenge og var liksom så usikker. Hadde vi meldt det tidligere, når utfallet ble som det ble. Hadde vi meldt det tidligere hadde vi fått beskjed om at det her er ingenting, da hadde vi kanskje ikke vært så ilter på foreldrene.

Også informant 1 uttrykker at hun skulle ha meldt tidligere:

Jeg ville nok meldt det tidligere. Men vi fikk det [saken] liksom over med beskjed om "sånn skal vi gjøre det", og det hadde de [ansatte på den forrige basen barnet gikk på] fått beskjed om fra Barnehuset, og det var "ikke noe å melde" nå. Men det kommer jo an på hva man tenker at målet er: Å få en straffesak eller å få avsluttet?

Det informanten beskrev var at barnets sak hadde vært diskutert på den forrige basen barnet gikk på og hos Barnehuset, hvor saken var ansett som ikke alvorlig nok til å meldes.

Informanten reflekterte dog over dette, med spørsmålet om hva målet var, å få en straffesak eller å få det avsluttet. Her ønsket jeg sterkt i ettertid at jeg hadde spurt et oppfølgingsspørsmål på hva informanten mente med dette utsagnet. For det kan tolkes på minst to måter: Å få avsluttet bekymringen, altså avslutte oppfølging, observasjon og dokumentering av barnet og henlegge saken. Eller å få avsluttet de seksuelle overgrepene hun følte seg sikker på barnet ble utsatt for. Informanten hadde tidligere fortalt at de uttalelsene barnet kom med, var så beskrivende av en voksen seksuell situasjon og med detaljer barnet var alt for ung til å skulle ha kunnskap om. På dette grunnlaget var hun så sikker som hun kunne bli, mente hun, på at det måtte sendes bekymringsmelding. Det kan tolkes som at informanten hentyder at hun meldte saken senere enn ønsket, fordi hun følte seg hindret av tidligere beskjeder fra barnets forhenværende base og Barnehuset.

Den siste informanten, som hadde det inntrykket at bekymringsmeldingen hun meldte ble henlagt fordi barnehagestyreren og representanten fra barnevernet personlig kjente hverandre og familien meldingen omhandlet, svarte følgende på spørsmålet om hva hun ville gjort annerledes:

Ja, absolutt. Jeg ville ikke kontaktet min egen styrer, jeg ville ha gått direkte til barnevernet. (...) Sånn at det kom noen utefra og grep inn, så ja. Jeg tror ikke det skjer sånn i dag, det tror jeg ikke. Og hvis det gjør det så er jo det en skandale, at i små

kommuner at det fortsatt går på bekjentskap og venner av familie og venner, at det er det som styrer hvordan en sak drives.

Hun ønsket, i lys av det hun visste i dag og hvordan sakens utfall ble, at hun hadde kontaktet barnevernet på egenhånd uten samarbeid med egen barnehagestyrer. Informanten påpekte at hun regner med det ikke foregår slik lengre, og har tidligere uttalt at hun nå har gode erfaringer med sitt lokale barnevern. Men informanten sitter fortsatt igjen med en følelse av å ha sviktet barna, fordi saken ble henlagt. Når jeg spurte oppfølgingsspørsmålet om det var noe hun angret på i ettertid, kom det klart fram hvor emosjonell denne opplevelsen var for henne:

Jeg vet ikke. Det blir... jeg blir... nå jeg blir litt preget av det. For jeg kjenner jo på det at jeg har sviktet de ungene. Liksom, nå kommer jeg tilbake til den saken igjen. Hvis det er noe jeg anger på så er det jo at jeg ikke kjempet videre med den saken. Kanskje jeg skulle ha kjempet den videre og gitt blaffen i hva styrer og barnevernet der ute sa. Og tatt kontakt med barnevernet i Tromsø, det er det jeg skulle gjort. Men jeg fikk veldig sånn tydelig tilbakemeldinger på at de hadde gjort det som kunne gjøres, og det her er ingenting, saken er henlagt. Så kanskje... for den kommer opp til meg i blant den saken der. At jeg har egentlig sviktet de ungene der. Og at jeg ikke kjempet den videre. Om det hadde vært mulig det vet jeg ikke. Men jeg skulle kanskje ha prøvd, mer enn jeg gjorde.

Informanten tok her en lang pause, hvor jeg så at hun tenkte. Jeg lot henne tenke uten å stille oppfølgingsspørsmål eller et nytt spørsmål. Etter en stund fortalte hun videre:

Ellers føler jeg at jeg gjorde alt det jeg kunne gjøre, utfra de forutsetningene jeg hadde og den kunnskapen jeg hadde om hva jeg skulle gjøre. Jeg gjorde alt jeg skulle gjøre, men kanskje kunne jeg ha gjort noe mer. Det er ganske ille, når jeg tenker tilbake på det. Av og til, en sjelden gang, så treffer jeg på de ungene igjen i noen sosiale sammenhenger. Og jeg opplever at jeg ser inni dem at det er noe som har skjedd. Den eldste av de ungene var så stor at det hun er utsatt for, det sitter nok i henne. Mens den yngste av dem var kanskje så ung. Og hvis det at denne saken kom opp stoppet det, så kan det hende at det var nok til at det ikke skjedde noe mer. At det barnet ikke har så veldig mye opplevelser som det kan huske av det. Men den eldste, hun husker nok, tror jeg. Jeg synes jeg ser det, men det er jo fordi det sitter sånn i meg, akkurat det der.

Informanten ble tydelig preget av å tenke og reflektere over hendelsen og barna igjen. Selv mange år etter når hun møtte på barna følte hun at hun kunne se det på dem, at de hadde blitt utsatt for seksuelt overgrep. Hun påpekte at hun forsto at det nok kom av at erfaringen satt så hardt i henne og at hun hadde følt sterkt at hun sviktet barna ved å ikke handle annerledes eller kjempe hardere. Under intervjuet merket jeg at å spørre informanten spørsmål om anger muligens følte som et kritisk spørsmål for henne, men hun delte sin selvkritikk. Informanten ble tydelig emosjonelt preget av å dele denne erfaringen. Derfor valgte jeg å ikke stille flere oppfølgingsspørsmål, for å ivareta etiske retningslinjer og ikke å utsette informanten for mer press enn nødvendig. Informanten hadde også svart meget utdypende, så det framsto ikke nødvendig heller.

De andre informantene svarte at de angret på at saken ikke ble meldt tidligere, men også at de ikke hadde fulgt opp saken nøyere etter at den var meldt til barnevernet. Informant 4 svarte "(...) jeg angret på at ikke hele barnehagen fulgte opp saken og vi ikke fikk vite hvor det gikk og hva som skjedde. Det synes jeg var litt dumt". Informanten uttrykte at hun savnet å få vite hva som skjedde med saken og barna, etter at det var meldt til barnevernet. Også informant 1 ønsket at de hadde fulgt opp saken mer, og rett og slett mast mer på barnevernet, men det var for å få gang i eller avsluttet saken:

Ikke som jeg angret på, men man skulle jo gjerne hatt at det hadde gått fortere. At man skulle ha maset mer, på barnevernet. For den lå dø lenge den saken før den ble avsluttet. Det er jo selvfølgelig ikke en ønskesituasjon. Vi hadde de papirene vi trengte til å melde og vi hadde gjort det riktig, men den skulle vært avslutta før, på et vis.

Også informant 2 uttrykte anger for å ikke fått meldt saken og fått den avsluttet tidligere:

Ja, at vi brukte så lang tid. Vi skulle ha bare, holdt på å si, når vi på en måte begynte å tenke at det her kunne være noe mer enn litt kranling hjemme så skulle vi bare ha gjort noe med det, på en måte fått avslutta.

Det framsto at informantene i hovedsak følte anger for å ikke ha meldt bekymringsmeldingene tidligere, og på at de ikke fulgte saken opp hos barnevernet for å få saken avsluttet eller få informasjon om hvordan saken lå an. Disse funnene samsvarer med svarene informantene ga på erfaringene med barnevernet, og andre studier (Backe-Hansen, 2009; Hauset et al., 2015) som har funnet et ønske om et barnevern som følger sterkere opp med tilbakemeldinger. En av mine informantene kjente veldig på anger, og skulle ønske at hun hadde gjort ting annerledes eller kjempet mer for at bekymringsmeldingen ikke ble

henlagt. Å angre på at de ikke meldte sakene tidligere, ligger muligens i etterpåklokskap. Nå som informantene visste utfallet av bekymringsmeldingen, så de klarere om meldingen burde vært sendt tidligere. Men alle informantene beskrev at de fikk veiledning eller sendte bekymringsmelding, når de hadde utført nødvendige observasjoner og oppfølginger. Det er heller ikke barnehagens plikt å følge opp saken etter melding, det er barnevernets plikt. I Barnevernloven (1992) § 6-7 a fastslår at barneverntjenesten skal gi en generell tilbakemelding til den som sendte bekymringsmeldingen, innen tre uker etter meldingen ble mottatt. Meldingen skal bekreftes mottatt, og om meldingen kom fra noen som går under opplysningsplikten skal barnevernet også opplyse om det har blitt opprettet undersøkelsessak. Om det opprettes undersøkelse, skal den offentlige instansen, her barnehagen, få ny tilbakemelding på om undersøkelsen er avsluttet og henlagt, eller om saken følges opp videre.

Jeg spurte noen av informantene oppfølgingsspørsmålet om de følte de i ettertid hadde forstått noen signaler hos barnet som kunne tyde på seksuelt overgrep, når de visste mistanken kunne dreie seg om seksuelle overgrep. Dette ble gjort fordi mange av informantene uttrykte at de følte seg usikker på å se og tyde tegn og signaler. Informant 2 svarte: "Nei, jeg tror ikke det var noen ... for det var så vagt, alt var så vagt". Også informant 1 svarte at hun ikke følte hun identifiserte noen signaler i ettertid: "Ikke som jeg har sett. Nei, jeg tror ikke det er noe vi har sett i ettertid som vi ikke allerede koblet opp mot form for overgrep". Informant 4 reflekterte over hvordan barnets atferd framsto for henne:

Tror ikke det. Hun var glad, hun var tillitsfull, akkurat like glad som når overgriperen hentet henne som når noen andre hentet henne. Hun hadde liksom ingenting. Har virkelig prøvd å vri hodet mitt på den, men det er også lenge siden. Klarer ikke å huske noe som skulle tilsi at hun ikke hadde det bra. Og i tillegg til overgrep, så var det mye rus i hjemmet også, som vi heller ikke så. Og det er trasig. Det sier jo bare hvor viktig det er, og hvor viktig kursing er. At man er ekstra bevisst på hva man skal se etter, uten at man skal være nødt til å tenke seg om. Man skulle vært så skolert at man så forandringen med en gang. Det er jo ikke alle barn som bare blir trist, tydeligvis. Eller lei seg.

Informanten reflekterte over at de ansatte hverken hadde sett tegn hos barnet som tydet på seksuelle overgrep eller rus og omsorgssvikt i hjemmet. Hun snakker om det at ikke alle barn viser negative tegn, ved å bli lei seg eller trist. Her påpekte informanten viktigheten av kursing om å avdekke seksuelle overgrep. Her merket jeg meg at informanten selv fastslo at

hun slet med å huske hendelsen konkret, og at det her kunne være informasjon som har gått tapt i løpet av årene.

Som en avrundning på refleksjon spurte jeg informantene om de følte de kom til å møte nye bekymringer annerledes nå, sett i lyset av erfaringen. Informant 3 fortalte at hun nå melder oftere enn før, og heller en gang for mye enn for lite:

Ja, absolutt. Jeg er faktisk sånn at jeg har i senere tid så har jeg faktisk, uten å tenke meg om en gang, meldt direkte bekymringsmelding til barnevernet. Selv om den som kanskje burde har gjort det, den som kanskje var den nærmeste pedagogiske lederen mente at nei, la oss se, så har jeg meldt det allikevel. Fordi jeg mener det må meldes. At man kjenner foreldrene så godt er ikke et godt grunnlag, for meg. Så, nesten sånn at jeg melder nok kanskje bekymringsmeldinger oftere enn mange andre gjør. Men med rette. De gangene jeg har gjort det har jeg bare fått gode tilbakemeldinger om at det er godt at jeg gjør det, ja. Så ja, det har nok endra meg på den måten at jeg har blitt (...) mye mer bevisst på å melde en gang for mye enn en gang for lite.

Informant 1 beskrev at hun følte alle saker nok endret henne. "Ja. Jeg tror at alle saker hvor du melder eller mistenker endrer det. Men uavhengig av det, så er det en del av jobben, hva enn vi måtte tenke og mene om det, så er det en del av jobben". Informant 2 svarte at hun følte det var lettere å kontakte barnevernet og Barnehuset nå, etter erfaringen:

Jeg tror det. For litt av det å ta kontakt med barnevernet og Barnehuset og det her, er litt skummelt. Men det var faktisk ikke det. Men det er også litt sånn skapt av media. Sant, barnevernet kommer og røsker med seg ungene fra skolen og hjem og hus og hytte og båt, og drar dem med seg og hyling og skriking. Ikke sant, så blir man sånn "enn hvis de kommer, enn hvis de gjør sånn?" Men de gjør jo faktisk ikke det. Ikke i alle tilfeller.

Informanten påpekte også at hun hadde fått endret sitt syn på barnevernet generelt, slik hun følte de ble framstilt i media. Informantene kom med ulike endringer de følte var et resultat av erfaringen. En informant meldte oftere, og hun sendte meldingene selv, om hennes leder eller barnehagestyrer mente bekymringsmeldingen ikke var nødvendig å sende. Informant 1 mente hun tilrettela mer for at barn skulle kunne fortelle om seksuelle overgrep, og for å utføre observasjoner.

5.8 Avsluttende kommentarer fra informantene

Som avslutning på intervjuene ble informantene spurt om de hadde noe de ønsket å ta opp selv. Flere av informantene benyttet muligheten til å fortelle at de følte det var et stort behov for sterkere fokus på temaet barn og seksuelle overgrep. Informant 5 oppsummerte det fint slik: "Jeg tenker at man skal ikke være redd for å prate om det, og drøfte det. Med å tie det vekk så glemmer man det litt. Men hvis man prater om det og er bevisst så er man ikke redd om den dagen skulle komme". Informant 2 uttrykte at hun syntes at det var skremmende å vite hvor mange barn som blir utsatt for seksuelle overgrep:

Det at vi burde lære mye mer om det, ha mye mer om det. Det at det er så vanlig er ganske skremmende. For en tid tilbake hørte jeg at det var 2 av 10, eller 20 barn, opplever seksuelle overgrep. Det er mange! Så på en måte, den er ekkel. Og så klarer ikke vi å se det. Hvis jeg ser på de ungene vi har nå? Så kan jeg ikke med hånda på hjertet si at jeg mistenker noen av foreldrene. (...) For mange år siden, når jeg jobbet på storbase, så hadde vi ei jenta inne hos oss. Og mange år etter at hun sluttet fikk vi vite at faren misbrukte henne mens hun gikk hos oss. Og vi ante det ikke! Det var aldri oppe som et tema engang! Og det er ganske trasig å vite i etterkant. Blir aldri å glemme det. Det er litt skummelt at man ikke ser det, når det er så mange som blir utsatt for det.

Også informant 1 fortalte at hun mente det burde være et større fokus og kunnskap på temaet:

Vi trenger mer fokus på det, rett og slett, og mer tid på det. (...) Hovedsakelig å lære opp de ansatte, for ungene de forteller hele tiden om både det ene og det andre, men om vi ikke fanger det opp og ikke er god nok å høre etter når de snakker med oss, så hjelper det ikke at de forteller aldri så mye.

Informant 3 tok opp at hun mente det aller viktigste var at det pedagogiske personalets fokus alltid lå på å gjøre det som var best for barnas.

Jeg tenker at det er viktig at barn har voksne rundt seg som er der for deres del, som ikke er der for sin egen del. Altså, barn har krav på voksne som virkelig bryr seg om dem og vil deres beste i alt. Som aldri setter sine egne behov foran barnas behov. Og hvis sånne her type saker som det du undersøker, altså hvordan jobber vi i forhold til seksuelle overgrep, så er det så viktig at vi som er ansatt i barnehage skjønner at vi må aldri stoppe opp og prøve å finne grunner til at det er ingenting. Vi må bestandig tenke at ja, er det en mistanke så er det en mistanke. Og da får noen andre finne ut om det

har skjedd noe. Vi må for barnas del gjøre det. Og det har vært et sånt hovedfokus for meg, og det gjelder egentlig alt jeg gjør i barnehagen. At barnet kommer alltid først. Jeg kan glemme av møter, og levere inn papirarbeid for seint, og alt mulig, og sånn har jeg gjort bestandig gjennom hele min karriere som pedagog. Det er ikke så viktig for meg, som at barna skal ha alt.

Hun mente at den øverste prioriteringen for pedagoger alltid må være barna, og at hun selv hadde hatt det som mål i sitt arbeid som pedagog. Videre reflekterte informanten over hvordan en god relasjonen mellom ansatte og barna er nøkkelen til å oppdage seksuelle overgrep:

De som jobber med barn må være nøye på alt for barna. Ellers så ser man ikke de her tingene. Da kommer ikke tett nok innpå barna. For når du gir mye av deg selv, så gir barna like mye av seg selv tilbake. Og da kommer du tett innpå dem, du ser ting. Du ser litt på en måte inn i sjelen på barnet og de gjør det samme med deg, ergo tør de kanskje å åpne seg for deg. Du ser ting, og du ser samspillet de har med foreldrene sine. Med å være nær med barna så skaper du også et nært samspill med foreldrene veldig ofte, og da ser du ting. Du vil oppdage de bekymringene på et tidlig stadie, tror jeg. Og du vil kunne kompensere for de tingene som kanskje kunne ha skjedd, eller før det skjer. Det er liksom alfa og omega. Skal man jobbe i barnehage og spesielt med det ansvaret man har som pedagogisk leder, så må man gi av hele seg. Ellers så skal man ikke være der. Det er ikke en plass man bare jobber for å heve lønn og gjøre pliktene sine.

Dette var et fin refleksjon over det å arbeide som pedagogisk personale og en fin note å avslutte intervjuanalysen på. For det er ingen tvil at det å arbeide i barnehage er en krevende jobb, med utfordringer og mye ansvar. Og hver eneste informant ytret et ønske om større fokus på temaet barn og seksualitet, at det snakkes mer om og økt kunnskap om temaet.

6 Konklusjon

Her har jeg trukket fram hovedfunnene som besvarer studiens problemstilling. Formålet med denne studien var å få innsikt og forståelse for hvilke erfaringer det pedagogiske personalet i barnehager hadde rundt barn og seksuelle overgrep, og å sende bekymringsmelding. Og i lys av disse erfaringene hvilke vurderinger de gjør, hvilke risikovurderinger de gjør og refleksjoner rundt deres kunnskap og ansvar. Problemstillingen var som følger: **"Hvilke tankemessige refleksjoner og erfaringer har det pedagogiske personalet i barnehagen, når det gjelder å melde fra til barnevernet ved mistanke om seksuelle overgrep?"**. De fire forskningsspørsmålene ble benyttet i utarbeidelsen av intervjuguiden og i analysen av dybdeintervjuene for å plassere og kategorisere svarene fra informantene for å besvare problemstillingen.

Det pedagogiske personalet hadde generelle kunnskaper på å fange opp signaler hos barn som vekker bekymring, men var mer usikker i å se hvilke signaler som var knyttet spesifikt mot seksuelle overgrep. Selv om informantene hadde teoretisk kunnskap om signaler, slet de med å omgjøre det til praktisk kompetanse. Når det kom til å snakke direkte med barn om seksuelle overgrep kom det fram at dette var informantene meget usikker på og syntes det var ubehagelig. Spesielt når det handlet om barn på 0-3 år framsto informantene som meget usikre, på grunn av barnas manglende verbale språk. I tillegg er signalene som peker direkte mot seksuelle overgrep svake og få, som gjorde det vanskelig for informantene å identifisere. Disse resultatene samsvarer med aktuell forskning nevnt gjennom drøftingen, og funnene av ulike tiltak fra dokumentanalysen. Det pedagogiske personalet hadde generelt kunnskaper om seksuelle overgrep og avdekking. Men virket å ha vansker med å anvende den teoretiske kunnskapen praktisk, og vurderte sin egen kompetanse lavere enn kunnskapen.

Barn og seksuelle overgrep har ikke fått nok fokus, hverken i utdannelsene knyttet til barnehagepersonalet eller i kursing og kompetanseheving arrangert av arbeidsplassen. Dette påpekte informantene ved flere anledninger i intervjuene, og det samsvarer med det jeg fant i dokumentanalysene. Barn og seksuelle overgrep har ikke vært dekket godt nok i utdannelsene og rammeplanen. Nå ser det ut til å være et langt større fokus på barn og seksuelle overgrep både i utdannelser og i barnehager. Jeg fant flere gode tiltaksplaner i dokumentanalysen for å forbedre fokuset, konkretisere lover og retningslinjer, i tillegg til et krafttak på kunnskapshøving. Blant annet har barnehagelærerutdannelsen fått inn konkrete punkter om å avdekke og forebygge seksuelle overgrep.

Barnehagehverdagen preges av rutiner, men det kom tydelig fram av datamaterialet at det manglet konsise rutiner rundt å snakke med barna om seksuelle overgrep. Flere av informantene forsøkte å ta opp kropp, seksualitet og seksuelle overgrep med jevne mellomrom i hverdagsrutiner med barna, men det var ingen retningslinjer på det. Det ble beskrevet som at samtalene skjedde spontant og uten fastsatte rutiner. I dybdeintervjuene kom det også fram at informantene brukte observasjon og dokumentering som hovedmetode på å følge opp bekymringer hos barn. Men som de selv påpekte, var dette meget tids- og ressurskrevende. Noen av informantene hentydet at det i hverdagen ikke var nok tid og ressurser til tilfredsstillende samhandling med hvert enkelt barn. Dette vil naturlig nok påvirke kvaliteten og mengden av observasjoner personalet kan gjennomføre.

Når informantene reflekterte over hvilke risikovurderinger de gjorde og hvilke konsekvenser de la vekt på, kom det fram at risikovurderingene generelt gjorde dem usikker i avgjørelsen, men hindret dem ikke i å sende bekymringsmelding. I prosessen om å sende bekymringsmelding til barnevernet ble spesielt konsekvenser for samarbeidet og forholdet til foreldrene, engstelse for å ta feil i mistanken og personlige konsekvenser vektlagt. Disse funnene stemmer med annen forskning nevnt i drøftingen, og tyder på at disse risikofaktorene har stor betydning. Samtidig framsto informantene meget bevisst på at barnas sikkerhet og velvære kom først, uansett personlig risiko. Men risikovurderingene gjorde dem usikker, og kan tolkes til at de ventet lengre enn ønskelig med å sende bekymringsmeldingene. Informantene uttrykket alle at de i ettertid ønsket de hadde meldt bekymringsmeldingene inn tidligere. Men informantene unnlot ikke å sende bekymringsmeldinger. Deres refleksjoner over eget ansvar, kunnskap og risikovurderinger framsto som overveide og bevisste. Men risikovurderingene virket å gjøre dem mer usikker i meldingsprosessen.

Informantene beskrev et godt samarbeid med kollegaer. De ansatte på basene delte sine bekymringer med andre ansatte, slik at disse var informert og kunne delta i observasjonene. Informantene brukte sine medansatte som kilde til kunnskap, diskutere bekymringer og ta avgjørelser i fellesskap. De følte de fikk god støtte fra kollegaer, barnehagestyrer og følte seg ikke alene med bekymringene og det å sende bekymringsmelding. Å ikke føle seg alene i denne prosessen er en enorm styrke, og informantene virket takknemlig for det gode samarbeidet, spesielt når de fryktet store personlige konsekvenser som følge av en bekymringsmelding. Samtidig som informantene forteller om et støttende miljø fra kollegaer og barnehagen, sier de også tydelig ifra om at kunnskapstilegnelsen hverken har skjedd i regi av arbeidsplassene eller utdannelsen. Et av det

største dilemmaene som kom fram av datamaterialet, var at informantene ytret et intenst ønske om økt kunnskap, samtidig som de fortalte at kursing i regi av arbeidsplassen var fullstendig fraværende. Temaet barn og seksuelle overgrep blir heller ikke tatt opp i regi av arbeidsplassene, utenom ved nye retningslinjer eller større overgrepssaker i media. Dermed kan man stille spørsmål om miljøet gir tilfredsstillende støtte til det pedagogiske personalet? At informantene uttrykte sterk bekymring for konsekvenser tolker jeg som et tegn på at personalet trenger mer støtte og oppfølging fra arbeidsplassen sin. De trenger informasjon og kunnskap om prosessen, sine rettigheter som melder og hvilken støtteapparater de har tilgjengelig for å gjøre meldingsprosessen mer overkommelig og mindre avskrekkende.

Det informantene ofte kommenterte på i forbindelse med erfaring og samarbeid med barnevernet, var oppfølging. De følte at sakene forsvant, enten ved at meldingen ble henlagt uten oppfølging og involvering av barnehagen og dens ressurser. Eller at saken ble liggende for lenge hos barnevernet uten å bli avsluttet. Spesielt i tilfeller hvor barna sluttet i eller byttet barnehage, savnet informantene oppfølging. Manglende tilbakemelding fra barnevernet skader forholdet og samarbeidet mellom barnevernet og barnehagens ansatte (Backe-Hansen, 2009). Erfaringene til informantene beskriver et meget godt samarbeid og kommunikasjon mellom de ansatte på basene, men personalet savner sterkere oppfølging og informasjon fra barnevernet og Barnehuset.

Konklusjonen er at informantene hadde noe mangelfull kunnskap og kompetanse for å oppdage og håndtere mistanke om seksuelle overgrep. Temaet var ikke på dagsorden og informantene ytret et sterkt ønske om mer kursing og kompetanseheving. Det pedagogiske personalet trenger sterkere, mer konkret oppfølging og støtte fra både arbeidsplass og barnevernet, som kom tydelig fram av risikovurderingene og erfaringene deres med barnevernet.

6.1 Avsluttende kommentar

Målsettingen med denne studien var å rette oppmerksomheten og vekke interesse rundt temaet barn og seksualitet, slik fenomenet oppleves og forstås av det pedagogiske personalet i barnehagen. Datamaterialet fra intervjuene og drøftingen ga meg sammenfattet et innsyn deres beskrivelse av fenomenet. Det var et tydelig behov og ønske om kunnskaps- og kompetanseøkning. Hvilken kunnskap det pedagogiske personalet har, som er de som skal fange opp barnas signaler, er hovedkomponent til å øke antallet barn utsatt for seksuelle overgrep som blir oppdaget. Og det slik jeg ser det, er første steg i prosessen kunnskaps- og kompetanseøkning blant de ansatte. Opplæring i hvordan anvende denne kunnskapen konkret

praktisk vil øke kompetansen, og på sikt øke antall barn som blir avdekket for seksuelle overgrep.

Forslag til videre arbeid med temaet og forskning ligger i hvordan skal behovet for kunnskap dekkes. Bør det komme sterkere og mer konkret inn i utdannelsene? Hvordan får man økt kunnskapen hos ansatte som er ufaglærte, som utgjør en stor andel av barnehageassistentene? Bør arbeidsplassen, altså barnehagen, tilby og gjennomføre kurs for sine ansatte. Eller bør man opprette tverrfaglige samarbeid for opplæring mellom barnehagene og etatene med spesialfaglærte som barnevernet, Barnehuset, RVTS¹, SMISO² og NKVTS³.

En annen vinkling som kunne være interessant er å gjennomføre en studie med feltobservasjon i barnehagen. Hvordan fordeles tiden og ressursene til de ansatte, og deretter hvordan kan man organisere realistisk tiltak for at de ansatte kan tilbringe tilfredsstillende tid en-til-en med barna, som gir mulighet til å oppdage bekymringer. Sist og ikke minst, utvikling av et sterkere støtteapparat for det pedagogiske personalet. Opplæring i hvilke arbeidsmetoder de kan benytte seg av som verktøy og spesielt hvordan anvende dem praktisk. Dette vil kunne øke deres tiltro til egen kunnskap, og minske frykten for å ta feil.

---

¹ Regionalt ressurscenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging.

² Senter mot incest og seksuelle overgrep.

³ Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Litteraturliste

- Aase, T. H. & Fossåskaret, E. (2007). *Skapte virkeligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Alnes, J. H. (2015, 12. mai). Hermeneutikk. I *Store norsk leksikon*. Hentet 3. oktober 2016 fra: <https://snl.no/hermeneutikk>
- Andersen, M. & Torsøe, M. (2015, 19. november.) Barn har laget kunst om de vanskelige temaene. *NRK*. Hentet 24. oktober 2016 fra: <https://www.nrk.no/troms/barn-har-laget-utstilling-om-de-vanskelige-temaene-1.12662844>
- Backe-Hansen, E. (2009). *Å sende en bekymringsmelding – eller la det være? En kartlegging av samarbeidet mellom barnehage og barnevern*. (NOVA notat 6/09). Hentet 17. oktober 2016 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rapport-a-sende-en-bekymringsrapport---e/id578891/>
- Baklien, B. (2009). Skole, barnehage, barnevernstjeneste – bilder av «de andre» hindrer samarbeid. *Tidsskriftet Norges barnevern 2009* 86(4): 236-244. Oslo: Universitetsforlaget.
- Barnehageloven. Lov 17. juni 2005 om barnehager. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-64?q=barnehageloven>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2006). *Opplysningsplikt til barnevernet og barnevernets adgang til å gi opplysninger*. Hentet 29. mai 2016 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/opplysningsplikt-til-barnevernet-og-barn/id88436/>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2014, 29. september). *Hvordan arbeider barnevernet?* Hentet 25. oktober 2016 fra: <https://www.regjeringen.no/no/tema/familie-og-barn/barnevern/ansvarsfordeling-i-barnevernet1/barnevernets-oppgaver/id415354/>
- Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2014-2017, 9. desember). *En god barndom varer livet ut. Tiltaksplan for å bekjempe vold og seksuelle overgrep mot barn og ungdom (2014-2017)*. Hentet 02. Oktober 2016 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/Tiltaksplan-for-a-bekjempe-vold-og-seksuelle-overgrep-mot-barn-og-ungdom-2014-2017/id2344450/>

Barnevernloven. Lov 17. juli 1992 om barneverntjenester. Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1992-07-17-100?q=barnevernsloven>

Bratterud, Å. & Emilsen, K. (2011). *Små barns rett til beskyttelse. Utvikling av tiltak for å styrke barnehageansattes kompetanse om vold og overgrep mot små barn.* (NTNU Rapport 18/2011). Hentet 2. oktober 2016 fra:

<https://samforsk.no/Sider/Publikasjoner/Sm%C3%A5-barns-rett-til-beskyttelse.aspx>

Bunkholdt, V. & Sandbæk, M. (2013). *Praktisk barnevernsarbeid.* (5. Utg.). Oslo: Gyldendal Akademisk.

Drugli, M. B. (2008). *Barn som vekker bekymring.* (2. Utg.). Oslo: Cappelen Akademiske Forlag.

Evenstad, R. (2010). Begrepsforvirring om basebarnehager. *Tidsskrift for førskolelærere nr. 1/2010.* Hentet 24. oktober 2016 fra:

https://www.utdanningsforbundet.no/PageFiles/102488/FS_nr_1_10/Fs_1_10_web_26-27.pdf

Friskolelova. Lov 4. juli 2003 om frittstående skolar. Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-07-04-84?q=friskoleloven>

Forskrift om rammeplan for barnehagelæreutdanning. Forskrift 4. juni 2012 nr. 475 om rammeplan for barnehagelærerutdanning. Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2012-06-04-475>

Forskrift om politiattest i barnehage. Forskrift 11. november 2015 nr. 1285 om politiattest i barnehage. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2015-11-11-1285>

Halvorsen, B. (2013). Muligheter og begrensninger i samarbeid når barnehage er tiltak. I Å. Bratterud & K. Emilsens (Red.) *Barnehagen som barneverntiltak. Samarbeid mellom barnehage og barnevernstjeneste.* (NTNU Rapport 23/2013: s. 27-33). Hentet 27. oktober 2016 fra: <http://www.ntnu.no/documents/10293/5ac928e2-8432-48cb-9010-e36184e9650c>

Haugen, R. (2008). Påvirkningsfaktorer: risikofaktorer versus beskyttelsesfaktorer. I R. Haugen (Red.) *Barn og unges læringsmiljø 3 – med vekt på sosiale og emosjonelle vansker* (s.43-72). Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Haugset, A. S., Nilsen, R. D. & Haugum, M. (2015). *Spørsmål til Barnehage-Norge 2015*.

(TFoU-rapport 2015:19). Hentet 31. august 2015 fra:

<http://www.udir.no/globalassets/filer/tall-og-forskning/forskningsrapporter/sporsmal-til-barnehage-norge-2015.pdf>

Helsekompetanse. (2015). *Vold og seksuelle overgrep mot barn*. Hentet 14. juli 2016 fra:

<http://helsekompetanse.no/kurs/vold-og-seksuelle-overgrep-mot-barn>

Justis- og beredskapsdepartementet. *Et liv uten vold. Handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2014-2017*. Hentet 20. oktober 2016 fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/et-liv-uten-vold/id733697/>

Justis- og beredskapsdepartementet. (2015, 24. juni). *Statusrapport for handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014-2017)*. Hentet 24. oktober 2016 fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/statusrapport-for-handlingsplan-mot-vold-i-naere-relasjoner-2014-2017/id2424889/>

Justis- og beredskapsdepartementet. (2016, 21. juli). *Statusrapport for handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2014-2017)*. Hentet 24. oktober fra:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/statusrapport-for-handlingsplan-mot-vold-i-naere-relasjoner-2014-2017/id2508084/>

Kirkengen, A. L. (2009). *Hvordan krenkede barn blir syke voksne*. (2. Utg.). Oslo:

Universitetsforlaget.

Kunnskapsdepartementet. (2006). *Lov 17. juni 2005 nr. 64 om barnehager (barnehageloven) med forskrifter og departementets merknader til bestemmelse*. (Rundskriv F-08/2006).

Hentet fra: <http://www.udir.no/globalassets/upload/barnehage/rundskriv/f-08-2006.pdf>

Kunnskapsdepartementet. (2011). *RAMMEPLAN for barnehagens innhold og oppgaver*.

Hentet 29. mai 2016 fra: [http://www.udir.no/laring-og-](http://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/barnehagens-innhold/rammeplan-for-barnehagens-innhold-og-oppgaver/)

[trivsel/rammeplan/barnehagens-innhold/rammeplan-for-barnehagens-innhold-og-oppgaver/](http://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/barnehagens-innhold/rammeplan-for-barnehagens-innhold-og-oppgaver/)

Kunnskapsdepartementet. (2016). *Forskrift om endring i forskrift 4. juni 2012 nr. 475 om rammeplan for barnehagelærerutdanning*. Hentet 12. august 2016 fra:

<https://www.regjeringen.no/contentassets/5690589f77e04e41ba8bf59039d9fded/barnehagelaererutdanning.pdf>

- Lassen, L. & Breilid, N. (2010). *DEN GODE ELEVSAMTALEN*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Lynggaard, K. (2010). Dokumentanalyse. I S. Brinkmann & L. Tanggaard (red.).
KVALITATIVE METODER Empiri og teoriutvikling (s. 153-164). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Mehren, E. (2016, 26. mai). Opprettholder straffen for mannen som foregrep seg på 15 barnehagebarn. *NRK*. Hentet fra: <https://www.nrk.no/troms/opprettholder-straffen-for-mannen-som-forgrep-seg-pa-15-barnehagebarn-1.12968992>
- Kunnskapsdepartementet. (2016). *Tid for lek og læring. Bedre innhold i barnehagen*. (Meld. St. 19. 2015-2016). Hentet 31. mars 2016 fra: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/meld.-st.-19-20152016/id2479078/>
- Mosdal, K. K. (2013). Samarbeid mellom barnehage og barnevern. Forutsetninger, utfordringer og muligheter. I Å. Bratterud & K. Emilsen (Red.). *Barnehagen som barnevernstiltak. Samarbeid mellom barnehage og barnevernstjeneste* (NTNU Rapport 23/2013 s. 53-59). Hentet 27. oktober 2016 fra: <http://www.ntnu.no/documents/10293/5ac928e2-8432-48cb-9010-e36184e9650c>
- Mossige, S. & Stefansen, K. (2007). *Vold og overgrep mot barn og unge. En selvrapporteringsstudie blant avgangselever i videregående skole*. (NOVA rapport 20/2007). Hentet 9. oktober 2016 fra: http://www.nova.no/asset/3059/1/3059_1.pdf
- Nasjonalt forskningsetisk komité for samfunnsvitenskap og humaniora. (2016, 27 april).
Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi. Hentet 7. oktober 2016 fra: <https://www.etikkom.no/forskningsetiske-retningslinjer/Samfunnsvitenskap-jus-og-humaniora/>
- Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. (2011). *Seksuelle og fysiske overgrep mot barn og unge. Kunnskapsstatus. Revidert 2011*. Oslo: NKVTS.
- Nilsen, V. (2008). Tiltaksmodeller med utgangspunkt i førstelinjetjeneste og andrelinjetjeneste. I R. Haugen (Red.) *Barn og unges læringsmiljø 3 – med vekt på sosiale og emosjonelle vansker* (s. 189-228). Kristiansand: Høyskoleforlaget
- Nilsen, V. & Vogt, A. (2008). Samarbeid om behandling eller tiltak. I R. Haugen (Red.) *Barn og unges læringsmiljø 3 – med vekt på sosiale og emosjonelle vansker* (s. 271-304). Kristiansand: Høyskoleforlaget

- Nordahl, T., Sørli, M. A., Manger, T. & Tveit, A. (2005). *ATFERDSPROBLEMER BLANT BARN OG UNGE*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Normann, E. K. (1993). *Barn og seksuelle overgrep*. Oslo: Ad Noram Gyldendal.
- Norges offentlige utredninger (2012). *Til barnets beste. Ny lovgivning til barnehagene*. NOU rapport 2012:1. Hentet 11. august 2016 fra:
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2012-1/id669113/?ch=1&q=>
- Ogden, T. (2008) Atferdsproblemer blant barn og unge. I A. L. Rygvold & T. Ogden (Red.), *Innføring i spesialpedagogikk* (s. 133-169). (4. Utg.) Oslo: Gyldendal Akademiske
- Opplæringslova. Lov 17. juli 1998 om grunnskolen og den vidaregåande opplæringslova. Hentet fra: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>
- Postholm, M. B. (2010). *Kvalitativ metode. En innføring med fokus på fenomenologi, etnografi og kasusstudier*. (2. Utg.) Oslo: Universitetsforlaget.
- Raundalen, M. & Schultz, J. H. (2006). *Krisepedagogikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Redd Barna. (u.å.). *VOKSNE MÅ BRY SEG*. Hentet 29. mai 2016 fra:
<http://www.reddbarna.no/forstyrr/voksne-maa-bry-seg>
- Redd Barna. (u.å.). *VOLD OG OVERGREP*. Hentet 30. mai 2016 fra:
<http://www.reddbarna.no/forstyrr>
- Ressurssenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging. (u.å.). *Korleis samtale med barn om vanskelege ting*. Hentet 12. oktober 2016 fra:
<http://www.rvtsvest.no/korleis-samtale-med-barn-om-vanskelege-ting/>
- Regjeringa. (2014, 17. februar). Vil arbeide heilskapeleg med kvalitet i barnehagen. Hentet 2. Oktober 2016 fra: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/rammeplan-for-barnehagen-vil-arbeide-hei/id751325/>
- Senter mot incest og seksuelle overgrep. (u.å.). *Hva er incest/seksuelle overgrep*. Hentet 18. oktober 2016 fra: <http://www.smiso.no/index.php/article/articleview/28/1/3>
- Sosial- og helsedirektoratet. (2003). *Seksuelle overgrep mot barn. En veileder for hjelpeapparatet*. Oslo: Sosial- og helsedirektoratet og Barne- og familiedepartementet.

Sosial- og helsedirektoratet. (2007). *Psykisk helsearbeid for barn og unge i kommunene. IS-1405 veileder*. Hentet 02. Oktober 2016 fra:

<https://helsedirektoratet.no/retningslinjer/veileder-i-psykisk-helsearbeid-for-barn-og-unge-i-kommunene>

Statistisk Sentralbyrå. (u.å.). Statistikkbanken: Meldingar til barnevernet, etter konklusjon, innhald i meldinga, kven som melde saka og alder. Hentet 31. mai 2016 fra:

<https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectout/ShowTable.asp?FileformatId=2&Queryfile=2016530113277501870BarnevAvsl02&PLanguage=0&MainTable=BarnevAvsl02&potsize=2>

Stiftelsen fellesskap mot seksuelle overgrep. (u.å.) *Definisjoner og omfang*. Hentet 28. oktober 2016 fra: <http://fmso.no/definisjoner-og-omfang/>

Straffeloven. Lov 20. mai 2005 om straff. Hentet fra:

<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>

Steine, I. M., Milde, A. M., Bjorvatn, B., Grønli, J., Nordhus, I. H., Mrdalj, J. & Pallesen, S. (2012). Forekomsten av seksuelle overgrep i et representativt befolkningsutvalg i Norge. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 49(10). 950-957. Hentet 9. oktober 2016 fra: http://www.psykologtidsskriftet.no/?seks_id=274742&a=2

Språkrådet. (u.å.) *Definisjon av kunnskap*. Hentet 29.oktober 2016 fra:

<http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?&begge=+&OPP=kunnskap>

Språkrådet. (u.å.) *Definisjon av kompetanse*. Hentet 29. oktober 2016 fra:

<http://ordbok.uib.no/perl/ordbok.cgi?&begge=+&OPP=kompetanse>

Thagaard, T. (2013). *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. (4. utg.). Bergen: Fagbokforlaget.

Thoresen, S. & Hjemdal, O. K. (Red.) (2014). *Vold og voldtekt i Norge. En nasjonal forekomststudie av vold i et livsforløpsperspektiv*. (NKVTS rapport 2014/20). Hentet 2. Oktober 2016 fra: <https://www.nkvts.no/rapport/vold-og-voldtekt-i-norge-en-nasjonal-forekomststudie-av-vold-i-et-livsloppsperspektiv/>

Tjora, A. (2012). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis*. (2. Utg.) Oslo: Gyldendal Akademisk

Utdanningsdepartementet. (2015, 22. juni). *Ny rammeplan i 2017*. Hentet 2. Oktober 2016 fra:
<http://www.udir.no/laring-og-trivsel/rammeplan/revidering-av-rammeplan/>

Universitets- og høyskolerådet. (2015, 1. juni). *UHR-prosjektet i FELLES INNHOLD i de helse- og sosialfaglige profesjonsutdanningene*. Hentet 25. oktober 2016 fra:
http://www.uhr.no/documents/ferdig_rapport_Felles_innhold_290515_1500.pdf

Vogt, A. (2008) Vurdering: Hvordan kartlegge når barn og unge antas å ha sosiale og emosjonelle vansker? I R. Haugen (Red.) *Barn og unges læringsmiljø 3 – med vekt på sosiale og emosjonelle vansker* (s. 229-269). Kristiansand: Høyskoleforlaget

Ødegaard, E. E., Aukland, S., Gjems, L., Pålerud, T., Seland, M. & Røys, H. G. (2014, 14 februar). *Tekstforslag til revidert rammeplan for barnehagen*. Hentet 9. oktober 2016 fra: <http://www.udir.no/globalassets/filer/barnehage/rammeplan/tredjeutkast-rammeplan-19-02-2014.pdf>

Øverlien, C. & Sogn, H. (2007). *Kunnskap gir mot til å se og trygghet til å handle*. (Rapport 3/2007). Hentet 17. oktober 2016 fra: <https://www.nkvts.no/rapport/kunnskap-gir-mot-til-a-se-og-trygghet-til-a-handle/>

Vedlegg

Vedlegg 1: Prosjektgodkjenning fra Norsk samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD)

Vedlegg 2: Informasjonsskriv med skriftlig samtykke

Vedlegg 3: Intervjuguiden

Vedlegg 4: Godkjenning for ny prosjektslutt fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS

NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Harald Hårfagres gate 29
N-5007 Bergen
Norway
Tel: +47-55 58 21 17
Fax: +47-55 58 96 50
nsd@nsd.uib.no
www.nsd.uib.no
Org.nr. 985 321 884

Vivian Nilsen
Institutt for lærerutdanning og pedagogikk UiT Norges arktiske universitet

9006 TROMSØ

Vår dato: 28.01.2016

Vår ref: 46387 / 3 / AGL

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 04.01.2016. Meldingen gjelder prosjektet:

46387

Hvilke faktorer som spiller inn hos barnehagepersonale for å melde fra om mistanke om seksuelle overgrep på barn

Behandlingsansvarlig

UiT Norges arktiske universitet, ved institusjonens øverste leder

Daglig ansvarlig

Vivian Nilsen

Student

Andrea Berntsen

Personvernombudet har vurdert prosjektet og finner at behandlingen av personopplysninger er meldepliktig i henhold til personopplysningsloven § 31. Behandlingen tilfredsstiller kravene i personopplysningsloven.

Personvernombudets vurdering forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 15.05.2016, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Katrine Utaaker Segadal

Audun Løvlie

Kontaktperson: Audun Løvlie tlf: 55 58 23 07

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSDs rutiner for elektronisk godkjenning.

Avdelingskontorer / District Offices:

OSLO: NSD, Universitetet i Oslo, Postboks 1055 Blindern, 0316 Oslo. Tel: +47-22 85 52 11. nsd@uio.no

TRONDHEIM: NSD, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7491 Trondheim. Tel: +47-73 59 19 07. kyrr.svarva@svt.ntnu.no

TROMSØ: NSD, SVF, Universitetet i Tromsø, 9037 Tromsø. Tel: +47-77 64 43 36. nsdmaa@sv.uit.no

Informasjonsskriv med forespørsel om å delta i forskningsprosjekt

Seksuelle overgrep mot barn

Undertegnede er student og tar mastergrad i spesialpedagogikk ved Universitetet i Tromsø (Det Arktiske Universitet). Temaet for oppgaven er barn utsatt for seksuelle overgrep, hvor overgrep betegnes som både fysiske og verbale overgrep (all uønsket seksuell oppmerksomhet). I den forbindelsen ønsker jeg å intervju 5-6 personer som arbeider som personale i barnehage. Det er ikke nødvendig at informantene har meldt fra om overgrep i sin karriere. Du er valgt ut til et utvalg som gir et variert spekter av informanter og jeg håper du ønsker å delta.

Målsettingen for masterprosjektet er å få større innsikt i hvilke faktorer som spiller inn hos barnehagepersonale for å melde fra om mistanke om seksuelle overgrep på barn. Herunder hvilke tanker informanten har gjort seg, kunnskap om symptomforståelse, vurdering av egen kunnskap, autoritet og ansvar, samt refleksjoner rundt konsekvenser. Med studien håper jeg å kaste lys på hvilke forhold som medvirker i vurderingen og avgjørelsen til barnehageansatte.

Intervjuene vil utføres i februar 2016, spesifikk tid og sted blir avtalt sammen med informant. Det er lagt opp til å ta omtrent 45 minutter til 1 time, og intervjuet vil bli tatt opp på lydopptaker for senere transkribering.

Det er frivillig å delta, og du kan trekke deg når som helst underveis uten å måtte begrunne hvorfor. Dersom du ønsker å trekke deg vil all innsamlet data om og fra deg bli slettet og ikke benyttet i studien. Alle opplysninger blir behandlet konfidensielt og nedlåst, og anonymisert i den ferdige oppgaven slik at enkeltpersoner ikke kan gjenkjennes. Du er fortsatt underlagt taushetsplikten, slik at det ikke må fremkomme identifiserbar opplysninger om enkeltbarn eller enkeltsaker. Innsamlet data (blant annet digitale lydopptak) slettes når oppgaven er ferdig (leveres 15.05.2016). Studien er meldt til og godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD).

Før intervjuet må du skrive under på den vedlagte samtykkeerklæringen, og leveres til meg.

Er det noen spørsmål kan jeg kontaktes på telefon: 98 02 97 50, eller på e-post: andrea-kristine@hotmail.com. Min veileder Vivian Doris Nilsen kan du kontakte på vivian.doris.nilsen@uit.no eller på telefon: 776 60437.

Med vennlig hilsen

Andrea Berntsen

SAMTYKKEERKLÆRING

Jeg har mottatt skriftlig informasjon, og villig til å delta i forskningsprosjektet:

Sted: ..... Dato: .....

Navn (blokkbokstaver: .....

Signatur: .....

Tlf: ..... Epost: .....

Intervjuguide

Innledning:

- Hvem er jeg?
- Informasjon om masteroppgaven og temaet.
- Informasjon om samtykke, at informanten kan trekke seg, anonymisering og taushetsplikt ovenfor barnehager, informantene og innsamlet materiale.
- Intervjuet:
  - Tidsberegning
  - Generelt om type spørsmål
  - NSD godkjenning
  - Lydopptak for transkribering

Spørsmål:

Utdanning/arbeidserfaring

- Alder
- Hvilken utdanning har du?
- Antall år i relevant arbeidsstilling?
- Stillingstittel nåværende?
- Hvilken type avdeling – Base, aldersgruppe, inn ute
- Antall barn på avdeling, antall voksne
- Erfaring/kunnskap rundt temaet?
  - Utdannelsen, kurs, tidligere erfaring med mistanke, media?
- Har du meldt inn bekymringsmelding til Barnevernet i løpet av din karriere?

Tenk deg tilbake, hva utløste de første bekymringene?

- Hva var de første tegnene du la merke til eller hva ga deg en «følelse av» at noe var galt?
- Hva var dine første umiddelbare tanker og refleksjoner?
- Hvor lenge fra du «lurte litt» på om noe var galt til du ble direkte bekymret?

Videre vurdering

- Hva gjorde du for å vurdere mistanken din?
  - Observerte eller snakket du med barnet?
  - Diskuterte du med andre medansatte?
  - Kontaktet du Barnehuset for veiledning?
  - Evt andre/annet?
- Følte du at det var nok tid i løpet av arbeidsdagen til å observere/følge opp barnet og mistanken?

Konsekvenser

Vedlegg 3

- Tenkte du over konsekvenser for å handle på mistanken?
  - ... for barnet?
  - ... for familien?
  - ... for deg selv?
  - ... for barnehagen/din arbeidsgiver?
  - ... noe praktisk/etisk?
  - ... andre konsekvenser?
- Mest negative eller positive konsekvenser?
- Hvorfor tror du at du tenkte slik?

Endelig avgjørelse

- Hva var avgjørende faktor for avgjørelsen om å melde fra eller ikke?
  - Din egen kunnskap?
  - Nye tegn/observasjoner av barnet?
  - Diskusjon med medansatte?
  - Veiledning fra Barnehuset eller andre?
- Hvor sikker følte du deg i mistanken din?

Kunnskap

- Hvor trygg i din kunnskap og stilling vurderer du deg selv til å snakke med barn om (mistanke om) overgrep?
- Hvor trygg i din kunnskap og stilling vurderer du deg selv til å fortelle/diskutere med andre fagpersoner om (mistanke om) overgrep?
- Vil du vurdere din kunnskap om følgende punkter som tilfredsstillende, eller ønsker du mer kunnskap om dem?
  - ... fysiske tegn på overgrep?
  - ... atferds-tegn på overgrep?
  - ... verbale uttrykk på overgrep?
  - ... ditt ansvar?
  - ... framgangsmåte for å melde fra?
  - ... Barnehuset?
- Hvor leter du etter informasjon om overgrep?
- Er seksuelle overgrep, hvordan avdekke og håndtere dem, temaer som blir tatt opp på din arbeidsplass?
  - I hvilken sammenheng blir det diskutert?
    - ... personalmøte/fagdager
    - ... diskusjoner på pauserommet
    - ... kurs arrangert av ledelsen

Etter forsterket mistanke eller avgjørelse

- Hvordan følte du deg etter du innså hva mistanken kunne være?
- Hvilke refleksjoner har du gjort deg i ettertid?
  - ... gjort annerledes?
  - ... tegn du forstår i ettertid?

Vedlegg 3

- ... anger?
  - ... konsekvenser du ikke tenkte på på forhånd?
- Hvordan har den erfaringen eventuelt endret din tankegang nå – med tanke på en ny mistanke?
  - ... hvordan du tolker symptomer?
  - ... egne tanker?
  - ... framgangsmåte/handling?

- Avsluttende kommentarer?

Vedlegg 4

Prosjektnr: 46387 Hvilke faktorer som spiller inn hos barnehagepersonale for å melde fra om mistanke om seksuelle overgrep på barn - Google Chrome

https://outlook.live.com/owa/projection.aspx

Svar | Slett | Sjøppelpost | ...

Prosjektnr: 46387 Hvilke faktorer som spiller inn hos barnehagepersonale for å melde fra om mistanke om seksuelle overgrep på barn

hanne.johansen-pekovic@nsd.no

ma 13.06, 09:47

Du; Vivian.Doris.Nilsen@uit.no

Innboks

Denne meldingen ble sendt med høy viktighetsgrad.

Evernote

BEKREFTELSE PÅ ENDRING

Vi viser til statusmelding mottatt 02.06.2016.

Personvernombudet har nå registrert ny dato for prosjektslutt 01.12.2016.

Det legges til grunn at prosjektopplegget for øvrig er uendret.

Ved ny prosjektslutt vil vi rette en ny statushenvendelse.

Hvis det blir aktuelt med ytterligere forlengelse, gjør vi oppmerksom på at utvalget vanligvis må informeres ved forlengelse på mer enn ett år utover det de tidligere har blitt informert om.

Ta gjerne kontakt dersom du har spørsmål.

Vennlig hilsen,
Hanne Johansen-Pekovic - Tlf: 55 58 31 18
Epost: hanne.johansen-pekovic@nsd.no

Personvernombudet for forskning,
NSD - Norsk senter for forskningsdata AS
Tlf. direkte: (+47) 55 58 81 80